

КА ИНКЛУЗИВНОМ ОДГОВОРУ НА ПАНДЕМИЈУ:

Утицај пандемије COVID-19 на положај
особа са инвалидитетом у Србији и препоруке
за остваривање и заштиту права ових особа
у ситуацијама епидемиолошког ризика

НАЦИОНАЛНА ОРГАНИЗАЦИЈА
ОСОБА СА ИНВАЛИДИТЕТОМ СРБИЈЕ

Organizacija za evropsku
bezbednost i saradnju
Misija u Srbiji

Ка инклузивном одговору на пандемију:

Утицај пандемије COVID-19 на положај особа са инвалидитетом у Србији
и препоруке за остваривање и заштиту права ових особа у ситуацијама
епидемиолошког ризика

Назив публикације:**Ка инклузивном одговору на пандемију:**

Утицај пандемије COVID-19 на положај особа са инвалидитетом у Србији и препоруке за остваривање и заштиту права ових особа у ситуацијама епидемиолошког ризика

Назив пројекта:

„Подршка систему управљања ванредним ситуацијама који укључује особе са инвалидитетом“

Издавач:

Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС)

Аутор истраживања:

Др Дамјан Татић

Координатор пројекта и сарадник на истраживању:

Иванка Јовановић

Графичко обликовање:

Милица Дервишевић

Штампа:

Jovšić Printing Centar doo

Тираж:

500 примерака

ISBN-978-86-88639-11-8

Објављивање ове публикације је омогућено у оквиру пројекта Мисије ОЕБС-а у Србији „Консолидовање процеса демократизације у сектору безбедности у Републици Србији“, који је финансијски подржала Шведска агенција за међународну развојну сарадњу (Сида). Ставови изражени у овој публикацији припадају искључиво ауторима и не представљају нужно званичан став Мисије ОЕБС-а у Србији и Шведска агенција за међународну развојну сарадњу.

Садржај

Увод	5
Методологија	9
Анализа прописа и стратешких докумената Републике Србије усвојених пре проглашења пандемије COVID-19	18
Анализа прописа донетих после проглашења пандемије COVID-19.....	33
Анализа одговора на упитнике за репрезентативне организације и удружења особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусрели током пандемије COVID-19 и ванредног стања	57
Анализа резултата фокус групе	78
Анализа дубинских интервјуа са активистима и активисткињама покрета особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусрели током пандемије COVID-19 и ванредног стања	93
Анализа одговора на упитнике за независне установе за људска права о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се особе са инвалидитетом сусреле током пандемије COVID-19 и ванредног стања	104
Анализа одговора органа извршне власти на упитнике о мерама предузетим ради обезбеђивања остваривања права особа са инвалидитетом током пандемије COVID-19 и ванредног стања	137
Закључци и препоруке	157
ПРИЛОЗИ	165

Увод

У оквиру четворомесечног пројекта реализованог у периоду од септембра до децембра 2020. године под називом „Подршка систему управљања ванредним ситуацијама који укључује особе са инвалидитетом“ који је финансијски подржан од стране Мисије ОЕБС-а у Србији, Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС) је спровела истраживање са циљем побољшања регулативе у области ванредних ситуација у светлу чињенице да надлежни органи морају да укључе особе са инвалидитетом, као једну од најрањивијих категорија у пандемији и ванредном стању, у све мере реаговања у ванредним ситуацијама и мерама опоравка. Непосредни повод за реализацију овог истраживања била је ситуација у којој су се нашле особе са инвалидитетом услед пандемије изазване вирусом COVID-19, како би се на основу овог истраживања утицало на надлежне државне органе да обезбеде јасне протоколе у случајевима угрожавања јавног здравља и осигурало да приступ здравственој заштити, укључујући друге мере заштите, није дискриминаторан за особе са инвалидитетом.

Истраживање је имало неколико сегмената – деск анализу (анализу постојеће регулативе, али и свих прописа и релевантних докумената током пандемије), онлајн упитнике, онлајн интервјуе и онлајн фокус групу.

Потреба за спровођењем пројекта произашла је из чињенице да особе са инвалидитетом свуда представљају једну од највећих маргинализованих група, а истовремено су и једна од најрањивијих категорија у условима пандемије и ванредног стања.

Светска здравствена организација и Светска банка наводе да особе са инвалидитетом чине око 15 посто становништва.¹ Под особом са инвалидитетом сматра се особа која има дугорочне физичке, менталне, интелектуалне или чулне тешкоће, које у интеракцији са разним препрекама могу ометати пуно и ефикасно учешће у друштву на једнакој основи са другима.² Ова дефиниција подразумева *социјални приступ инвалидитету*, те поред медицинских, обухвата социјалне, психолошке и друге факторе који су од утицаја на положај особа са инвалидитетом. Дефиниција је чврсто утемељена и у моделу приступа инвалидитету заснованом на поштовању људских права који промовише Конвенција о правима особа са инвалидитетом.³

Пописом становништва, домаћинстава и станова из 2011. године,⁴ први пут је обухваћено и питање о инвалидитету, које се односило на то да ли и у којој мери испитаници имају тешкоћа у обављању свакодневних активности због проблема са видом, слухом, мобилношћу, памћењем или концентрацијом, комуникацијом и самосталношћу при одевању, исхрани и одржавању личне хигијене. Пописни подаци о особама са инвалидитетом, иако непотпуни јер питања нису била обавезујућа, а није ни обухваћена читава територија Републике Србије, значајни су са више аспеката – демографских, образовних, економских и других, а могу да послуже као основа за анализу успешности реализације политика за унапређење положаја особа са инвалидитетом. Ови непотпуни

1 World Disability Report, World Health Organization and World Bank, New York, Geneva, 2011.

2 Члан 1. Конвенције о правима особа са инвалидитетом

3 Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, за период од 2020. до 2024. године, стр. 11-12.

4 Становништво, Инвалидитет (Подаци по општинама и градовима), Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији, Република Србија, Републички завод за статистику, Београд 2013

резултати Пописа становништва (2011)⁵ показују да у Републици Србији живи најмање 571.780 особа са инвалидитетом⁶.

Епидемија коронавируса COVID-19 (и ванредно стање од 16. марта до почетка маја, као и период после њега) показала је многе дубоке празнине у одговорима владе у вези са положајем особа са инвалидитетом. Додатни проблем је што особе са инвалидитетом нису препознате као једна од најугроженијих категорија. С друге стране, особе са инвалидитетом свих категорија (интелектуални, сензорни и физички инвалидитети) због свог основног здравственог стања и секундарних последица инвалидности посебно су изложени могућности респираторних инфекција које за њих могу имати фаталне последице (ово је посебно проблем особама које се не крећу / користе инвалидска колица, особама на хемодијализи и особама које имају озбиљне интелектуалне сметње). Људи са интелектуалним инвалидитетом често нису у стању да идентификују и покажу здравствене проблеме, због чега брзи одговор здравственог система може изостати, а особа може заразити себе и друге.

Из свих наведених разлога, било је неопходно спровести ово истраживање које се усредредило на идентификовање изазова са којима се особе са инвалидитетом суочавају у ванредним ситуацијама, посебно у условима пандемије и истицање разлога који доприносе њиховој повећаној рањивости у ванредним ситуацијама.

5 Милан М. Марковић, *Особе са инвалидитетом у Србији*, Републички завод за статистику, Београд, 2014

6 Према подацима Републичког завода за статистику Попис 2011. године није спроведен на територији АП Косово и Метохија, док је у општинама Прешево и Бујановац забележен смањен обухват јединица пописа услед бојкота од стране већине припадника албанске националне заједнице.

Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама идентификује особе са инвалидитетом као једну од рањивих група којима треба дати приоритет у активностима заштите и спасавања. Ипак, потребни су даљи напори за унапређење правног оквира, односно израду подзаконских аката, који детаљније уређују положај и улогу особа са инвалидитетом како у превенцији, тако и у одговору државе на катастрофе, а посебно на изазове који потичу од епидемије COVID-19. Одговор на пандемију мора бити у складу са мерама препорученим у Саопштењу Комитета за права особа са инвалидитетом и Специјалног изасланика Генералног секретара Уједињених нација за инвалидитет и приступачност о COVID-19 и особама са инвалидитетом.⁷ Државе морају обезбедити да све услуге везане за заштиту од и отклањање последица пандемије буду приступачне и обухвате све особе са инвалидитетом. Мора се осигурати достава хране, лекова и помоћи овим особама а постојећи ниво и обим сервиса подршке у локалним заједницама, укључујући помоћ у кући и персоналну асистенцију, не сме се сужавати.

Налази истраживања помоћи ће доносиоцима одлука у изради подзаконских аката и политика повезаних са ванредним ситуацијама, узимајући у обзир потребе особа са инвалидитетом, са фокусом на то да због заштите њиховог здравља и безбедности не би долазило до кршења основних људских права и дискриминације.

7 <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25942&LangID=E>

2 Методологија

Истраживање обухвата анализу релевантних прописа и стратешких докумената Републике Србије и узима у обзир налазе већ објављених истраживања положаја особа са инвалидитетом. Посебна пажња посвећена је анализи одговора репрезентативних организација особа са инвалидитетом на упитнике НООИС-а о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусретали током пандемије COVID-19 и ванредног стања. Текст упитника је приложен у Анексу 1 овог истраживања. Приликом дистрибуције упитника водило се рачуна о равномерној заступљености мушкараца и жена са инвалидитетом, покривености особа са инвалидитетом из различитих географских средина и покривености различитих облика инвалидитета.

Анализа одговора министарстава надлежних за питања рада, запошљавања, социјалне заштите, просвете, здравствене заштите и унутрашњих послова на упитнике НООИС-а о мерама предузетим ради обезбеђивања остваривања права особа са инвалидитетом током пандемије чини један од кључних делова истраживања. Текст Упитника је приложен у Анексу 4 овог истраживања. Подједнака пажња посвећена је анализи одговора канцеларије Заштитника грађана и канцеларије Повереника за заштиту равноправности на упитнике НООИС-а о остваривању права, ограничењима и изазовима са којима су се особе са инвалидитетом сусретале током пандемије COVID-19 и ванредног стања и мерама које су ове две институције предузимале током пандемије ради заштите права особа са инвалидитетом. Текст упитника је приложен у Анексу 5 и Анексу 6 овог истраживања.

Истраживање обухвата и анализу одговора и коментара активиста и представника организација особа са инвалидитетом изнетих на фокус

групи коју је организовао НООИС. Састав учесника и учесница фокус група одражава равномерну заступљеност мушкараца и жена са инвалидитетом, покривеност различитих географских средина и покривеност различитих облика инвалидитета. Текст питања је приложен у Анексу 2 овог истраживања. Исцрпни дубински интервјуи са групом истакнутих активисткиња и активиста покрета особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се особе са инвалидитетом сусретале током пандемије COVID-19 и ванредног стања пружају непроцењив извор информација који чини кључан део истраживања. Приликом избора активисткиња и активиста покрета особа са инвалидитетом са којима су вођени дубински интервјуи водило се рачуна о равномерној родној заступљености мушкараца и жена са инвалидитетом и покривености различитих облика инвалидитета. Текст питања за дубинске интервјуе је приложен у Анексу 3 овог истраживања.

Следећи прописи и стратешки документи усвајани пре избијања пандемије COVID-19 и ванредног стања били су предмет анализе:

- Устав Републике Србије
- Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању у ванредним ситуацијама
- Закон о заштити становништва од заразних болести
- Закон о здравственој заштити
- Закон о социјалној заштити
- Закон о основама система образовања и васпитања
- Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом

- Закон о забрани дискриминације
- Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, за период од 2020. до 2024. године
- Били су анализирани и прописи усвајани током ванредног стања, као и прописи усвајани током пандемије а након престанка ванредног стања, укључујући следеће акте:
 - Уредба о мерама за време ванредног стања са изменама и допунама („Службени гласник РС”, број 31/20, 36/20, 38/20, 39/20, 43/20, 47/20, 49/20, 56/20, 57/20, 58/20, 60/20).
- Наредба о проглашењу епидемије заразне болести COVID-19
- Одлука о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу
- Упутство о примени Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу у делу ограничења уласка лица у Републику Србију
- Наредба о организовању и спровођењу мере карантина
- Правилник о превентивним мерама за безбедан и здрав рад за спречавање појаве и ширења епидемије заразне болести
- Уредба о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19
- Уредба о организовању рада установа социјалне заштите за смештај корисника и организација социјалне заштите за пружање

услуге домског смештаја за време ванредног стања („Службени гласник РС”, број 54/20);

- Наредба о забрани посета и ограничењу кретања у објектима установа за смештај старих лица
- Наредба о забрани окупљања у Републици Србији на јавним местима у затвореном и отвореном простору
- Упутство о начину и месту спровођења појачаног здравственог надзора у објектима за здравствено сигуран смештај
- Одлука о одређивању посебних мера заштите становништва од заразне болести COVID-19 на територији града Београда
- Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Београдски сајам”
- Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Дом студената Медицинског факултета Ниш”
- Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Новосадски сајам”
- Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Хала Чаир”

- Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Штарк арена”
- Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – Спортска хала (Плава хала), Атеница у Чачку
- Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – Средња економска школа „Стана Милановић” у Шапцу
- Одлука о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – Средња медицинска школа „Два хероја” Нови Пазар
- Уредба о мерама у друмском саобраћају за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2
- Закључак о успостављању јединственог и централизованог софтверског решења – Информациони систем COVID-19 (ИС COVID-19)
- Закључак о мерама карантина
- Уредба о организовању рада послодаваца за време ванредног стања („Службени гласник РС”, број 31/20);

- Уредба о коришћењу финансијских средстава буџета Републике Србије за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, број 38/20);
- Уредба о пореским мерама за време ванредног стања ради ублажавања економских последица насталих услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, број 38/20);
- Уредба о прекршају за кршење наредбе министра унутрашњих послова о ограничењу и забрани кретања лица на територији Републике Србије („Службени гласник РС”, број 39/20);
- Уредба о ограничавању малопродајне цене заштитних средстава за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 са изменама и допунама („Службени гласник РС”, број 40/20, 43/20, 48/20, 59/20);
- Уредба о посебним техничким захтевима, стандардима и примени медицинских средстава за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, број 41/20);
- Уредба о померању рокова за подношење годишњих финансијских извештаја корисника буџетских средстава и корисника средстава организација за обавезно социјално осигурање за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, број 47/20);
- Уредба о додатном задуживању за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 узимањем кредита, емитовањем државних хартија од вредности

на домаћем и међународном финансијском тржишту и давањем гаранција Републике Србије („Службени гласник РС”, број 52/20);

- Уредба о утврђивању програма финансијске подршке привредним субјектима за одржавање ликвидности и обртна средства у отежаним економским условима услед пандемије COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 са изменама и допунама („Службени гласник РС”, број 54/20, 57/20);
- Уредба о фискалним погодностима и директним давањима привредним субјектима у приватном сектору и новчаној помоћи грађанима у циљу ублажавања економских последица насталих услед болести COVID-19 са изменама и допунама („Службени гласник РС”, број 54/20, 60/20);
- Уредба о поступку за издавање дужничких хартија од вредности („Службени гласник РС”, број 54/20);
- Уредба о мерама у друмском саобраћају за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, број 55/20);
- Уредба о измени општих прихода и примања, расхода и издатака буџета Републике Србије за 2020. годину ради отклањања штетних последица услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, број 60/20);
- Уредба о формирању привременог регистра и начину уплате једнократне новчане помоћи свим пунолетним држављанима Републике Србије у циљу смањивања негативних ефеката проузрокованих пандемијом болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 („Службени гласник РС”, број 60/20)

- Уредба о условима и критеријумима усклађености државне помоћи ради отклањања озбиљног поремећаја у привреди проузрокованог епидемијом заразне болести COVID-19
- Уредба о условима и критеријумима усклађености државне помоћи ради отклањања штетних последица проузрокованих епидемијом заразне болести COVID-19
- Уредба о утврђивању гарантне шеме као мера подршке привреди за ублажавање последица пандемије болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2
- Уредба о фискалним погодностима и директним давањима привредним субјектима у приватном сектору и новчаној помоћи грађанима у циљу ублажавања економских последица насталих услед болести COVID-19
- Уредба о поступку за прибављање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних средстава
- Одлука о условима за изузимање од плаћања царинских дажбина за одређену робу
- Уредба о додатку на основну плату запослених у здравственим установама и одређених запослених који обављају послове у области здравља, односно заштите здравља становништва Републике Србије, односно лечења и спречавања ширења епидемије болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2.
- Правилник о начину пријаве и начину уплате једнократне новчане помоћи

- Одлука о ограничењу висине цена и маржи основних животних намирница и заштитне опреме
- Правилник о посебном програму образовања и васпитања
- Закон о потврђивању уредаба које је Влада уз супотпис председника Републике донела за време ванредног стања
- Закон о важењу уредаба које је Влада уз супотпис председника Републике донела за време ванредног стања и које је Народна скупштина потврдила
- Одлука о укидању ванредног стања
- Закон о изменама и допунама о Закона заштити становништва од заразних болести

3

Анализа прописа и стратешких докумената Републике Србије усвојених пре проглашења пандемије COVID-19

Устав Републике Србије гарантује заштиту људских права. Члан 21 забрањује дискриминацију, укључујући на основу инвалидитета и гарантује једнакост пред законом. Чланом 69 гарантована је посебна заштита особама са инвалидитетом. Члан 200 уређује увођење ванредног стања. Када јавна опасност угрожава опстанак државе или грађана, Народна скупштина проглашава ванредно стање. Кад Народна скупштина није у могућности да се састане, одлуку о проглашењу ванредног стања доносе заједно председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе, под истим условима као и Народна скупштина. Кад Народна скупштина није у могућности да се састане, мере којима се одступа од људских и мањинских права може прописати Влада, уредбом, уз супотпис председника Републике. Мере одступања од људских и мањинских права које пропишу Народна скупштина или Влада важе најдуже 90 дана, а по истеку овог рока могу се обновити под истим условима. Кад одлуку о ванредном стању није донела Народна скупштина, Народна скупштина је потврђује у року од 48 сати од њеног доношења, односно чим буде у могућности да се састане. Ако Народна скупштина не потврди ову одлуку, одлука престаје да важи завршетком прве седнице Народне скупштине одржане по проглашењу ванредног стања. Кад мере којима се одступа од људских и мањинских права није прописала Народна скупштина, Влада је дужна да уредбу о мерама одступања од људских и мањинских

права поднесе на потврду Народној скупштини у року од 48 сати од њеног доношења, односно чим Народна скупштина буде у могућности да се састане. У супротном, мере одступања престају да важе 24 сата од почетка прве седнице Народне скупштине одржане по проглашењу ванредног стања. Устав Србије пружа адекватан оквир за спречавање дискриминације и заштиту особа са инвалидитетом и прописује детаљно поступак увођења ванредног стања.

Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању у ванредним ситуацијама („Службени гласник РС”, број 87/18) начелно води рачуна о особама са инвалидитетом уз уважавање смерница из Сендаија за Стратешки оквир управљања ситуацијама ризика. Члан 7 забрањује дискриминацију и изричито гарантује да ће се током спровођења активности на отклањању последица ситуација ризика пружати посебна заштита особама са инвалидитетом. Мере и активности на смањењу ризика од катастрофа морају бити приступачне и обухватати и особе са инвалидитетом. Члан 8 предвиђа да ће грађани који претрпе последице катастрофа имају право на помоћ у складу са својим потребама и утврђеним приоритетима. Члан 9 који потврђује обавезу надлежних органа да обавештавају јавност о ситуацијама ризика не садржи посебне одредбе које гарантују приступачност тих информација. *Комитет УН за права особа са инвалидитетом* препоручио је Србији да усвоји потпуно приступачну и свеобухватну стратегију за ванредне ситуације, протоколе и приступачне информационе услуге, укључујући СМС, апликације за упозорење и приручнике на знаковном језику и Брајевом писму (преорука из параграфа 20 Закључних опсервација). Такође је препоручио примену стандарда приступачности и универзалног дизајна приликом обнове после природних катастрофа.

Ванредна ситуација се проглашава када су ризици и претње или настале последице катастрофе по становништво, материјална и културна добра или животну средину таквог обима и интензитета да

њихов настанак или последице није могуће спречити или отклонити редовним деловањем надлежних органа и служби, због чега је за њихово ублажавање и отклањање неопходно употребити посебне мере, додатне снаге и средства уз појачан режим рада (члан 38). Приликом евакуације приоритет између осталих имају особе са инвалидитетом (члан 58).

Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању у ванредним ситуацијама донет је у сарадњи са представницима Националне организације особа са инвалидитетом Србије и у складу са препорукама Сендаи оквира за смањење ризика од катастрофа 2015-2030, који наглашава да су особе са инвалидитетом рањива група и категорија лица која су приоритет евакуације, као и да се потребне информације и обавештења морају дати у форматима који укључују знаковни језик и Брајево пиисмо. То представљава позитиван помак, али је неопходно креирати и спроводити системске мере и осигурати да службе хитних интервенција и помоћи у ванредним ситуацијама буду приступачне и доступне свим особама са инвалидитетом, применом свих стандарда приступачности и принципа универзалног дизајна.

Сектор за ванредне ситуације Министарства унутрашњих послова одржао је заједничке састанке са експертима Националне организација особа са инвалидитетом Србије и послао на коментаре нацрте прописа којима се уређују ситуације ризика. Приручници са упутствима за понашање у ванредним ситуацијама штампани су на Брајевом писму. У оквиру пројекта који је МУП реализовао током 2019. године у сарадњи са ОЕБС-ом и НООИС-ом објављен је приручник за поступање са особама са инвалидитетом у ситуацијама ризика.

Национална организација особа са инвалидитетом Србије је у другој половини 2019. године реализовала пројекат „Реаговање у ванредним ситуацијама према особама са инвалидитетом“ уз финансијску под-

ршку Мисије ОЕБС-а у Србији и Владе Шведске у оквиру пројекта „Консолидовање процеса демократизације у сектору безбедности у Републици Србији“. Да би се повећала безбедност особа са инвалидитетом у елементарним и другим непогодама и катастрофама, потребно је подизати свест грађанства, као и самих особа са инвалидитетом, о начинима реаговања у ванредним ситуацијама и посебно спасавања, а овај пројекат је представљао значајан допринос томе. У оквиру њега, урађено је следеће:

1. Одштампан је „Породични приручник о реаговању у ванредним ситуацијама“ на Брајевом писму
2. Урађена је и аудио-верзија овог Приручника
3. Снимљена је едукативна анимација о реаговању у ванредним ситуацијама према особама са инвалидитетом (намењена најширој јавности)
4. Одштампан је лифлет на исту тему

Законом о заштити становништва од заразних болести уређују се заштита становништва од заразних болести и посебна здравствена питања, одређују се заразне болести које угрожавају здравље становништва Републике Србије и чије спречавање и сузбијање је од општег интереса за Републику Србију, спровођење епидемиолошког надзора и мера, начин њиховог спровођења и обезбеђивање средстава за њихово спровођење, вршење надзора над извршавањем овог закона, као и друга питања од значаја за заштиту становништва од заразних болести (члан 1). Закон дефинише заразну болест, узрочнике заразне болести, извор инфекције, епидемију, пандемију, угрожено подручје, заражено подручје, епидемиолошки надзор, здравствени надзор, спречавање појаве заразне болести, сузбијање заразне болести, карантин, ванредну ситуацију (члан 2). Заштита становништва од заразних болести јесте организована и свеукупна делатност друштва

са циљем спречавања и сузбијања заразних болести, као и њиховог одстрањивања и искорењивања. Заштита становништва од заразних болести спроводи се обављањем епидемиолошког надзора и планирањем, организовањем и применом прописаних мера, контролом спровођења тих мера и обезбеђењем материјалних и других средстава за њихово спровођење. Заштита становништва од уноса заразних болести из других земаља обухвата и примену мера утврђених законима, потврђеним међународним здравственим и санитарним конвенцијама и међународним уговорима.

Спровођење мера заштите становништва од заразних болести прописаних овим законом и обезбеђивање средстава за њихово спровођење имају приоритет у односу на спровођење осталих мера у области здравствене заштите (члан 3). Закон члановима 4 и 5 категорише и дефинише заразне болести над којима се спроводи епидемиолошки надзор и против којих се примењују мере спречавања и сузбијања. У случају опасности од заразне болести која није одређена у члану 5. овог закона, а која у већој мери може угрозити становништво Републике Србије, Влада на предлог министра надлежног за послове здравља може такву болест прогласити заразном болешћу чије је спречавање и сузбијање од интереса за Републику Србију, као и одредити одговарајуће мере, услове, начин спровођења, извршиоце и средства за спровођење (члан 6). То се управо десило у случају болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, која није изричито поменута у члану 5 Закона. У случају проглашења епидемије заразне болести или опасности од епидемије заразне болести или ако је опасност од епидемије или пандемије заразне болести прогласила Светска здравствена организација (СЗО), Влада на предлог министра утврђује потребу Републике Србије за набавком роба, услуга и радова у циљу спречавања и сузбијања те заразне болести.

Епидемиолошки надзор спроводи се над заразним болестима, инфекцијама повезаним са здравственом заштитом и антимикробном резистенцијом на одређене узрочнике, факторима који доприносе њиховом настанку и преношењу, као и ефектима мера за њихово спречавање и сузбијање. На територији Републике Србије епидемиолошки надзор спроводе и координирају заводи, односно институти за јавно здравље, у сарадњи са здравственим установама, приватном праксом и другим правним лицима која обављају и здравствену делатност (члан 7). Закон члановима 9 до 12 уређује надлежности, права и обавезе различитих органа и установа у сузбијању заразних болести. Опште мере за заштиту становништва од заразних болести спроводе се у објектима који подлежу санитарном надзору, односно над објектима, просторијама, уређајима, опремом и над лицима која обављају делатност у области здравства, социјалног збрињавања, образовања, пословања са храном, угоститељства, туризма, трговине и услуга, унутрашњег и међународног саобраћаја, спорта и рекреације (члан 15). Члан 16 детаљно уређује опште мере за заштиту становништва од заразних болести. Посебне мере за заштиту становништва од заразних болести уређене су чланом 17:

- 1) рано откривање извора, резервоара и путева преношења заразе;
- 2) епидемиолошко испитивање и истраживање;
- 3) лабораторијско испитивање ради утврђивања узрочника заразних болести;
- 4) постављање дијагнозе заразне болести;
- 5) пријављивање;
- 6) превоз, изолација и лечење;
- 7) здравствени надзор и карантин;
- 8) имунизација и хемиопрофилактика;

- 9) дезинфекција, дезинсекција и дератизација по епидемиолошким индикацијама;
- 10) здравствени прегледи одређених категорија запослених лица у објектима под санитарним надзором, као и одређених категорија становништва ради утврђивања носилаштва узročника заразних болести;
- 11) здравствено васпитање и образовање одређених категорија запослених лица;
- 12) информисање здравствених радника и становништва.

Закон даље детаљно уређује сваку од ових посебних мера, али не садржи посебне одредбе како да се осигура да ове мере буду инклузивне и приступачне особама са инвалидитетом. Препоручена имунизација је имунизација коју доктор медицине или специјалиста одговарајуће гране медицине препоручује, у складу са програмом имунизације становништва против одређених заразних болести, између осталих и за путнике у међународном саобраћају против дечије парализе (члан 33). Обавезном здравственом прегледу ради утврђивања носилаштва узročника заразних болести подлежу између осталих и особе на лечењу хемодијализом и лица смештена у социјалне установе у којима се обавља и здравствена делатност (члан 46). Министар проглашава појаву епидемије заразне болести од већег епидемиолошког значаја и наређује мере које се у том случају морају спроводити (члан 50). Здравствене установе, приватна пракса, социјалне установе у којима се обавља и здравствена делатност и друга правна лица која могу обављати и здравствену делатност дужне су да спровode стручне, организационе и друге прописане мере ради спречавања појаве, као и ради раног откривања и сузбијања болничких инфекција унутар установе (члан 54). Средства за спровођење заштите становништва од заразних болести које нису утврђене овим законом, а чија појава може угрозити здравље становништва Републике Србије и од

заразних болести чији је узročник непознат, као и средства за спречавање, сузбијање и гашење епидемија тих заразних болести, обезбеђују се у буџету Републике Србије (члан 71). Закон о заштити становништва од заразних болести не садржи посебне одредбе како да се осигура да мере заштите становништва буду инклузивне и приступачне особама са инвалидитетом.

Закон о здравственој заштити уређује систем здравствене заштите у Републици Србији, његову организацију, друштвену бригу за здравље становништва, општи интерес у здравственој заштити, надзор над спровођењем овог закона, као и друга питања од значаја за организацију и спровођење здравствене заштите. Систем здравствене заштите у Републици Србији чине здравствене установе, високошколске установе које изводе акредитоване студијске програме за стицање одговарајућих знања и вештина за обављање послова у области здравствене заштите и друга правна лица за која је посебним законом предвиђено да обављају и послове здравствене делатности, приватна пракса, здравствени радници и здравствени сарадници, као и организација и финансирање здравствене заштите (члан 6). Друштвена брига за здравље остварује се обезбеђивањем здравствене заштите групацијама становништва које су изложене повећаном ризику оболевања, здравствене заштите лица у вези са спречавањем, сузбијањем, раним откривањем и лечењем болести и стања од већег јавноздравственог значаја, као и здравствене заштите социјално угроженог становништва, под једнаким условима на територији Републике Србије. Друштвеном бригом за здравље обухваћени су између осталих и ратни војни инвалиди, цивилни инвалиди рата и друге особе са инвалидитетом, чији је инвалидитет утврђен у складу са законом, корисници породичне инвалиднине, односно месечног новчаног примања по прописима о заштити бораца, војних инвалида и цивилних инвалида рата и корисници новчане социјалне помоћи, односно корисници смештаја у установе социјалне заштите или у друге породице,

односно корисници посебне новчане накнаде за родитеља, по прописима о социјалној заштити (члан 11). Начело приступачности здравствене заштите подразумева обезбеђивање одговарајуће здравствене заштите грађанима, која је физички, комуникацијски, географски и економски доступна, односно културолошки прихватљива, а посебно особама са инвалидитетом (члан 23). Приликом анализе одговора организација особа са инвалидитетом и надлежних институција на упитнике НООИС-а посебна пажња посвећена је оцени спровођења поменутих одредби овог закона током ванредног стања и пандемије.

Закон о социјалној заштити чланом 3 дефинише циљеве социјалне заштите, између осталог наводећи стварање једнаких могућности за самостални живот и подстицање социјалне укључености. Закон утврђује поштовање начела заштите људских права и достојанства корисника услуга социјалне заштите (члан 24) и забрањује њихову дискриминацију (члан 25), укључујући забрану дискриминације на основу инвалидности. Услуге се пружају кориснику у најмање рестриктивном окружењу (члан 27), тако да се омогући останак у локалној заједници. Чланом 40. Закона дефинисане су групе услуга социјалне заштите. Између осталог, ту су услуге у заједници које обухватају и дневне боравке и помоћ у кући. Закон такође по први пут у Србији предвиђа услуге подршке за самостални живот: Становање уз подршку, персоналну асистенцију, обуку за самостални живот. Закон чланом 41. дефинише кориснике права и услуга социјалне заштите. Услуге подршке самосталном животу пружају се појединцу како би се његове могућности задовољавања основних животних потреба изједначиле са могућностима других чланова друштва, да би му се побољшао квалитет живота и омогућило да води самосталан и квалитетан живот у друштву (став 1 члана 45 Закона). Закон уређује и услове за домски смештај корисника, укључујући и смештај у мале домске јединице.

Закон чланом 79. прописује врсте материјалне подршке, између осталог и додатак за помоћ и негу другог лица и увећани додатак за помоћ и негу другог лица. Право на додатак за помоћ и негу другог лица има лице коме је због телесног или сензорног оштећења, интелектуалних потешкоћа или промена у здравственом стању неопходна помоћ и негу другог лица у остваривању основних животних активности (чл. 92, ст. 1). Закон исцрпно дефинише код којих лица постоји потреба за помоћи и негом другог лица (чл. 92, ст.5). Право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица има особа којој је на основу прописа о пензијско-инвалидском осигурању утврђено телесно оштећење од 100 процената по једном основу, или да има трајни органски поремећај неуролошког или психичког типа (чл. 94). Право на увећани додатак такође има и лице које има више различитих оштећења, с тим да ниво оштећења износи по 70% и више процената по најмање две различите врсте оштећења. Закон такође предвиђа да један од родитеља који није у радном односу, а који најмање 15 година непосредно негује своје дете које је остварило право на увећани додатак за помоћ и негу другог лица, има право на посебну новчану накнаду у виду доживотног месечног новчаног примања у висини најниже пензије у осигурању запослених, кад наврши општи старосни услов за остваривање пензије према прописима о пензијском и инвалидском осигурању, ако није остварио право на пензију.

Приликом анализе одговора организација особа са инвалидитетом и надлежних институција на упитнике НООИС-а посебна пажња посвећена је оцени спровођења поменутих одредби овог закона током ванредног стања и пандемије.

Закон о основама система образовања и васпитања гарантује да систем образовања и васпитања мора да обезбеди за сву децу, ученике и одрасле једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке,

религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама, а посебна пажња посвећује се између осталог и могућности да деца, ученици и одрасли са сметњама у развоју и са инвалидитетом, без обзира на сопствене материјалне услове имају приступ свим нивоима образовања у установама, а лица смештена у установе социјалне заштите, болесна деца, ученици и одрасли остварују право на образовање за време смештаја у установи и током болничког и кућног лечења (члан 3). Лица са сметњама у развоју и са инвалидитетом имају право на образовање и васпитање које уважава њихове образовне и васпитне потребе у редовном систему образовања и васпитања, у редовном систему уз појединачну, односно групну додатну подршку или у посебној предшколској групи или школи, у складу са овим и посебним законом (члан 6). Школа може да организује образовно-васпитни рад као посебан облик рада за ученике на дужем кућном и болничком лечењу, у складу са посебним законом. Настава може да се остварује и као настава код куће и настава на даљину у складу са посебним законом (члан 7). Образовно-васпитни рад за лица која користе знаковни језик, односно посебно писмо или друга техничка решења, може да се изводи на знаковном језику и помоћу средстава тог језика (члан 9).

За дете и ученика коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и доноси индивидуални образовни план. Индивидуални образовни план (у даљем тексту: ИОП) је посебан документ којим се планира додатна подршка у образовању и васпитању за одређено дете и ученика, у складу са његовим способностима и могућностима. Циљ ИОП-а је оптимални развој детета и ученика, укључивање у вршњачки колектив и остваривање општих и посебних исхода образовања и васпитања, односно задовољавања образовно-васпитних

потреба детета и ученика. ИОП се израђује на основу претходно реализованих и евидентираних мера индивидуализације и израђеног педагошког профила детета и ученика. ИОП се израђује према образовно-васпитним потребама детета и ученика. Закон исцрпно уређује материју, садржину, начин развоја и надлежне стручњаке за ИОП. Родитељ, односно старатељ даје сагласност на спровођење ИОП-а, у складу са законом. Ближе упутство за остваривање ИОП-а, његову примену и вредновање доноси министар (члан 77).

Приликом анализе одговора организација особа са инвалидитетом и надлежних институција на упитнике НООИС-а посебна пажња посвећена је оцени спровођења поменутих одредби овог закона током ванредног стања и пандемије.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом уређује општи режим забране дискриминације по основу инвалидности, посебне случајеве дискриминације особа са инвалидитетом, поступак заштите особа изложених дискриминацији и мере које држава предузима ради подстицања равноправности и социјалне укључености особа са инвалидитетом (члан 1.). Ускраћивање права, постављање посебних услова за остваривање права особама са инвалидитетом, ускраћивање права вршењем дискреционог права ако се ускраћивање врши на основу инвалидности и вођење поступка на начин фактички онемогућава или знатно отежава остваривање права, представљају забрањене случајеве дискриминације пред органима јавне власти (члан 11.). Посебно тежак облик дискриминације представља одбијање да се особама са инвалидитетом пружи здравствена услуга, или постављање посебних услова за пружање тих услуга који нису оправдани медицинским разлозима, одбијање постављања дијагнозе или непружање информације о здравственом стању особе са инвалидитетом (члан 17.).

Закон о забрани дискриминације уређује општи режим забране дискриминације. Инвалидност је један од забрањених основа дискриминације. Чланом 26. забрањује се дискриминација особа са инвалидитетом и кршење њихових права у политичким, економским, културним и аспектима јавног, професионалног, приватног и породичног живота.

Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, за период од 2020. до 2024. године даје преглед стања, а путем дефинисања општег и посебних циљева одређује основне правце деловања ради остваривања равноправности, спречавања дискриминације, поштовања достојанства и стварања услова да особе са инвалидитетом на равноправној основи уживају сва људска права и основне слободе и активно учествују у свим областима друштвеног живота.

Стратегија даје исцрпан преглед стања у различитим областима пре постављања циљева и прописивања мера за унапређење положаја особа са инвалидитетом за сваку област. Тако за област запослености Стратегија наводи да је стопа запослености особа са инвалидитетом износила 13,3%, стопа незапослености 26,9%, док је стопа неактивности била 69%, према подацима из 2007. године.⁸ Иако су ови подаци промењени након увођења обавезе запошљавања особа са инвалидитетом (2010. год.), највећи број особа са инвалидитетом је и даље изван тржишта рада. Према подацима из Пописа становништва,⁹ 12,4% особа са инвалидитетом било је економски активно, а само 9% било је запослено. Имајући у виду економску самосталност и изворе прихода, међу особама са инвалидитетом најзаступљенији извор прихода је пензија (61,7%) или спадају у категорију издржаваних лица (20,5%), док зараду или друга примања по основу рада остварује 6,8%, а социјална

8 Анкета о животном стандарду, Републички завод за статистику, Београд, 2007

9 Милан М. Марковић, оп.цит.

примања 4,9% од укупног броја особа са инвалидитетом.¹⁰ Удео жена у укупном броју издржаваних особа са инвалидитетом износи 70,3%.

Такође, број особа са инвалидитетом које су смештене у различите врсте смештаја (установе социјалне заштите за смештај деце и омладине, домови за децу ометену у развоју, установе за смештај одраслих и старих лица, установе за смештај одраслих инвалидних лица, лица ометених у менталном развоју и лица са психосоцијалним инвалидитетом) износио је 15.748 у 2017. и 16.732 у 2018. години.¹¹

Неприступачност јавних објеката, посебно оних у којима се остварују различита права, као што су центри за социјални рад, јединице локалне самоуправе, поште, полицијске управе, Републички фонд ПИО и даље је изражена и поред бројних али несистематичних интервенција, што представља препреку особама са инвалидитетом. Подаци из Извештаја о приступачности пословних зграда државних органа особама са инвалидитетом,¹² показују да од 23 државна органа у којима је проверавана приступачност, само су три објекта у потпуности задовољила стандарде приступачности. Мапа приступачности, која се налази на интернет презентацији Заштитника грађана, садржи назнаке о приступачности различитих објеката широм Републике Србије.¹³ Посебан сегмент, у смислу информационе приступачности, представљају ванредне ситуације, што подразумева приступачне протоколе и информативне услуге, у складу са потребама особа са инвалидитетом, нарочито у случајевима потребе за евакуацијом – упозорења, СОС телефони, приручници на Брајевом писму за српски језик, аудио дескрипција и слично, као и доступност информација о расположивим сервисима и

¹⁰ Милан М. Марковић, оп.цит.

¹¹ Допис Републичког завода за социјалну заштиту из октобра 2019.

¹² Повереник за заштиту равноправности – Извештај број 021-01-22/2013-03

¹³ <http://mapapristupacnosti.rs/>

услугама у локалној заједници у различитим прилагођеним форматама. Министарство унутрашњих послова, у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, у основним школама у Републици Србији од 2017. године реализује Програм „Основи безбедности деце” за ученика I, IV и VI разреда, са циљем подизања безбедносне културе код деце. На основу исказаних потреба школа за децу са сметњама у развоју у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја врше се припреме за реализацију пројеката и у наведеним школама и уз употребу знаковног језика. Такође, израђен је приручник за понашање у ванредним ситуацијама и у прилагођеној верзији за особе са оштећеним видом, показна вежба евакуације у школи за децу са сметњама у развоју, као и округли сто о особама са инвалидитетом у ванредним ситуацијама.¹⁴

14 Допис Министарства унутрашњих послова из октобра 2019. МУП је у сарадњи са НООИС израдио Приручник за понашање у ванредним ситуацијама, који је израђен и у прилагођеној верзији за особе са оштећеним видом и налази се на сајту Сектора за ванредне ситуације, као и постери за поступање у ванредним ситуацијама прилагођени особама са инвалидитетом. У току 2017. године МУП је у сарадњи са организацијом Caritas Србија реализовао показне вежбе евакуације у школи за децу са сметњама у развоју „Радивој Поповић” у Београду, а 2019. године са Мисијом ОЕБС у Србији реализован је округли сто у Новом Саду на тему „Смањење ризика од катастрофа – особе са инвалидитетом у ванредним ситуацијама”

4 **Анализа прописа донетих после проглашења пандемије COVID-19**

Уредба о мерама за време ванредног стања мењана је и допуњавана једанаест пута: Светска здравствена организација прогласила је 11. марта 2020. године пандемију COVID-19, а четири дана касније Влада Србије је увела ванредно стање на целој територији Републике Србије у циљу спречавања ширења ове заразне и смртоносне болести које је трајало од 15. марта до 6. маја 2020. године.¹⁵ Због потешкоћа при прибављању дозвола за кретање у току забране кретања оним грађанима који се старају о заштити особа са инвалидитетом, старих непокретних особа, а посебно деце, као и свих оних којима је туђа помоћ неопходна, а који су се обраћали Заштитнику грађана и Поверенику за заштиту равноправности. Заштитник грађана и Повереник за заштиту равноправности су се обратили председници Владе Републике Србије како би овај проблем био благовремено превазиђен. Обраћање је резултирало доношењем Уредбе о допуни уредби за време ванредног стања којом је дозвољено кретање у време забране кретања и деци са сметњама у развоју и аутизмом.¹⁶ Кретање у време забране је било дозвољено особама са развојним сметњама и аутизмом, искључиво у пратњи једне одрасле особе (једног родитеља или старатеља) највише до 200 m удаљености од места пребивалишта, односно боравишта. Слепа, слабовида, глува или наглува лица, као и лица која се услед постојања

15 Посебан извештај о активностима Заштитника грађана током ванредног стања, Београд, 2020, стр. 3.

16 Оп. Цит, стр. 10.

сличних оштећења не могу кретати самостално, могла су да се крећу у пратњи једног пратиоца, у време када је излазак лица био дозвољен.

Уредба о мерама за време ванредног стања је предвидела ограничење кретања особа старијих од 65 година, као и ограничење кретања свих особа у вечерњим часовима и током викенда. Запослена лица која су имала радне налоге послодаваца могла су да се крећу током полицијског часа што се односило и на персоналне асистенте, личне пратиоце деце и геронто-домаћице, иако они нису били изричито наведени у уредби. Више проблема је било са члановима породице, комшијама и пријатељима који нису део формалног система социјалне заштите, а асистирају особама са инвалидитетом.

Национална организација особа са инвалидитетом Србије је у обраћању Заштитнику грађана и Повереници за заштиту равноправности указала на бројне проблеме са којима се сусрећу особе са инвалидитетом током ванредног стања односно ограничења кретања. С тим у вези, Заштитник грађана се придружио апелу Националне организације особа са инвалидитетом упућеном надлежним органима да током ванредног стања обезбеде несметано функционисање услуга подршке у заједници као што су становање уз подршку, сервис персоналних асистентата, лични пратиоци деце и геронто-домаћице. Осим тога, Заштитник грађана је од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања затражио информације о предузетим мерама у циљу решавања горе наведених проблема. Министарство је тим поводом саопштило да ће у сарадњи са другим органима контролисати и вршити издавање дозвола за кретање свим особама које пружају услуге социјалне заштите уз предузимање одговарајућих мера заштите.¹⁷

17 Оп. Цит, стр. 13.

Наредбом о проглашењу епидемије заразне болести COVID-19 епидемија заразне болести COVID-19 проглашена је епидемијом од већег епидемиолошког значаја за територију Републике Србије.

Одлуком о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу болест COVID-19 изазвана вирусом SARS-CoV-2 проглашена је заразном болешћу чије је спречавање и сузбијање од интереса за Републику Србију и прописане су мере за њено спречавање и сузбијање. Одлука није прописала предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, осим препоруке запосленима у систему здравствене и социјалне заштите Републике Србије да не путују у земље са интензивном трансмисијом COVID-19, односно у земље жаришта епидемије.

Упутством о примени Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу у делу ограничења уласка лица у Републику Србију уређује се начин примене Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу у делу ограничења уласка у Републику Србију лица која долазе из држава са неповољном епидемиолошком ситуацијом. Упутство није прописало предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Наредба о организовању и спровођењу мере карантина прописује организовање и спровођење мере карантина ради спречавања појаве, ширења и сузбијања заразне болести COVID-19, и то:

- 1) контролу путника и здравствено упозорење за све путнике на аеродромима и другим граничним прелазима у Републици Србији,

у складу са Стручно-методолошким упутством Републичке стручне комисије за заразне болести;

- 2) одређивање Референтне лабораторије за идентификацију и потврду SARS-CoV-2;
- 3) образовање медицинских тимова за праћење здравственог стања особа које би, у складу са епидемиолошким критеријумима, биле смештене у карантин;
- 4) ограничење слободе кретања и обавезни здравствени прегледи лица која су била или за која постоји сумња да су била у контакту са лицима оболелим од заразне болести COVID-19 у времену трајања максималне инкубације.

Правилник о превентивним мерама за безбедан и здрав рад за спречавање појаве и ширења епидемије заразне болести прописује

превентивне мере које је послодавац дужан да примени ради спречавања појаве и ширења заразне болести и отклањања ризика за безбедан и здрав рад запослених, као и лица која се затекну у радној околини, када надлежни орган прогласи епидемију заразне болести. Овај правилник се примењује на свим радним местима у радној околини у којој се обавља рад изузев рада на терену и рада од куће. План примене мера обавезно садржи:

- 1) превентивне мере и активности за спречавање појаве епидемије заразне болести;
- 2) задужење за спровођење и контролу спровођења превентивних мера и активности;
- 3) мере и активности за поступање у случају појаве епидемије заразне болести.

Послодавац је дужан да на сваком радном месту у радној околини обезбеди примену превентивних мера, а нарочито следећих:

- 1) пре почетка рада обезбеди писане инструкције и упутства о мерама и поступцима за спречавање појаве епидемије заразне болести, који садрже информацију о симптомима заразне болести;
- 2) у складу са могућностима, уколико није организован рад у сменама, изврши прерасподелу радног времена увођењем друге или треће смене са мањим бројем запослених;
- 3) спроводи појачану хигијену и дезинфекцију радних и помоћних просторија што укључује редовну дезинфекцију просторија и често проветравање радног простора;
- 4) обезбеди запосленима довољне количине сапуна, убруса, текуће воде и дезинфекционих средстава на бази алкохола за прање руку;
- 5) обезбеди редовно чишћење свих површина које се често додирују на радном месту, посебно просторија и опреме као што су тоалети, кваке на вратима, фиксни телефони, рачунарска опрема и друга опрема за рад;
- 6) уреди начин вођења евиденције о дезинфекцији радних и помоћних просторија коју организује и спроводи;
- 7) обезбеди израду упутстава за безбедан и здрав рад са извођачима радова, добављачима, дистрибутерима и спољним сарадницима;
- 8) организује и обезбеди редовно уклањање отпада и смећа (канте за смеће обложене пластичном кесом) из просторија тако да се могу испразнити без контакта са садржајем.

Послодавац је дужан да у случају појаве заразне болести код својих запослених обезбеди примену превентивних мера, а нарочито следећих:

- 1) простор у коме је боравио запослени који је заражен се редовно физички и хемијски дезинфикује и проветрава;

- 2) поштују се процедуре уласка и изласка у просторије послодавца, користе прописана средства и опрема за личну заштиту на раду и друге мере заштите током процеса рада;
- 3) прецизно се дефинишу правци кретања запослених кроз радне и помоћне просторије;
- 4) организује се строга контрола кретања запослених из организационе јединице у којој је радио запослени који је заражен;
- 5) контакти запослених из организационе јединице у којој је боравио запослени који је заражен са другим запосленима се свде на нужне уз прописане мере заштите;
- 6) примењују се све друге мере по препоруци епидемиолога.

Запослени је обавезан да:

- 1) спроводи све превентивне мере безбедности и здравља на раду како би сачувао своје здравље, као и здравље других запослених;
- 2) наменски користи прописана средства и опрему за личну заштиту на раду и да са њима пажљиво рукује, да не би угрозио своју безбедност и здравље као и безбедност и здравље других лица;
- 3) додатно брине о својој хигијени тако што ће редовно и правилно прати руке;
- 4) личну одећу држи одвојену од средстава и опреме за личну заштиту на раду и радног одеда;
- 5) обавезно обавести послодавца уколико посумња на симптоме заразне болести код себе, код других запослених или чланова своје породице;
- 6) пре почетка рада прегледа своје радно место укључујући и средства за рад која користи, као и средства и опрему за личну зашти-

ту на раду и да у случају уочених недостатака извести послодавца или друго овлашћено лице;

- 7) пре напуштања радног места, да радно место и средства за рад остави у стању да не угрожавају друге запослене;
- 8) у складу са својим сазнањима, одмах обавести послодавца о неправилностима, штетностима, опасностима или другој појави која би на радном месту могла да угрози његову безбедност и здравље или безбедност и здравље других запослених;
- 9) сарађује са послодавцем и лицем за безбедност и здравље на раду, како би се спровеле додатне неопходне мере за безбедност и здравље на раду.

Правилник не садржи посебне мере заштите за запослене особе са инвалидитетом нити запослене пружаоце услуга социјалне заштите или здравствене заштите који те услуге пружају овим особама, или запослене у просвети који раде са ученицима са инвалидитетом. Ипак у тим случајевима значајно је стриктно примењивати опште мере заштите због осетљивости особа са инвалидитетом у време пандемије. Правилник не садржи ни било какве афирмаривне мере које би олакшале положај запослених особа са инвалидитетом или родитеља деце са инвалидитетом.

Уредба о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19 одређује одговарајуће мере за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, као и услове, начин спровођења, извршиоце и средства за спровођење тих мера. Док траје опасност од ширења заразне болести COVID-19, за време боравка на јавним местима у затвореном простору, грађани су дужни да, због спречавања ширења заразне болести COVID-19, обавезно носе заштитне маске и одржавају међусобно растојање од најмање један и по метар између два лица која не бораве у истом домаћинству, односно

на свака 4 m² може бити присутно једно лице. На јавним местима на отвореном простору, уколико није могуће одржати растојање између два лица од најмање један и по метар (испред продавница, апотека, на аутобуским и другим стајалиштима и сл.), ношење заштитних маски је обавезно. У јавном друмском и железничком превозу путника обавезно је ношење заштитних маски. Родитељи малолетне деце или деце са посебним потребама, односно њихови старатељи дужни су да обезбеде да деца носе заштитну маску (члан 2).

Уредба о организовању рада установа социјалне заштите за смештај корисника и организација социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја за време ванредног стања уређује посебан начин и организацију рада установа социјалне заштите за смештај корисника и организацију социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја на територији Републике Србије у случају појаве заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 за време ванредног стања. Ова уредба односи се на све установе социјалне заштите за смештај корисника и организације социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја, чији је оснивач Република Србија, аутономна покрајина, односно јединица локалне самоуправе, као и на установе за смештај корисника, чији је оснивач друго правно и физичко лице.

У случају појаве заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 код корисника или запосленог, односно радно ангажованог у установи, исти се одмах упућује на лечење у здравствену установу, која је одређена актима надлежних органа за пријем и збрињавање тих лица, под условима и на начин којим се спречава преношење заразних болести, по стручно методолошком упутству завода за јавно здравље основаног за територију Републике Србије. У том случају остали корисници, као и запослени, односно радно ангажовани остају у оквиру установе, у изолацији 14 дана (члан 2). Ако се у установи, у току изолације, појави нови случај заразне болести COVID-19 изазване вирусом

SARS-CoV-2, оболели се упућује на лечење, а изолација осталих корисника, као и запослених продужава се за још 14 дана. Директори установа дужни су да воде рачуна о структуралним стандардима у погледу кадровских услова за пружање услуге у смислу прописа о социјалној заштити (члан 3). Надлежна епидемиолошка служба издаје налог да се мера изолације корисника и запослених, који су били у контакту са оболелим, реализује у оквиру установе социјалне заштите за смештај корисника, односно организације социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја. Директори установа дужни су да запосленима и радно ангажованима, током трајања изолације обезбеде поштовање радног времена, дневног и недељног одмора, у складу са законом. Запослени и радно ангажовани ван радног времена (одмор) користе у оквиру установе. Директори су дужни да истакну распоред радног времена. Директори установа дужни су да обезбеде да запослени и радно ангажовани, без накнаде, имају три obroка дневно, смештај у установи, као и да у установи за време одмора бораве одвојено од корисника, током трајања изолације (члан 4).

Док су власти ова ограничења правдале потребом заштите станара од болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, неке организације за људска права су изнеле став да је реч о несразмерном ограничавању слободе кретања на начин који нарушава достојанство станара.

Наредбом о забрани посета и ограничењу кретања у објектима установа за смештај старих лица забрањене су посете установама социјалне заштите за смештај старих лица, а станарима је забрањено да напуштају установе. Ове рестрикције су примењиване и на особе са инвалидитетом смештене у овим домовима. Ограничења посета су благо релаксирана са побољшањем епидемиолошке ситуације. Док су власти ова ограничења правдале потребом заштите станара од болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, неке организације за људска

права су изнеле став да је реч о несразмерном ограничавању слободе кретања на начин који нарушава достојанство станара.

Упутство о начину и месту спровођења појачаног здравственог надзора у објектима за здравствено сигуран смештај није предвидело предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Наредба о забрани окупљања у Републици Србији на јавним местима у затвореном и отвореном простору је ограничила број лица која се могу окупити у затвореном простору. Наредба није садржала посебне одредбе које би се тицале особа са инвалидитетом.

Одлука о одређивању посебних мера заштите становништва од заразне болести COVID-19 на територији града Београда није предвидела предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Одлуком о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Београдски сајам” отворен је Београдски сајам као привремени објекат за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, али та одлука није предвидела предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, нити је садржала посебне одредбе о приступачности објекта.

Одлуком о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Дом студената Медицинског факултета Ниш” отворен је привремени објекат за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 у Дому студената Медицинског факултета Ниш, али та одлука није предвидела пре-

дузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, нити је садржала посебне одредбе о приступачности објекта.

Одлуком о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Новосадски сајам” отворен је привремени објекат за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 на Новосадском сајму, али та одлука није предвидела предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, нити је садржала посебне одредбе о приступачности објекта.

Одлуком о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Хала Чаир” отворен је привремени објекат за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 у хали Чаир, али та одлука није предвидела предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, нити је садржала посебне одредбе о приступачности објекта.

Одлуком о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – „Штарк арена” отворен је привремени објекат за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 у Штарк арени, али та одлука није предвидела предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, нити је садржала посебне одредбе о приступачности објекта.

Одлуком о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – Спортска хала (Плава хала), Атеница у Чачку отворен је привремени објекат за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 у Спортској хали (Плава хала) Атеница, али та одлука није предвидела предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, нити је садржала посебне одредбе о приступачности објекта.

Одлуком о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – Средња економска школа „Стана Милановић” у Шапцу отворен је привремени објекат за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 у Средњој економској школи „Стана Милановић” у Шапцу, али та одлука није предвидела предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, нити је садржала посебне одредбе о приступачности објекта.

Одлуком о отварању привременог објекта за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 – Средња медицинска школа „Два хероја” Нови Пазар отворен је привремени објекат за смештај и лечење лица оболелих од заразне болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 у Средњој медицинској школи „Два хероја” у Новом Пазару, али та одлука није предвидела предузимање посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом, нити је садржала посебне одредбе о приступачности објекта.

Уредба о мерама у друмском саобраћају за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 не

садржи посебне мере за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Влада Републике Србије је **Закључком**¹⁸ наредила меру карантина за грађане који се враћају из иностранства. Није било посебних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Влада Републике Србије је **Закључком**¹⁹ успоставила јединствено и централизовано софтверско решење – Информациони систем COVID-19 (ИС COVID-19) ради вршења епидемиолошког надзора повезаног са болешћу COVID-19, изазване вирусом SARS-CoV-2. Закључак није изричито предвидео обавезу примене стандарда приступачности информација и комуникација, укључујући софтверска решења, нити је посебно апострофирао нужност прикупљања епидемиолошких података о посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Влада Републике Србије је **Закључком**²⁰ препоручила послодавцима да запосленима који имају обавезу редовног обављања радних задатака у условима ванредног стања, омогуће коришћење дела годишњег одмора за 2019. годину. Ове одредбе су се могле односити и на запослене особе са инвалидитетом или родитеље деце са инвалидитетом, али није било посебних афирмативних мера за ове особе, нити додатних погодности за запослене који припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом или родитеља деце са инвалидитетом.

18 "Службени гласник РС", број 33 од 17. марта 2020.

19 "Службени гласник РС", бр. 50 од 3. априла 2020, 57 од 16. априла 2020.

20 "Службени гласник РС", број 52 од 7. априла 2020.

Влада Републике Србије је **Закључком**²¹ дала сагласност да се привредним субјектима у приватном сектору који су остварили право на директна давања из буџета Републике Србије у августу и септембру 2020. године исплате директна давања из буџета Републике Србије, у сваком од та два месеца у висини од 60% директних давања. Директна давања из буџета Републике Србије тим привредним субјектима могу да се користе искључиво за исплате зарада и накнада зарада запосленима. Ове одредбе су се могле односити и на субјекте попут предузећа за професионалну рехабилитацију уколико она испуне опште услове, али није било посебних афирмативних мера за ове субјекте који су значајни за особе са инвалидитетом, нити додатних подстицаја који би ублажили економске последице пандемије по теже запошљиве категорије становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредба о додатку на основну плату запослених у здравственим установама и одређених запослених који обављају послове у области здравља, односно заштите здравља становништва Републике Србије, односно лечења и спречавања ширења епидемије болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 је предвидела право на додаток на основну плату у висини 10% основне плате због спровођења мера и активности везаних за заштиту здравља становништва Републике Србије, односно лечења и спречавања ширења епидемије болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 које између осталих остварују и запослени на пословима здравствене заштите у установама социјалне заштите и неговатељице у установама социјалне заштите, али не и за пружаоце услуга социјалне заштите попут помоћи у кући и персоналне асистенције.

21 "Службени гласник РС", бр. 104 од 31. јула 2020, 106 од 7. августа 2020.

Правилник о начину пријаве и начину уплате једнократне новчане помоћи је предвидео да су примаоци пензија и примаоци новчане социјалне помоћи стекли право на једнократну новчану помоћ. Они не подносе пријаву у складу са овим правилником. Овим лицима уплата се врши на основу регистарског броја важеће личне карте и назива банке код које је отворен или ће бити отворен рачун на који се уплаћује једнократна новчана помоћ, и то избором са падајуће листе банака (члан 2).

Одлука о ограничењу висине цена и маржи основних животних намирница и заштитне опреме није предвидела предузимање афирмативних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Одлуком о условима за изузимање од плаћања царинских дажбина за одређену робу прописују се услови за изузимање од плаћања царинских дажбина на увоз етил-алкохола, алкохолне јачине 80% vol или јаче, неденатурисаног, из тарифне ознаке 2207 10 00 00 Царинске тарифе. Одлука није предвидела предузимање афирмативних мера за особе које припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредбом о измени општих прихода и примања, расхода и издатака буџета Републике Србије за 2020. годину ради отклањања штетних последица услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2²² промењени су општи приходи и примања, расходи и издаци буџета Републике Србије за 2020. годину, њихово извршавање, обим задужевања за потребе финансирања дефицита и конкретних пројеката и давање гаранција, управљање јавним дугом, коришћење донација,

22 Службени гласник РС", број 60 од 24. априла 2020.

пројектних зајмова, коришћење прихода од продаје добара и услуга буџетских корисника и права и обавезе корисника буџетских средстава и поједине норме у делу Извршавање буџета, утврђених Законом о буџету Републике Србије за 2020. годину ради отклањања штетних последица насталих за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2. За борачко-инвалидску заштиту је намењено 14.061.580.000 динара, за социјалну заштиту 32.786.803.000 динара, а за дечју заштиту 64.880.847.000 динара. Ако у току године дође до ванредних околности које могу да угрозе живот и здравље људи или проузрокују штету већих размера, Влада може одлучити о привременој обустави извршења појединих расхода и издатака, као и преузимања обавеза корисника средстава буџета Републике Србије у циљу ублажавања негативних економских и финансијских последица ванредних догађаја.

Уредбом о условима и критеријумима усклађености државне помоћи ради отклањања озбиљног поремећаја у привреди проузрокованог епидемијом заразне болести COVID-19 ближе се уређују услови и критеријуми усклађености државне помоћи ради отклањања озбиљног поремећаја у привреди проузрокованог епидемијом заразне болести COVID-19. Ове одредбе су се могле односити и на субјекте попут предузећа за професионалну рехабилитацију уколико испуњавају опште услове, али није било посебних бенефиција за послодавце који запошљавају запослене који припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредбом о условима и критеријумима усклађености државне помоћи ради отклањања штетних последица проузрокованих епидемијом заразне болести COVID-19 ближе се уређују услови и критеријуми усклађености државне помоћи ради отклањања штете проузроковане епидемијом заразне болести COVID-19. Ове одредбе су се могле односити и на субјекте попут предузећа за професионалну реха-

билитацију уколико испуњавају опште услове, али није било посебних бенефиција за послодавце који запошљавају запослене који припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредбом о утврђивању гарантне шеме као мера подршке привреди за ублажавање последица пандемије болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 се уређују услови, поступак, висина и начин обезбеђења средстава за издавање гаранција Републике Србије у складу са гарантном шемом дефинисаном овом уредбом, критеријуми, услови и начин одобравања кредита од стране банака, извештавање, као и друга питања од значаја за гарантну шему као меру подршке привреди, ради ублажавања економских последица насталих услед пандемије болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, са циљем повећања ликвидности привредних субјеката. Ове одредбе су се могле односити и на субјекте попут предузећа за професионалну рехабилитацију уколико испуњавају опште услове, али није било посебних бенефиција за послодавце који запошљавају запослене који припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредбом о фискалним погодностима и директним давањима привредним субјектима у приватном сектору и новчаној помоћи грађанима у циљу ублажавања економских последица насталих услед болести COVID-19 уређују се фискалне погодности и директна давања из буџета Републике Србије привредним субјектима у приватном сектору у циљу ублажавања економских последица насталих услед болести COVID-19, ПДВ третман промета добара и услуга без накнаде за здравствене сврхе, као и исплата једнократне новчане помоћи свим пунолетним грађанима Републике Србије из буџета. Ове одредбе су се могле односити и на субјекте попут предузећа за професионалну рехабилитацију уколико испуњавају опште услове, али није било посебних бенефиција за послодавце који запошљавају запослене

који припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредбом о формирању привременог регистра и начину уплате једнократне новчане помоћи свим пунолетним држављанима Републике Србије у циљу смањивања негативних ефеката проузрокованих пандемијом болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2

уређује се формирање привременог регистра пунолетних држављана Републике Србије, и начин уплате једнократне новчане помоћи пунолетним држављанима Републике Србије, који на дан ступања на снагу ове уредбе имају пребивалиште на територији Републике Србије, са важећом личном картом и то: свим примаоцима пензија, свим примаоцима новчане социјалне помоћи, као и онима који су се пријавили за добијање једнократне новчане помоћи у складу са овом уредбом, а у циљу смањивања негативних ефеката проузрокованих пандемијом болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2. Република Србија ће извршити уплату једнократне новчане помоћи у износу од 100 евра у динарској противвредности прерачунато по званичном средњем курсу Народне банке Србије на дан ступања на снагу ове уредбе. Под примаоцима пензија сматрају се и корисници привремене накнаде – инвалиди рада друге и треће категорије инвалидности, односно преостале радне способности у складу са одредбама Закона о пензијском и инвалидском осигурању. Ради спровођења уплате једнократне новчане помоћи у Министарству финансија успоставља се, на дан ступања на снагу ове уредбе, привремени регистар пунолетних држављана Републике Србије. Привремени регистар садржи податке о пунолетним држављанима примаоцима пензија и инвалидној деци – примаоцима привремене накнаде код Републичког фонда за пензијско и инвалидско осигурање, на дан ступања на снагу ове уредбе и то: име, презиме и јединствени матични број грађана (ЈМБГ), као и о начину исплате пензија из евиденције корисника права из пензијског и инвалидског осигурања – које доставља Републички фонд за пензијско и

инвалидско осигурање, са свим неопходним подацима, укључујући и број текућег рачуна за примаоце којима се пензија уплаћује преко тог рачуна као и примаоце привремене накнаде – инвалидна деца.

Уредбом о померању рока за подношење тромесечних извештаја о реализацији годишњег, односно трогодишњег програма пословања за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 утврђује се померање рока за подношење тромесечних извештаја о реализацији годишњег, односно трогодишњег програма пословања, који је прописан одредбом члана 63. став 3. Закона о јавним предузећима за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2. Ове одредбе су се могле односити и на субјекте попут предузећа за професионалну рехабилитацију уколико су она остала јавна предузећа. Ипак већина ових предузећа је приватизована.

Уредбом о померању рока за стицање статуса квалификованог новозапосленог лица утврђује се померање рока за стицање статуса квалификованог новозапосленог лица прописаног Законом о порезу на доходак грађана услед околности изазваних ванредним стањем насталим услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2. Ове одредбе су се могле односити и на запослене особе са инвалидитетом, али није било посебних афирмативних мера за ове особе, нити додатних погодности за запослене који припадају посебно осетљивим категоријама становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредбом о померању рокова за одржавање редовне седнице скупштине привредног друштва и достављање годишњих и консолидованих финансијских извештаја привредних друштава, задруга, других правних лица и предузетника, као и рокова за подношење пријава за порез на добит и пореза на приход од самосталне делатности, важења лиценци овлашћених ревизора и лиценци за вршење

процене вредности непокретности које истичу за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 утврђује се померање рокова за одржавање редовне седнице скупштине привредног друштва и достављање годишњих и консолидованих финансијских извештаја привредних друштава, задруга, других правних лица и предузетника за 2019. годину, рокова за подношење пријава за порез на добит правних лица и пореза на приход од самосталне делатности, као и рокова важења лиценци овлашћених ревизора и лиценци за вршење процене вредности непокретности, прописаних одредбама члана 364. Закона о привредним друштвима за време ванредног стања насталог услед болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2. Ове одредбе су се могле односити и на субјекте попут предузећа за професионалну рехабилитацију уколико она испуне опште услове, али није било посебних афирмативних мера за ове субјекте који су значајни за особе са инвалидитетом, нити додатних подстицаја који би ублажили економске последице пандемије по теже запошљиве категорије становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредбом о поступку за издавање дужничких хартија од вредности уређује се поједностављени поступак за издавање дужничких хартија од вредности на територији Републике Србије. Ове одредбе су се могле односити и на субјекте попут предузећа за професионалну рехабилитацију уколико она испуне опште услове за издавање дужничких хартија од вредности, али није било посебних афирмативних мера за ове субјекте који су значајни за особе са инвалидитетом, нити додатних подстицаја који би ублажили економске последице пандемије по теже запошљиве категорије становништва попут особа са инвалидитетом.

Уредбом о поступку за прибављање сагласности за ново запошљавање и додатно радно ангажовање код корисника јавних средстава ближе се уређује поступак за прибављање сагласности за заснивање радног односа са новим лицима ради попуњавања слободних, односно

упражњених радних места код корисника јавних средстава, у смислу члана 27е став 35. Закона о буџетском систему и за настављање поступка ради попуњавања радних места код корисника јавних средстава који су започети, а нису окончани до дана ступања на снагу Закона о изменама и допунама Закона о буџетском систему. Уредба не садржи одредбе о увођењу посебних афирмативних мера за подстицање запошљавања особа са инвалидитетом као једне од теже запошљивих категорија становништва иако су ове особе редовно биле радно ангажоване кроз пројекте јавних радова Националне службе запошљавања у периоду пре избијања пандемије.

Правилник о посебном програму образовања и васпитања уређује посебан програм образовања и васпитања, упутство о организацији и раду установе и одређује установе које настављају са радом у случају непосредне ратне опасности, ратног стања, ванредног стања или других ванредних околности. Препоруке и План примењују се у свим школама на територији Републике Србије, односно у срединама у којима су проглашене ванредне околности, у периоду док су проглашене ванредне околности на снази. Нови програми наставе и учења засновани су на општим циљевима и исходима образовања и васпитања, потребама и могућностима ученика. Усмерени су на процес и исходе учења, а не на садржаје. Садржаји су у функцији остваривања исхода који су дефинисани као функционално знање ученика и показују шта ће ученик бити у стању да учини, предузме, изведе, обави захваљујући знањима, ставовима и вештинама које је градио и развијао током једне године учења конкретног наставног предмета. Због свега овога, улога наставника је кључна, јер је он тај који избором и повезивањем садржаја, избором метода учења и активности води ученике ка достизању исхода. Правилник ипак не посвећује довољно пажње ученицима са инвалидитетом којима је потребна додатна подршка у праћењу наставе.

Законом о потврђивању уредаба које је Влада уз супотпис председника Републике донела за време ванредног стања потврђене су уредбе које је Влада уз супотпис председника Републике донела за време ванредног стања.

Законом о важењу уредаба које је Влада уз супотпис председника Републике донела за време ванредног стања и које је Народна скупштина потврдила уређено је важење уредаба које је Влада уз супотпис председника Републике донела за време ванредног стања и које је Народна скупштина потврдила.

Народна скупштина Републике Србије, на другој седници за време ванредног стања, одржаној 6. маја 2020. године, донела је **ОДЛУКУ о укидању ванредног стања.**

После уочених недостатака Закона о заштити становништва од заразних болести Народна скупштина Републике Србије усвојила је **Закон о изменама и допунама Закона о заштити становништва од заразних болести** у новембру 2020. године, ради бољег одговора на изазове пандемије. Закон дефинише шта су државе са неповољном епидемиолошком ситуацијом, лична заштита од инфекције, кућна изолација, карантин. COVID-19, болест коју изазива вирус SARS-CoV-2, изричито је наведена у списку заразних болести, а прописана је дужност лица која током епидемиолошког испитивања доктор медицине специјалиста епидемиологије означи као контакте да се придржавају прописаних мера и упутстава које одреди надлежни доктор медицине специјалиста епидемиологије.

Закон уређује и мере кућне изолације и карантина у кућним условима. Запосленим лицима којима је одређена мера карантина у кућним условима, за време проведено у карантину у кућним условима припада одговарајућа накнада зараде, односно плате, а решење санитарног

инспектора о одређивању мере карантина истовремено представља и потврду о спречености за рад док та мера траје. Ако се мера карантина у кућним условима одређује детету које није навршило 14. годину живота или лицу које није у стању да се само стара о себи и о заштити својих права и интереса, решење се издаје родитељу, односно старатељу. Овде је очито реч о особама са инвалидитетом под старатељством. Родитељу, односно старатељу детета предшколског узраста или лица које не сме да буде остављено без надзора по закону, решење санитарног инспектора о одређивању мере карантина истовремено представља и потврду о спречености за рад док траје мера карантина у кућним условима одређена тим решењем. Родитељу, односно старатељу сходно припада одговарајућа накнада зараде, односно плате.

Канцеларија Заштитника грађана је на иницијативу НООИС предложила амандман којим би се члану породичног домаћинства који помаже пунолетној пословно способној особи са инвалидитетом којој је одређена мера карантина у кућним условима омогућило да по аналогiji са родитељем односно старатељем оствари накнаду зараде, односно плате услед спречености за рад. Услов би био да особа са инвалидитетом прима додатак за помоћ и негу другог лица, а током карантина не користи услуге социјалне заштите. Овај амандман није прихваћен јер није благовремено поднет пошто је закон усвојен по хитном поступку.

Закон уређује и превентивну меру ограничавања слободе кретања лицима у колективном смештају у циљу спречавања уношења инфекције у колектив и мере личне заштите од инфекције. Проширују се овлашћења и надлежности инспекцијског наздора над применом мера личне заштите од инфекције и поштравају санкције за непоштовање и кршење мера епидемиолошке заштите.

Штета је што није искоришћена прилика да се усвоји предлог којим би се решили неки значајни практични проблеми са којима се суочавају особе са инвалидитетом и чланови њихових породичних домаћинстава који им током карантина у кућним условима помажу у задовољавању основних животних потреба.

5 **Анализа одговора на упитнике за репрезентативне организације и удружења особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусретали током пандемије COVID-19 и ванредног стања**

Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС) је преко своје мреже савеза општинским и међуопштинским организацијама особа са инвалидитетом послала упитник о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусретали током пандемије COVID-19 и ванредног стања. Одговоре на упитнике су послале 62 организације особа са инвалидитетом: општинске организације за помоћ особама са интелектуалним инвалидитетом из Алексинца, Бруса, Жагодине, Кладова, Куле, Прибоја, Старог Града, слепих из Косјерића, глувих и наглувих из Беле Цркве, Блаца, Лесковца и Лознице, особа са последицама параплегије и квадриплегије из Параћина, Врања и Чачка, особа са последицама церебралне и дечје парализе из Велике Плане, Новог Пазара, Ужица, Чачка, особа са последицама мишићне дистрофије из Лесковца и Ниша, особа са последицама мултипле склерозе из Бачке Куле, Бачке Тополе, Бора, Књажевца, међуопштинске и окружне организације слепих из Северног Баната, Крагујевца, Лесковца, Лознице, Новог Пазара, Ужица, градска организација

глувих Београда, међуопштинске и окружне организације глувих и наглувих из Косовске Митровице, Панчева, Пирота, Пожаревца, Сремске Митровице, Врања и Чачка, међуопштинске и окружне организације особа са последицама мишићне дистрофије Ужица, међуопштинске и окружне организације особа са последицама мултипле склерозе из Јужног Баната, Северног Баната, Јужне Бачке, Западне Бачке, колубарског округа, Срема, златиборског округа, окружне организације особа са последицама церебралне и дечје парализе Сремског округа, окружне организације особа са последицама мишићне дистрофије јужнобачког округа, поморавског округа, рашког округа и златиборског округа, окружне организације особа са последицама параплегије и квадриплегије мачванског округа, нишавског округа, рашког округа и златиборског округа, Шумадије, центри за самостални живот особа са инвалидитетом из Јагодине и Ниша, удружење за помоћ особама са аутизмом из Ужица, удружење РИМЕ из Зајечара, организација... Из круга из Ниша и покрајинска организација глувих и наглувих Косова и Метохије.

На овај начин постигнута је равномерна географска покривеност испитаника на целој територији Републике Србије. Упитнике је у име организација особа са инвалидитетом попунило 18 мушкараца и 44 жене, што може бити и индиректни индикатор родне димензије.

Анализа одговора на питања из области запошљавања

Организације које су попуниле упитник имају 1.221 члана који су запослени. Четири организације су навеле да немају чланове који су запослени. Ови налази су у складу са подацима о ниској стопи запослености особа са инвалидитетом из последњег пописа становништва и

цифрама наведеним у Стратегији унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији, за период од 2020. до 2024. године и делује да их поткрепљују. Према подацима из Пописа становништва,^{23D} 12,4% особа са инвалидитетом било је економски активно, а само 9% било је запослено.

Током пандемије без посла је остало најмање 21 члан ових организација особа са инвалидитетом - 3 организације су навеле да знају за случајеве губитка посла, али нису навеле колико особа је тачно остало без посла. Четрдесет и две организације су навеле да немају чланове који су током пандемије остали без посла. Ови подаци показују да током пандемије особе са инвалидитетом у Републици Србији нису у толикој мери биле изложене ризику од губитка посла.

Могућност рада на даљину - од куће, користило је најмање 43 особе са инвалидитетом - 12 организација је навело да знају за случајеве, али нису навеле колико особа је тачно користило могућност рада на даљину. Тридесет и четири организације су навеле да немају чланове који су током пандемије користили могућност рада на даљину - од куће, а једна да су запослене особе са инвалидитетом послате на одмор. Ови подаци показују да током пандемије особе са инвалидитетом у Републици Србији нису у довољној мери користили могућност рада на даљину - од куће иако би на тај начин значајно смањиле ризик од заразе ове угрожене групације. Тако се слабовиди телефониста који је током пандемије наставио да редовно одлази на посао у Клинички центар у Београду заразио и преминуо од последица COVID-19.

Током јуна 2020. године, организације особа са инвалидитетом и организације цивилног друштва које се баве промовисањем и заштитом

23 Милан М. Марковић, оп.цит.

права особа са инвалидитетом у Србији, учествовале су у истраживању Тима УН за Србију о социо-економском утицају епидемије COVID-19 у Србији на права особа са инвалидитетом.²⁴ Као основне ризике са којима су се суочавале особе са инвалидитетом у свакодневном животу пре избијања епидемије изазване коронавирусом 83,33% анкетираних организација цивилног друштва наводи ризике по приступ раду и изворима зараде, као и оне у области приступа информацијама и комуникација, док 77,78% организација указује на постојање ризика у приступу здравственој и социјалној заштити, а у истом проценту препознају ризик од дискриминације. 72,22% организација сматра да су особе са инвалидитетом изложене ризику у области инклузивног образовања, 66,67% наводи ризик од сиромаштва, док 61,11% сматра да су особе са инвалидитетом изложене ризицима у приступу правди и правичном суђењу.²⁵

Подаци прикупљени од организација особа са инвалидитетом до краја летњег периода 2020. године наводе на закључак да се изванредно број тих особа суочио са губитком посла током првог периода пандемије. Приликом анализе тих бројки не би требало сметнути са ума ни општу ниску стопу запослености особа са инвалидитетом. Може се такође закључити да је рад од куће прилика за смањење ризика за запослене особе са инвалидитетом које би требало много више користити током пандемије.

24 Posledice KOVID-19 na položaj osetljivih grupa i grupa u riziku; uzroci, ishodi i preporuke, Beograd, 2020, str. 51

25 Op.cit, str. 52.

Анализа одговора на питања из области - пензијски систем, додатак за туђу негу и помоћ и једнократна новчана помоћ

Организације које су попуниле упитник имају 1.797 чланова који примају пензију и 2.200 чланова који примају додатак за помоћ и негу другог лица. Једна организација је навела да тридесет посто њених чланова прима пензију, а седамдесет одсто прима додатак за помоћ и негу другог лица, али није навела укупан број својих чланова, док је друга организација навела само да одређени број њених чланова прима пензију и додатак за помоћ и негу другог лица, без прецизнијих бројки. Једна организација је навела да сви њени чланови примају додатак за помоћ и негу другог лица, али није навела укупан број својих чланова. Две организације су, помало парадоксално, навеле да немају податак да ли неко од њихових чланова прима пензију. Друге две организације су навеле непрецизне податке да пензију прима мали број чланова у једном случају, односно између 50 и 60 чланова у другом случају.

Педесет и три организације су навеле да њихови чланови нису имали проблема са подизањем пензија и додатка за помоћ и негу другог лица током ванредног стања пошто је новац исплаћиван доставом на кућну адресу, а корисници рачуна у банци дали су пуномоћ лицима у која су имала поверења. Пет организација су ангажовале и своје волонтере да помогну око доставе. Једна организација је навела да су њихови чланови имали проблема са подизањем пензија и додатка за помоћ и негу другог лица током ванредног стања због ограничења кретања. Друга организација је указала на изазове са пуномоћјем за особу са интелектуалним инвалидитетом под старатељством, док је организација глувих Београда апострофирала проблеме приликом одабира начина и модела исплате пензије, јер су поједине банке одбијале да се телефонски разговор, комуникација одвија посредством треће особе – тумача за знаковни језик, где су глуви пензионери требали да се

изјасне и одаберу модел исплате уз образложење да то може само корисник пензије лично да уради. Једна организација је навела да је била потребна интервенција код Управе за трезор како би за две особе средства била уплаћена код банака чије услуге су особе са инвалидитетом желеле да користе док су друге две апострофирале дуга чекања у реду.

Педесет организација је навело да њихови чланови нису имали проблема са подизањем једнократне новчане помоћи грађанима док је једанаест организација навело да су њихови чланови имали проблема са подизањем помоћи због ограничења кретања, неприступачности и скраћеног радног времена банака, дугог чекања у реду, кашњења исплата, проблемима са читавањем важеће личне карте у апликацији, недовољне приступачности услуга и комуникација за глуве особе, уплате средстава код банке чије услуге особа са инвалидитетом није желела да користи, одбијања банкарског службеника да исплати средства мајци особе са вишеструким инвалидитетом упркос поседовања уредног пуномоћја и недостатка средстава.

Ови подаци показују да је било одређених изазова са подизањем пензија, додатка за туђу негу и помоћ и једнократне новчане помоћи грађанима, али да је већина особа са инвалидитетом подизала ова новчана давања без већих проблема.

Анализа одговора на питања из области здравствене заштите

Организације које су одговарале на упитнике нису дале целовите податке о броју особа са инвалидитетом које су имале потребе за неким обликом здравствене заштите током пандемије и ванредног стања - најмање 560 особа је имало потребу за здравственом заштитом.

Осам организација је навело да њихови чланови нису имали потребе за неким обликом здравствене заштите током пандемије и ванредног стања, а једна није имала информације о овоме.

Тридесет и четири организације су навеле да особе са инвалидитетом нису имале проблеме са остваривањем здравствене заштите, да су одлазиле код лекара ради редовне терапије за хронична стања и болести, а организација из Новог Пазара навела је да су лекари долазили слепим особама у кућну посету. Педесет и једна организација је навела да су информације о мерама заштите биле приступачне, уз апострофирање података у медијима, друштвеним мрежама и мобилним апликацијама. Седам организација глувих је апострофирало емитовање вести на телевизији са преводом на знаковни језик, док је једна организација глувих указала да ношење маски у здравственим установама отежава комуникацију глувим особама које читају са усана а да информације о мерама заштите нису биле приступачне у довољној мери.

Организације особа са последицама параплегије и квадриплегије из Крагујевца и Ниша апострофирале су добијање дозвола за кретање персоналних асистената за време полицијског часа у одговору на питања о здравственој заштити иако то нема много везе са овом темом. Организација особа са инвалидитетом из Шапца указала је на чињеницу да су њихови чланови морали да иду у приватне здравствене установе јер су јавне здравствене установе примале само оболеле од COVID-19, док се у Косјерићу и Крушевцу дуго чекало на резултате. Организација особа са последицама параплегије и квадриплегије из Ужица наводи да је у том граду „за време ванредног стања било јако тешко доћи до лекара специјалисте. Сви пацијенти, без обзира на симптоме, прво су проверавани да ли имају корона вирус. Наш члан је имао инфекцију уринарног тракта праћену температуром. Након десет дана од момента јављања код лекара, успео је доћи до уролога где му је дата дијагноза и почело лечење“.

Организација за помоћ особама са аутизмом наводи да „проблем представља то што је сва брига о особи са инвалидитетом била на породици током дугог периода, без обзира на обавезе родитеља, што је додатно исцрпело и оптеретило родитеље, а деци, младима нарушило менталну сигурност, рутину, расположење“. Организација особа са инвалидитетом из Панчева навела је да су раније заказани прегледи код лекара специјалисте отказани за четворо њихових чланова током пандемије. И у Бачкој Паланци су раније заказани прегледи код лекара специјалисте отказани за одређен број особа са инвалидитетом. Ни у Бору особе са инвалидитетом нису ишле на редовне прегледе. Сличне проблеме својих чланова бележе и организације у Чачку, златиборском округу и Срему. У Колубарском округу се дуго чекало на заказивање и резултате.

Организација глувих из Београда навела је да су скоро сви чланови имали проблеме са коришћењем здравствених услуга. Први и највећи проблем по овој организацији представља немогућност успостављања комуникације за здравственим радницима, лекарима због обавезног ношења заштитних маски. Други проблем који су наводили је „немогућност одласка на редовне обавезне прегледе због дијагностикованих хроничних болести, одлагани и отказивани су заказани прегледи, конзилијуми, операције услед увођења ванредног стања и затварања одређеног броја примарних и секундарних здравствених установа. Комуникација глувих особа обавља се на српском знаковном језику и ношење маски додатно отежава комуникацију. Поготово када глува особа треба да ступи у комуникацију са особом која чује, а која притом носи маску и не може да јој чита са усана. Због лоше комуникације, долазило је чак и до бежања оболеле глуве особе из болнице и расписивања потернице за њом, јер поменута особа није била свесна колико је ситуација озбиљна, није разумела информације да мора да остане у болници које су јој здравствени радници пренели не водећи рачуна о приступачности информација и комуникација.

Неоспорно је да су информације путем јавних медија на одређеним телевизијама са националном фреквенцијом биле приступачније глувој популацији, али ти садржаји се нису односили и на подршку приликом остваривања одређених услуга, као што су психо-социјална помоћ и подршка, комуникација са надлежним епидемиолозима уколико приметите и осете одређене симптоме, нити су глуве и наглуве особе имале приступ волонтерским центрима при градским општинама које су пружале помоћ при достављању хране, лекова неопходних за задовољење основних животних потреба. За све наведено је било потребно обавити телефонски позив, позивањем, у 90% случајева, бројева у фиксној телефонији, а у ситуацијама где постоји опција позивања мобилне линије, није остављена могућност комуникације путем СМС порука. Без правовремених, проверених и тачних информација и подршке на српском знаковном језику, у круговима заједнице глувих ширио се додатни осећај страха, панике и анксиозности, што је за последицу имало потенцијално угрожавање и нарушавање менталног здравља“.

Градска организација глувих Београда је у складу са својим могућностима и расположивим кадром обавештавала своје чланове о свим важним и релевантним чињеницама и мерама заштите, као и о свим наредбама које су ступиле на снагу путем расположивих метода и канала комуникације. Такође, Градска организација глувих Београда је у сарадњи са Савезом глувих и наглувих Србије успела да омогући глувим и наглумим особама доступност Видео релеј центра (ВРЦ) у току 24 сата сваког радног дана и викендом како би се неометано пружале услуге превођења на територији читаве државе. Али и поред рада Видео релеј центра 24/7 дневно многе глуве и наглуве особе су наишле на проблеме техничке природе, а један од кључних проблема је био приступ интернету (интернет конекцији), јер без те компоненте нису могли да обављају видео позиве посредством ВРЦ-а и осталих доступних апликација.

И организација глувих из Лознице апострофирала је проблеме чланова који су лежали у ковид болницама са комуникацијом јер тумач није имао приступа због мера заштите. Остали одласци код лекара решавали су се коришћењем услуге тумача.

Организација за подршку женама са инвалидитетом из Ниша наводи да њихове чланице са телесним инвалидитетом нису могле да иду на физикалну терапију јер је тај део клиничког центра у Нишу у једном периоду био намењен за лечење ковид позитивних пацијената. Једна чланица оболела од Корона вируса је дуже чекала на отпуст из болнице него што је то било потребно. Неке од информација попут бројева телефона за одређене сервисе и услуге на локалу није било лако наћи, а слепе особе су имале проблема са самосталним коришћењем свих опција на порталу е-управа.

Једна организација за подршку особама са интелектуалним инвалидитетом навела је да је мањи број њених чланова током пандемије имао нападе панике и анксиозности, али није дала информације о томе како су те кризе решаване. Друга организација за подршку овим особама навела је да су њихови чланови имали проблем да приступе редовним и специјалистичким прегледима, а да информације о пандемији нису биле прилагођене особама са интелектуалним инвалидитетом.

Организација особа са последицама мишићне дистрофије из Ниша наводи да је њиховим члановима „најпотребнији био пулмолошки надзор јер они имају значајно ослабљена плућа услед дистрофије. Сами су решавали своје проблеме, није било услова за безбедне прегледе код пулмолога за пацијенте који нису COVID-19. Редовних контрола код неуролога, физијатра, кардиолога, интерниста и пулмолога није било, рехабилитације није било ни у ком облику. Немогуће је проценити штету, обзиром да су болести прогресивне“.

Савез организација бубрежних инвалида Србије (СОБИС) наводи да је њиховим члановима у Ћуприји „направљен план да због чекања на резултате тестова дијализираних пацијената на Ковод-19, пацијенти од четвртка дођу на дијализу у уторак, а они од петка у среду (дакле, са размаком између две дијализе у трајању од 5 дана)!“ Због превеликог размака између две дијализе здравље, па чак и животи бубрежних болесника били су угрожени. СОБИС и НООИС су се због овога обратили председници Владе и Повереници за заштиту равноправности како би предузеле мере из своје надлежности ради решавања овог горућег проблема.

Узимајући у обзир све одговоре организација особа са инвалидитетом, може се извести закључак да је током пандемије ионако недовољно приступачан систем здравствене заштите постао још неприступачнији за особе са инвалидитетом. Опште услуге здравствене заштите постале су још мање доступне овим особама, специфичне услуге намењене здравственој заштити и медицинској рехабилитацији особа са инвалидитетом постале су још спорадичније а здравствена заштита оболелих од COVID-19 није била довољно инклузивна ни приступачна за особе са инвалидитетом.

До сличног закључка долази и истраживање Тима УН за Србију: Приступ здравственој заштити наведен је као кључна област у којој су се појачали ризици по особе са инвалидитетом током трајања рестриктивних мера и одговора државе на епидемију. Основне манифестације ових ризика су укидање или одлагање већине потребних терапија, зато што је здравствени систем у потпуности био оријентисан на борбу са COVID-19 епидемијом или је био ограничен само на хитне интервенције. Недостатак терапија и кућна изолација током ванредног стања довеле су до погоршања здравственог стања многих особа са инвалидитетом. Како наводе организације које су учествовале у истраживању, неке особе су морале да траже терапије и медицинске услуге

преко приватних медицинских служби без могућности рефундације трошкова. Приступачност ковид болница, амбуланти и простора одређених за карантин (Сајам, студентски и ученички домови) представљали су посебан проблем, а недостајао је и јасан протокол у случају заражавања детета са сметњама у развоју или родитеља/стараатеља, њиховог смештаја и болничког лечења.²⁶

Анализа одговора на питања из области образовања

Организације које су испуниле упитнике нису дале целовите податке о броју деце са инвалидитетом у образовном систему. Оне наводе да је најмање 620 деце- њихових чланова похађало школу. Најмање 209 деце користи подршку у настави. Девет организација наводи да 79 деце која користе подршку у настави није могло да користи ту подршку током пандемије, док 16 организација наводи да је 130 деце наставило да користи подршку. Тринаест организација је навело да деца која су њихови чланови не користе подршку у настави, док је 7 навело да немају података о томе да ли њихови чланови користе подршку у настави. Три организације су навеле да нема деце међу члановима, док 5 није дало одговоре на групу питања из области образовања. Четири организације нису дале прецизне одговоре на питање о броју деце-њихових чланова.

Градска организација глувих Београда апострофирала је да „глуви родитељи чујуће, као и глуви родитељи глуве и наглуве деце нису били у могућности да прате и контролишу рад деце у току трајања

26 Op.cit, str. 57.

школске наставе, која се одвијала на каналима РТС-а , односно платформи РТС Планета у кућним условима, због наредбе за прекид рада свих предшколских и школских установа на територији града Београда за време трајања ванредног стања. Родитељи су били збуњени, била је им је неопходна подршка на свим нивоима јер нису активно могли да учествују и помогну деци у реализацији задатака и пласираног наставног садржаја, јер је курикулум био у аудио-видео формату, није садржао опцију титлованог садржаја нити је у било ком сегменту био прилагођен глувој и наглувој деци“.

Најмање 556 деце са инвалидитетом почело је да похађа школску годину 2020-2021. у школама у малим групама, док 64 деце похађа наставу од куће. Седам организација није дало прецизан одговор на питање колико је деце-њихових чланова почело да похађа школску годину 2020-2021.

Узимајући у обзир све одговоре организација особа са инвалидитетом, може се извести закључак да је током пандемије већина деце са инвалидитетом почела да похађа школску годину 2020-2021 у школи у малим групама и да значајан број деце које користи подршку у настави није могло да користи ту подршку током пандемије. Због тога је неопходно интензивирати напоре да образовни систем постане још инклузивнији и да одговор на пандемију мора обухватити ученике са инвалидитетом.

До сличног закључка долази и истраживање Тима УН за Србију: Увођењем ванредног стања дошло је и до обуставе извођења наставе у високошколским установама, средњим и основним школама и редовног рада установа предшколског васпитања и образовања. Образовно-васпитни рад реализован је на даљину путем телевизијског канала РТС 3, платформе РТС Планета и интернет платформи за учење. Надлежно министарство је у упутству навело да „за ученике којима је потребан структуриран индивидуализован приступ у раду, односно,

прилагођавање у оквиру индивидуалног образовног плана (ИОП), ИОП-1, ИОП-2 и ИОП-3, потребно је да наставници припреме посебне материјале за учење и да их учине доступним ученицима на начин који договорене са њиховим родитељима." Већина организација (66,67%) које су учествовале у истраживању Тима УН за Србију сматра да су се ризици по особе са инвалидитетом у области инклузивног образовања појачали током трајања рестриктивних мера, а то се манифестовало кроз непостојање системског приступа у одговору на инклузивно образовање, непостојање прилагођеног онлине садржаја за децу са тешкоћама у развоју, као и да деца нису добијала адекватне и прилагођене материјале и задатке. Такође, наводи се и недостатак техничких услова да деца прате онлине наставу.²⁷

Анализа одговора на питања из области услуга социјалне заштите и трајног смештаја

Организације које су испуниле упитнике нису дале целовите податке о броју њихових чланова који су користили дневне услуге у локалним заједницама, услуге сервиса подршке за самостални живот или су смештени у установе. Оне наводе да је најмање 513 њихових чланова користило дневне услуге у локалним заједницама. Најмање 346 чланова ових организација користио је услуге сервиса подршке за самостални живот, а најмање 111 чланова је смештено у институције. Пет организација није дало одговоре на ову групу питања, док 2 нису дале прецизне податке о броју чланова који користе услуге социјалне заштите. Једна

27 Op. cit, str. 58.

организација није дала прецизне податке о броју чланова који користе дневне услуге у заједници а друга о броју својих чланова у домовима.

Двадесет и девет организација је навело да њихови чланови користе дневне услуге у заједници. Двадесет и четири организације је навело да њихови чланови не користе дневне услуге у заједници. Из ових одговора може се извести и закључак да дневне услуге нису довољно распрострањене у локалним заједницама у Србији.

Једанаест организација је навело да су њихови чланови имали проблема са коришћењем дневних услуга у заједници јер је превоз био ограничен, дневни боравци нису радили за време ванредног стања, особље и корисници су били у карантину у неким случајевима, а у једном случају неговатељица није пружала помоћ у кући у сеоској средини. Осамнаест организација је навело да њихови чланови нису имали проблема са коришћењем дневних услуга у заједници.

Двадесет и две организације су навеле да њихови чланови користе услуге сервиса подршке за самостални живот. Тридесет и две организације су навеле да њихови чланови не користе услуге сервиса подршке за самостални живот. Из ових одговора може се извести и закључак да услуге сервиса подршке за самостални живот нису довољно распрострањене у локалним заједницама у Србији.

Седамнаест организација је навело да њихови чланови нису имали проблема са коришћењем сервиса подршке за самостални живот. Пет организација је навело да су њихови чланови имали проблема са коришћењем сервиса подршке за самостални живот због дужег чекања да персонални асистенти добију дозволе за кретање током полицијског часа.

Тридесет и једна организација је навела да су њихови чланови смештени у институције. Двадесет и три организације су навеле да њихови чланови нису смештени у институције.

Шеснаест организација је навело да су њихови чланови имали проблема због ограничења посета домовима за трајни смештај и ограничења кретања станара, тешкоћа са набавком лекова, недостатка информација, одсуства контаката са породицама и удружењима што доводи до осећања изолације. Глуви станари домова отежано су комуницирали са запосленима у домовима због прописане обавезе ношења заштитне маске. Дванаест организација је навело да њихови чланови нису имали проблема са смештајем у институцијама током пандемије. Три организације нису дале одговор на питање да ли су њихови чланови имали проблема са смештајем у институцијама током пандемије.

Узимајући у обзир све одговоре организација особа са инвалидитетом, може се извести закључак да је током пандемије било различитих проблема са функционисањем дневних услуга у локалним заједницама. Нешто мање проблема било је са функционисањем сервиса подршке за самостални живот, док су се особе смештене у домовима суочавале са различитим изазовима и рестрикцијама.

До сличног закључка долази и истраживање Тима УН за Србију: Увођењем ванредног стања и пратећих мера дошло је до многих проблема у приступу услугама из области **социјалне заштите**, као што су персонална асистенција, лични пратиоци, помоћ у кући и других услуга од којих многе особе са инвалидитетом зависе у свакодневном функционисању. Дозволе за кретање током трајање забране кретања првенствено су се односиле само на званичне пружаоце услуга, а након доста инсистирања да се одреди процедура за дозволу кретања особама које неформално пружају подршку особама са инвалидитетом (посебно у ситуацији када је забрана кретања трајала и до 80

сати), надлежно министарство је прописало компликовану и бирократизовану процедуру. Уместо да што већи број корисника/ца буде измештен у породично окружење (породице/хранитељи) и мале домске заједнице, надлежно министарство у потпуности је затворило установе социјалне заштите без могућности изласка за кориснике/це у трајању од преко три месеца. У установама социјалне заштите велики је ризик од заразе, а постоји и недостатак спољног надзора, што је додатно погоршано мерама и овлашћењима које проистичу из ванредног стања У области социјалне заштите, 61,11% организација које су учествовале у истраживању Тима УН за Србију наводи да су се ризици по особе са инвалидитетом појачали током трајања рестриктивних мера и одговора државе на епидемију COVID-19.²⁸

Анализа одговора на питања из области хуманитарне помоћи

Организације које су испуниле упитнике наводе да је најмање 2.941 њихових чланова користило пакете хуманитарне помоћи-намирнице и хигијенска средства. Најмање 988 чланова организација особа са инвалидитетом користило је помоћ волонтера. Шест организација је навело да су саме организовале помоћ волонтера користећи своје особље, док су чланови једне организације користили и услугу помоћ у кући. Две организације су навеле да њихови чланови нису користили пакете хуманитарне помоћи, а једна да су њени чланови добили само средства за дезинфекцију док је помоћ волонтера из општинског штаба била занемарљива. Двадесет организација је навело да њихови чланови нису користили помоћ волонтера већ су се ослањали на помоћ

28 Ibid

чланова породице, пријатеља и комшија. Три организације нису дале одговор на питање колико њихових чланова је користило помоћ волонтера, а шест је навело да немају прецизне податке за ову групу питања. Организација глувих Косова и Метохије навела је да нема податке о дистрибуцији помоћи у свим српским општинама на КиМ.

Две организације нису дале одговоре на ову групу питања.

Градска организација глувих Београда навела је да су њихови чланови уз ангажовање Видео релеј тумача у оквиру ВРЦ, користили поменуте услуге приликом потраживања хуманитарне помоћи и апострофирала је „да су се услуге које су пружали волонтерски центри при јединицама локалне самоуправе у највећој мери потраживале и заказивале усменим путем (преко телефона), што је заједници глувих онемогућавало коришћење услуга и из тих разлога било је потребно омогућити контактирање волонтерских центра првенствено преко Видео релеј центра (ВРЦ COVID-19), а као секундарну опцију, увести и могућност контактирања путем СМС поруке и е-mailа. Истичу: „Такође, упућивали смо молбе и препоруке релевантним државним институцијама да је потребно оформити тимове где би глуви волонтер у сарадњи са Кризним штабовима и волонтерским центрима при јединицама локалне самоуправе, у сарадњи са представницима Градске организације глувих Београда, обилазили глуве пензионере и достављали хуманитарне пакете, првенствено да не би долазило до неразумевања и како би отклонили препреке у комуникацији између чујићих представника и глувих.“

Узимајући у обзир све одговоре организација особа са инвалидитетом, може се извести закључак да је током пандемије значајан број особа са инвалидитетом користио пакете хуманитарне помоћи - намирнице и хигијенска средства. Овај налаз потврђује ранија истраживања која су особе са инвалидитетом сврстала у део становништва који је више

изложен ризику сиромаштва.²⁹ Особе са инвалидитетом су током пандемије користиле и помоћ волонтера кризних штабова при локалним самоуправама али у много мањој мери због чега би рад ове службе морао бити много инклузивнији у будућности. Организовање службе волонтера при локалним удружењима особа са инвалидитетом представља пример добре праксе.

Особе са инвалидитетом и учешће у политичком животу у време пандемије

Центар за самостални живот особа са инвалидитетом (ЦСЖ Србије) који је подржала Међународна фондација за изборне системе (ИФЕС), желео је да истражи да ли је чињеница да су избори одржани у време пандемије остварила некакав препознатљив утицај на учешће особа са инвалидитетом у Србији, као гласача и шире, као активних грађана и грађанки. Ово истраживање било је усмерено на политичко понашање особа са различитим врстама инвалидитета од самих избора одржаних 21. јуна 2020. па све до 30. августа 2020 и на грађанску и политичку активност особа са инвалидитетом током пандемије. Из тог разлога, ЦСЖ се ослањао на такозвани бустовани или појачани узорак друштвено и политички активних особа са инвалидитетом. Међутим, према емпиријским подацима организација, види се да је учешће ове групе у широј популацији особа са инвалидитетом мало. Зато је полазна претпоставка у прављењу узорка за истраживање била да је сврсисходније да се сагледају разлике у обрасцима политичког учешћа у узорку оних који су иначе били активни, тј. оних који су чланови организација особа са инвалидитетом, укључени у политички живот, или

²⁹ Види стр. 13-14 овог истраживања

активни на тржишту рада. Од почетка ширења пандемије, многе особе са инвалидитетом искусиле су повећану изолацију и дискриминацију. Да би дошао до циљног узорка од 50 особа са инвалидитетом широм Србије, ЦСЖ је сачинио списак од 150 особа са инвалидитетом. Ово истраживање није обухватило репрезентативни национални узорак особа са инвалидитетом у Србији и налази истраживања се не могу узети као релевантни за целокупну популацију особа са инвалидитетом у Србији. Уместо тога, узорак анкете дизајниран је на начин да обухвати особе са инвалидитетом које су активно укључене у грађанска и политичка дешавања у различитим заједницама широм Србије. Узорак укључује особе које живе у руралним и урбаним срединама, као и особе које живе у резиденцијалним институцијама. Ограничење истраживања је да узорак учесника не укључује учеснике са интелектуалним и/или психосоцијалним инвалидитетом. Као такви, подаци прикупљени у овој истраживачкој студији и налази представљени у овом извештају не укључују информације специфичне за искуства људи са интелектуалним или психосоцијалним инвалидитетом. У овом тренутку ЦСЖ Србије није идентификовао потенцијалне учеснике са овим врстама инвалидитета.³⁰

Неки од закључака овог истраживања су:

- COVID-19 пандемија узроковала је потрес у животу особа са инвалидитетом и њихових организација. Прилагођавања су била значајна за све, а посебно за особе са инвалидитетом које живе у резиденцијалним институцијама и за особе које нису имале приступ услугама подршке током ванредног стања, све док услуге

30 Николин, С, Рајков, Г.: Политичко учешће особа са инвалидитетом у Србији током пандемије КОВИД-19, Београд, 2020, стр. 6-7.

нису настављене. Гласање за особе у институцијама обезбеђено је организовањем посебног гласачког места у самој институцији.

- Особе са инвалидитетом у узорку нису доживеле значајне промене у нивоу политичке партиципације као резултат COVID-19. Делимично је то због високог нивоа претходне мобилизације углавном кроз грађански активизам и у мањој мери преко политичких партија.
- Гласање на бирачком месту није схваћено као повећани ризик за особе које су одлучиле да оду на бирачко место. Већина испитаника рекла је да су их други бирачи и бирачки одбор пустили да гласају преко реда. У овом случају, друштвена солидарност и, можда, медицински приступ начину размишљања о инвалидности користили су гласачима са инвалидитетом. Међутим, то није одржив пут за гласање у пандемији, јер зависи од слободне воље.
- Неколико особа које су гласале на бирачком месту на претходним изборима, сада је одлучило да гласа код куће. За већину њих ово се чинило лакшим начином, док неки од њих (двоје) нису могли да гласају јер чланови локалног бирачког одбора нису дошли у њихове куће на дан гласања.³¹

31 Оп. Цит стр. 41-43.

6 **Анализа резултата фокус групе**

Национална организација особа са инвалидитетом Србије организовала је 24. новембра 2020. онлајн фокус групу о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се особе са инвалидитетом сусретале током пандемије COVID-19 са деветнаесторо активиста и активисткиња покрета особа са инвалидитетом. У раду фокус групе су учествовали представници и представнице Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије, Савеза параплегичара и квадриплегичара Србије, Савеза глувих и наглувих Србије, Градске организација глувих Београда, Савеза МНРО Србије, Удружења за помоћ ментално недовољно развијеним особама «Бисер» општине Србобран, Удружења за помоћ за помоћ деци са посебним потребама „Наши снови“ Ваљево, Савеза дистрофичара Србије, Удружења дистрофичара Ниш, Савеза удружења Србије за помоћ особама са аутизмом, Савеза слепих Србије, Друштва мултипле склерозе Војводине, Савеза инвалида рада Војводине, организације за подршку женама са инвалидитетом ...Из круга – Војводина, Друштва за церебралну парализу Нови Пазар и Градске организације за церебралну и дечју парализу Београда.

Анализа одговора фокус групе на питања из области здравствене заштите

Представница Друштва мултипле склерозе Војводине навела је да је у периоду пандемије COVID-19, осим ковид центара који би требало да буду приступачни и приоритетни за особе са инвалидитетом, потребно

да особе са инвалидитетом имају приступ и приоритет и за специјалистичке прегледе. Конкретно, особе са мултиплом склерозом иду код неуролога али тим особама потребне су и друге здравствене услуге: офталмолог, ендокринолог и сл. Истакла је: „Тренутно нам је та услуга онемогућена. Не можемо да закажемо преглед.“ Предложила је да се омогући приоритетан приступ особама са инвалидитетом да обаве прегледе.

Представница организације за подршку женама са инвалидитетом ...Из круга – Војводина навела је да та организација дужи низ година сарађује у области здравствене заштите са домом здравља и са гинеколошко-акушерском клиником организује превентивне гинеколошке прегледе за жене са различитим врстама инвалидитета. Већина превентивних прегледа је сада онемогућена јер су амбуланте претворене у ковид центре. Навела је да је организација покушала да настави те прегледе, али већина доктора је прешла у режим ковид рада, неки су заражени. У оквиру пројекта „Репродуктивно и сексуално здравље“ који реализују у градовима широм Србије сазнали су да је и тамо ситуација слична. Навела је пример из Врања: „Тамо је било немогуће обавити превентивни, а ни хитни преглед. Хидраулична столица, која се користи приликом гинеколошког прегледа је остала у црвеној зони. Уложили су напор да се столица пренесе у зелену зону. Пацијенткиње које нису ковид позитивне тешко могу да обаве било који други преглед.“

Представница Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије навела је да је систем здравствене заштите особа са инвалидитетом био проблематичан и без ковида. Још је већи проблем у особљу које ради у здравственим установама, посебно болницама. Наводи да то особље не познаје потребе особа са инвалидитетом и не може да помогне адекватно овим особама. Та се ситуација сада усложнила у ковид ситуацији. Истиче да је сада немогуће позвати пријатеља, рођака да вам помогне док лежите у болници. Навела је случај из новембра 2020. када је особа са последицама повреде кичмене

мождине из Јагодине добила ковид и остала у болници јер је имала проблем са плућима. Била је тамо три дана и три дана није јела, јер сервисирке би само оставиле храну и одлазиле. Није било никога да помогне око храњења. Говорећи о поменутом случају особе у јагодинској болници, представница Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије истакла је: „Оно што је још теже и опасније, у овом случају, особа са последицама повреде кичмене мождине врата мора након три дана да празни бешику и црева, али нема ко да помогне. Покушао је да нађе некога да му помогне али безуспешно. Његов асистент не може да уђе у болницу. То је велики проблем јер може довести до инфекције. За особе са физичким инвалидитетом јако велики проблем представљају ране од декубитиса које се стварају лежањем. Ако нема ко да вам помогне, када лежите да вас окрене, дође до стварања рана које могу бити опасне по живот.”

На жалост, непружање адекватне медицинске неге особи са последицама повреде кичмене мождине из Јагодине имало је трагичан исход пошто је особа напустила болницу на сопствену одговорност и отишла на кућно лечење. После драстичног погоршања здравственог стања услед претходне неадекватне медицинске неге у болници у Јагодини, особа је примљена у болницу у Ћуприји где је и преминула у децембру 2020.

Једна корисница из Београда која је била у болници имала је велике проблеме са декубитисом, јер није имао ко да јој помаже и да је окреће. Нема довољно знања код особља о начину на који могу да помогну особама са инвалидитетом, а нема ни довољно помагала ни опреме која је неопходна.

Представница Друштва мултипле склерозе Војводине навела је да на лекарским комисијама корисници инвалидских колица имају предност, али особе са МС-ом које не користе колица, слепе, глуве и наглуве

особе, особе са интелектуалним инвалидитетом немају приоритет и дуго чекају у реду.

Представница удружења дистрофичара Ниш навела је пример две породице које су преболеле вирус. „У једној породици момак од 18 година са дистрофијом успео је уз хеомоцицин да преброди вирус. Отац је био у болници, мајка је бринула о старим родитељима, две млађе ћерке и сину. У другој породици момак са дистрофијом је остао негативан, а цела породица је била позитивна. Тренутно је породицама наложена самоизолација. У првом таласу су позитивни чланови породице одлазили у халу Чаир или друге колективне смештаје па је била мања могућност заражавања других чланова породице, сада је то проблем. Обично отац као запослени донесе вирус кући. Многе породице немају услове да у стану буду у самоизолацији. И зарази се цела породица. Предлажем да особе са 100% или 70% инвалидитетом, ако особа жели, буде примљена у адекватан колективни смештај. Често се персонални асистенти повуку. Дакле, ако један из породице добије ковид, предлажем да се особа са инвалидитетом прими у неку установу ако нема ко да брине о њему/њој или ако нема услова за самоизолацију. Или да неко долази да обилази особу са инвалидитетом у кућној изолацији, медицински радник, геронто домаћице и слично“.

Представница Савеза удружења Србије за помоћ особама са аутизмом навела је да код министарства здравља имају већ 10 година молбу на бази дописа да се уведу протокол. Истакла је: „Код нас у породици ако се заразимо нема ко да чува особу са аутизмом. Они сами (особе са аутизмом) не могу да буду у болници. Ове године кад је кренуо ковид први пут смо замолили Аутизам Европе да нам пошаљу смернице за лечење особа са аутизмом. Од Ираца смо добили пример здравственог пасоша у коме је све написано, име презиме, годиште, дијагноза, вакцинација, на шта је алергична особа. Код аутизма је највећи проблем комуникација и то у сусрету са доктором ствара анксиозност. Ми

смо на основу тога написали један материјал, протокол, како би требало у ковид систему лечити особу са аутизмом. То смо уприличили у један Водич. Послали смо свима, Кризном штабу, Влади, министарствима, у 96 домова здравља и институту Батут. Само нам је Батут одговорио. Имали смо два састанка. Они су се сложили са водичем, почели су скупљање потписа од здравствених институција и када скупе те потписе то ће да се штампа и добиће га сви домови здравља и болнице. Оно што је добро, неће важити само у COVID-19 ситуацији него и након ње. Материјал ће послужити и за едукацију медицинског кадра, јер смо приметили да они заиста нису едуковани о односу према особама са инвалидитетом. Ми најбоље знамо како треба да изгледа лечење а да нико није угрожен. Треба кренути у акцију, треба написати, послати им да се верификује и да то имају све здравствене установе.“

Поменути Водич представља пример одличне праксе који би требало следити и проширити. Представник Савеза параплегичара и квадриплегичара Србије на фокус групи подржао је идеју да би требало направити протоколе за све облике инвалидитета по узору на Водич Савеза за аутизам.

Узимајући у обзир изнете ставове учесника и учесница фокус групе, може се извести закључак да је током пандемије ионако недовољно приступачан систем здравствене заштите постао још неприступачнији за особе са инвалидитетом. Опште услуге здравствене заштите постале су још мање доступне овим особама, специфичне услуге намењене здравственој заштити и медицинској рехабилитацији особа са инвалидитетом постале су још спорадичније, а здравствена заштита оболелих од COVID-19 није била довољно инклузивна ни приступачна за особе са инвалидитетом. Требало би осигурати приоритет за особе са инвалидитетом приликом остваривања здравствене заштите и такође би требало направити протоколе за све облике инвалидитета по узору на Водич Савеза за аутизам.

Анализа одговора фокус групе на питања из области запошљавања

Представница Друштва мултипле склерозе Војводине навела је пример добре праксе из мреже чланова тог друштва. Послодавац је омогућио особи са инвалидитетом рад од куће и ако је посао захтевао присуство, па су се договарали када је присуство неопходно и безбедно. Дала је предлог да се ово питање системски реши.

Представник Савеза слепих Србије навео је да Савез од својих чланова није примио притужбе на послодавце. Могли су да раде од куће. Било је губитака у предузећима за професионалну рехабилитацију и требало би наћи механизам како помоћи тим предузећима, навео је представник Савеза слепих Србије.

Представница градске организације за церебралну и дечју парализу Београда навела је да Савез за ЦДП Србије има предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање. Она спадају у привредна друштва и нису имала никакве посебне стимулације. Третирана су исто као и друга привредна друштва у Србији. Навела је и проблем са родитељима који раде у трговинама или другим услужним делатностима а имају децу са вишеструким инвалидитетом. Поједини послодавци нису имали разумевања. Дневни боравци нису радили, услуге помоћи у кући нису функционисале. Деца су била код куће, ако су оба родитеља радила деца су била сама. Истакла је да су послодавци имали разумевања за особу са инвалидитетом, али не и за родитеље деце са инвалидитетом која не могу самостално да остају код куће.

Представница Савеза глувих и наглувих Србије навела је да су глуве и наглуве особе које су запослене углавном запослене по уговорима за привремено-повремене послове, те да су многе од њих добиле отказе,

нарочито након болести. Навела је да им је тешко да наставе након тога, јер и иначе се тешко запошљавају.

Узимајући у обзир изнете ставове учесника и учесница фокус групе, може се извести закључак да током пандемије предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање нису имала никакве посебне стимулације. Неки послодавци су омогућили особама са инвалидитетом да раде од куће али други нису имали разумевања, нарочито за особе запослене на уговоре за привремено-повремене послове и родитеље деце са инвалидитетом који раде у трговинама или другим услужним делатностима. Ова питања требало би решити системски.

Анализа одговора фокус групе на питања из области образовања

Представница Савеза МНРО Србије навела је да су њихови корисници углавном у систему инклузивног образовања. Ако иду у редовне школе иду по ИОП 2, ако иду у школе за ученике са сметњама у развоју такође се реализује редован план и програм уз креирање ИОП1 и ИОП2 у зависности од индивидуалних способности ученика. Током првог таласа короне систем није био спреман за ученике са инвалидитетом. Онлајн настава била је прављена искључиво за популацију без инвалидитета. Дефектолози и други стручни сарадници сами су правили програм али се појавио проблем недостатка ресурса. Многе породице су сиромашне, немају интернет ни друга технолошка средства и било је јако тешко организовати наставу. Покушали су да кроз донације обезбеде услове, а указала је на велики број ђака којима је потребна поддршка. Истакла је да са погоршањем епидемиолошке ситуације имамо поново онлајн наставу, платформе. Додала је: „Специјалне школе се труде да обезбеде комуникацију са ђацима, нисам сигурна да ће се то

и решити. Што се тиче наших удружења одржавају се активности на даљину, стручни тимови односе материјале на кућну адресу нашим члановима, деци дају материјале, родитељи снимају и шаљу стручним сарадницима. Сналазимо се“.

Представница Савеза глувих и наглувих Србије навела је да родитељи који су сами глуве особе не могу да подрже своју децу на онлајн настави. Дете глувих родитеља нема право на педагошког асистента и нема икога ко би помогао таквом детету да успешно прође кроз онлајн наставу. То је проблем који треба решити, сваки изгубљени дан школе лоше ће утицати на даље образовање деце глувих родитеља, инсистирала је. Истакла је да је ово проблем многих глувих и наглувих родитеља.

Представник Савеза дистрофичара Србије поставио је питање да ли су лични пратиоци обучавани да помажу деци у праћењу онлајн наставе и додао да би то био добар модел рада и подршке ученицима са инвалидитетом.

Представница удружења за помоћ ментално недовољно развијеним особама «Бисер» општине Србобран навела је да имају деветнаесторо деце који користе услуге личних пратилаца. За време пандемије у марту морали су да обуставе рад. Пратиоци нису били обучени, нису имали инструкције како да се понашају у тој ситуацији. Није било прецизирано да ли је њихова улога да осамостаљују дете или да одлазе у кућу. Због тога је дошло до обуставе исплате личних доходака за личне пратиоце од стране општине па је удружење било принуђено да их одјави. Тако је удружење остало без финансирања два месеца, а није добило ни помоћ од 30.000 динара коју су добијали привредни субјекти. Истакла је: „Сада када се поново прелази на онлајн наставу опет немамо никакве инструкције. И ми смо сами донели одлуку да лични пратиоци раде са децом као подршка при учењу, прошетају са

њима - ако се родитељи сложе. Надамо се да општина неће донети одлуку да престане са финансирањем.“

Представник Савеза слепих Србије навео је да је од увођења ванредног стања већи број слепих ученика поднео захтев савезу да им инсталира говорне програме. Приметио је да не зна да ли су онлајн платформе у потпуности приступачне и предложио да се инсистира да онлајн настава, садржаји, буду доступни и слепим ученицима.

Узимајући у обзир изнете ставове учесника и учесница фокус групе, може се извести закључак да значајан број деце које користи подршку у настави није могло да користи ту подршку током пандемије, а да онлајн настава није у довољној мери приступачна. Због тога је неопходно интензивирати напоре да образовни систем постане још инклузивнији и да одговор на пандемију у систему просвете мора обухватити ученике са инвалидитетом.

Анализа одговора фокус групе на питања из области услуга социјалне заштите и трајног смештаја

Представница Савеза удружења Србије за помоћ особама са аутизмом подсетила је да дневни боравци нису радили током првог таласа пандемије, отворили су се током лета. Напоменула је да услуге дневног боравка углавном користе особе са интелектуалним потешкоћама узраста од 20 година и старији, дакле одрасли људи. Када се боравак отворио, услугу су могла да користе деца чији родитељи раде, а то је 10% од око 600 деце са аутизмом у Београду. Додала је: „Родитељи су се осећали дискриминисани. Имам утисак да смо могли да се договоримо са доносиоцима одлука, али нисмо то урадили. Зашто нисмо, не знам.“

Дала је и пример одличне праксе из Ниша како се из овако тешких ситуација изнедре нове идеје, нове услуге. Дневни боравак „Мара“ организовао је да запослени одлазе у куће породица, шетају децу, друже се са њима. И то се показало као одлично решење.

Инсистирала је да би требало од министарства тражити решење за децу која нису у дневним боравцима јер за њих тамо није било места. Упозорила је да се породице те деце урушавају па је неопходно обратити посебну пажњу на те људе. Подсетила је и да многи дефектолози нису радили. Држава је донела одлуку да се установе трајног смештаја као на пример „Стационар 40“ затворе за посете. Нагласила је: „Многи животи су на тај начин спашени. Запослени из тих установа су урадили важан посао. Родитељи су били незадовољни јер нису могли да виде децу. Тешко им је било објаснити да су на тај начин деца заштићена. То је тешка ситуација.“

Представница удружења за помоћ за помоћ деци са посебним потребама „Наши снови“ Ваљево подсетила је да када пружате услугу уговарањем кроз јавну набавку општине имате јасно дефинисан уговор. По извршеној услузи она буде фактурисана и плаћена. Догодила се епидемија и поставило се питање да ли наручилац услуге, односно општина има обавезу да плаћа удружењу које пружа дневну услугу у заједници. То није пример само општине Ваљево. И други дневни боравци у Србији су имали исти проблем. Нагласила је: „Наша обавеза је да у следећем уговарању прецизирамо - ако дође до оваквих околности на који начин ће се радити. Да су лични пратиоци имали такву клаузулу у уговору не би било проблема. Наше удружење врши услугу дневног боравка и породичног сарадника. Општинске структуре су свим јавним установама (предшколским, школским) обезбедиле бесконтактне топломере, дезо баријере, сву потребну опрему за хигијену, свима су то обезбедили осим нама. Наш објекат је општински, има 200 м2 на 10 ари плаца. Ми смо наставили да радимо у другачијој организацији, али су

нас заборавили. Тек након наших дописа штаб за ванредну ситуацију нас је уврстио у установе којима је помоћ потребна, али тада за нас није било новца у буџету. То је негативно искуство. То показује да смо ми као пружаоци услуга из цивилног сектора мање прихваћени него пружаоци услуга из јавног сектора. Ми три недеље нисмо радили, онда смо кренули, он-лајн и у обиласке, као и шетње деце сваки други дан у паровима. Није било ни једно дете које је хтелo да га нисмо редовно шетали. Уз појчане мере. Ми имамо двоје корисника који су позитивни. Директорка завода за јавно здравље ме је обавестила о мерама које треба да предузмемо за даљи рад. Морам да напоменем да ми имамо обезбеђена три obroка за кориснике. На жалост за неколико породица то је најбитнија ствар. Однос наручилаца услуга према нама је проблематичан.“

Представница Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије навела је да центри из Београда, Ниша, Крагујевца, Јагодине, Лесковца и Чачка пружају услугу персоналне асистенције. Истакла је: „Држава је била затечена, прошло је два месеца пре него што се држава, тек када смо их подсетили, сетила особа са инвалидитетом. Када се доносе мере треба имати на уму потребе специфичне групе грађана. У овој услузи прво се појавио проблем полицијског часа, забрана кретања. Имали смо доста проблема да обезбедимо од МУП-а дозволу да као пружаоци услуге издајемо потврде персоналним асистентима за кретање. У Београду је превоз био проблем. Заштитна средства нисмо добили од Градског центра, имали смо једну испоруку од Секретаријата за социјалну заштиту и министарства за социјална питања. Додатно смо тражили донације и из сопствених средстава смо набављали средства за заштиту, опрему за кориснике и остављали на кућну адресу.“

Истакла је да је у Београду Секретријат за социјалну заштиту изједначио установе социјалне заштите и пружаоце услуга у локалној заједници који пружају услугу персоналне асистенције. Нагласила је: „Они су нас третирали као да смо дом за особе са инвалидитетом. Морали смо

да донесемо 5 правилника и од марта месеца до данас смо у обавези да им шаљемо дневне извештаје: како се примењују мере, ко их примењује. Ми смо одговорни ако се мере не примењују. Ми не можемо да контролишемо кретање асистената нити корисника, ми нисмо устациона. Нисмо успели да им објаснимо да нисмо дом. Радно време асистената је од 6 до 8 сати. Свака два дана до 15 часова смо добијали наредбу шта треба да се поштује, ко кога треба да обавештава. Ми смо то достављали асистентима и корисницима, што је код корисника изазвало лоше реакције, да је то задирање у приватност. То је случај само у Београду. “

Европска асоцијација пружалаца услуга социјалне заштите и европске организације особа са инвалидитетом су препоручивале да се услуге социјалне заштите појачају, никако да се смањују у време пандемије јер људи имају веће потребе. Представница Центра за самостални живот особа са инвалидитетом Србије навела је да су из секретаријата за социјалну заштиту Београда више пута слали дописе ко од корисника хоће да се одрекне услуге персоналне асистенције како не би долазили у контакт са људима током пандемије. Нико од корисника није желео да се одрекне услуге, јер им је она неопходна. Закључила је да ово инсистирање власти на “добровољном” одустајању од права не би смело да се догађа, услуге треба да се појачавају а не смањују.

Представница Друштва мултипле склерозе Војводине инсистирала је да би приликом мапирања проблема требало да се одмакнемо из градских средина у руралне средине. Подсетила је да тамо не постоји услуга персоналне асистенције па особама којима је помоћ потребна помоћ пружају рођаци или комшије који су често на другом крају села. Навела је пример жене којој комшиница пружа помоћ. Она је остала не пресвучена од петка до понедељка због забране кретања током ванредног стања. Инсистирала је да би требало обезбедити подршку и за оне који врше услугу помоћи *про боно*.

Представница удружења дистрофичара Ниш навела је да јој се током фокус групе јавио корисник услуге персоналног асистента преко Центра за самостални живот Ниш и услуге геронто домаћице. Тестирао се и ковид позитиван је, добро му је опште стање и за њега је најбоље да остане у кући. У инфективној клиници су му рекли да за њега немају услове. Персонални асистент му је отказао услугу из страха од заражавања, јер асистентова супруга је у другом стању. Геронто служба му је била у посети у заштитној опреми, понудили су заштитну опрему и за персоналног асистента. Представница удружења дистрофичара Ниш изразила је бојазан да нема решења за персоналног асистента, али и наду да ће се пронаћи решење. Било би добро да постоји финансијска помоћ центрима како би се стимулисали или пронашли асистенти који су прележли ковид или хоће да раде у заштитној опреми. Изразила је бојазан да нигде нема добрих услова у установама.

Узимајући у обзир изнете ставове учесника и учесница фокус групе, може се извести закључак да је током пандемије било различитих проблема са функционисањем дневних услуга у локалним заједницама које су често обустављане током ванредног стања и врхунаца таласа пандемије. Било је проблема и са функционисањем сервиса подршке за самостални живот који су наставили са радом уз велики ангажман пружалаца услуга-организација особа са инвалидитетом, док су се особе смештене у домовима суочавале са различитим изазовима и рестрикцијама. Због повећања нивоа потреба корисника услуга социјалне заштите неопходно је повећати ниво и обим дневних услуга у локалним заједницама и сервиса подршке за самостални живот, уз повећање ресурса и примену иновативних решења.

Анализа одговора фокус групе на питања из области хуманитарне помоћи

Представница градске организације за церебралну и дечју парализу Београда апострофирале је проблем комуникације са центрима за социјални рад током ванредног стања. Већина ради од куће. Неки су дежурали а неки не. Навела је да већина особа са инвалидитетом из градске организације за церебралну и дечју парализу спада у „сиву зону“. Није материјално угрожена, не прима редовну помоћ али у овој ситуацији им је помоћ требала. Град Београд је давао пакете хране и санитетског материјала али не постоје социјалне карте. Приликом поделе пакета су се вратили удружењима да поделе пакете јер они нису знали ко је угрожен од особа са инвалидитетом. Истиче: „Била је добра сарадња са кризним штабовима на територији београдских општина. Али са центрима за социјални рад је био проблем јер никада нисмо успели да се „пребројимо“ да знамо стварно стање у редовним и ванредним околностима.“

Представница Друштва за церебралну парализу Нови Пазар навела је да је сарадња удружења и градске управе за време пандемије добра. Градска управа је ангажовала младе који су разносили помоћ и отворила СОС линију за помоћ.

Представник Градске организација глувих Београда навео је да је градска организација имала велики изазов у сарадњи са кризним штабовима. Они нису имали разумевања за заједницу глувих. Није била доступна додела помоћи јер је било могуће тражити је само путем СОС телефона. Нагласио је да у кризним штабовима нису размишљали како стићи до стана и како комуницирати са глувом особом. Морао је да постоји начин контактирања глуве особе пре доласка на саму адресу. Представник Градске организација глувих Београда навео је да су из организације обавестили све чланове да је преводилачка услуга

доступна 24 часа у том периоду. Додао је да волонтери који су делили помоћ нису имали разумевања, нити времена, изузев појединачних случајева. Представник Градске организација глувих Београда изнео је уверење да је и у другим градовима било слично.

Узимајући у обзир изнете ставове учесника и учесница фокус групе, може се извести закључак да је током пандемије значајан број особа са инвалидитетом користио пакете хуманитарне помоћи - намирнице и хигијенска средства. Особе са инвалидитетом су у одређеној мери током пандемије користиле и помоћ волонтера кризних штабова при локалним самоуправама, али било је проблема са комуникацијом волонтера са особама са сензорним инвалидитетом. Због тога би рад ове службе морао бити много инклузивнији у будућности. Организовање службе волонтера при локалним удружењима особа са инвалидитетом представља пример добре праксе.

7 **Анализа дубинских интервјуа са активистима и активисткињама покрета особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусретали током пандемије COVID-19 и ванредног стања**

Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС) је у склопу овог истраживања организовала и серију дубинских интервјуа са активистима и активисткињама покрета особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се ове особе сусретале током досадашње пандемије COVID-19 и ванредног стања.

Ученица средње школе са телесним инвалидитетом из Београда нагласила је да јој се живот значајно променио после избијања пандемије COVID-19 што се тиче школе, дружења, путовања... Навела је да ујутру прати часове на ТВ-у, а поподне у google учионици и преко google meet-а, тако да фактички има школу цео дан и толико времена мора да проведе уз уређаје. Истакла је да у условима пандемије нема бањског лечења, нема вежбања у Сокобањској, базена, тј. нема никаквих активности. Сматра да су информације о опасности и мерама заштите од COVID-19 довољно приступачне за децу са инвалидитетом. Предложила је да се омогући бањско лечење уз мере опреза и све остале

видове лечења, а да се запосленим родитељима омогући неки вид одсуства са посла.

Активисткиња са телесним инвалидитетом, руководилац регионалне организације особа са инвалидитетом из Војводине истакла је да јој се живот значајно променио после избијања пандемије COVID-19 јер је физичко кретање свела на најмању могућу меру. Недостају јој дружења и особе које су преминуле од последица COVID-19. Навела је да се запослене особе са инвалидитетом, као и особе без инвалидитета, суочавају са проблемом превоза, држања дистанце. Поједине особе са инвалидитетом суочавају се и са недостатком персоналне асистенције. Редовне услуге и специфичне мере здравствене заштите од COVID-19 нису биле нарочито приступачне особама са инвалидитетом током пандемије. Предложила је да кризни штаб делује како би се омогућио приоритет збрињавања особама са инвалидитетом. Породице особа са инвалидитетом поднеле су највећи терет изолације због појаве пандемије. Нагласила је: „Свима нам се живот успорио, а понегде и зауставио“. Инсистира да су у оваквим ситуацијама најважнији опрез и лична заштита. Мисли да би пакети са маскама и средствима за дезинфекцију били значајан допринос породицама особа са инвалидитетом, посебно у руралним срединама.

Активисткиња републичке организације за помоћ особама са аутизмом, мајка особе са аутизмом из Београда истакла је да се живот њене породице и других породица које имају особу из аутистичког спектра потпуно изменио после избијања пандемије COVID-19. И пре пандемије функционисање породица са особама из аутистичног спектра је врло компликовано и сложено и често подсећа на ванредну ситуацију, инсистирала је. Један од проблема са којима су се родитељи и породице особа са интелектуалним инвалидитетом суочавали током пандемије су били откази које су родитељи добијали. Поред тога у приватном сектору многи послодавци нису имали могућности да обезбеде својим

запосленима рад од куће или је природа посла била таква да морају да буду на радном месту. Тада се појавио нови проблем ко ће да чува децу која нису била у школама и дневним борацама, а родитељи су морали да иду да раде. Исти проблеми су се јављали и код самохраних родитеља. Инсистира да побољшање ситуације у напред наведеним случајевима искључиво зависи од брзо донете стратегије и нових услуга ради свакодневног нормалног функционисања једне породице.

Истакла је да и у редовним ситуацијама опште услуге здравствене заштите јако лоше функционишу за особе са интелектуалним инвалидитетом, а овим особама за време пандемије COVID-19 скоро да нису обезбеђене специфичне мере здравствене заштите. На тестирање се дуго чекало и стварало узнемирење код ових особа а све друге интервенције као што су лабораторијска обрада налаза, снимци плућа, било који преглед или употреба респиратора били су немогући. Инсистира да је неопходна системска стратегија државе у изради званичних процедура и правилника за лечење особа са аутизмом од COVID-19.

Активисткиња републичке организације за помоћ особама са аутизмом подсетила је да у ситуацији пандемије и ванредног стања 90% особа са интелектуалним инвалидитетом или аутизмом није користио дневне услуге (дневне боравке), као ни школе. Наглашава да је то показало колико су ове услуге потребне особама са са интелектуалним инвалидитетом или аутизмом, са фокусом на целу породицу која није имала могућности да изврши основну набавку средстава за дезинфекцију, потребних средстава заштите (маске, рукавице, алкохол...) и свакодневну набавку хране за свакодневни живот.

Предложила је ангажовање личних пратилаца ради помоћи деци код учења, овладавања животним вештинама и свакодневног изласка у шетњу, који одржава њихову дневну рутину као једини и најбољи начин за превладавање ове ситуације. Што се тиче проблема дневних услуга

– дневених боравака, где су корисници особе старије од 20 година, подсећа да су родитељи ових корисника већ у годинама које подразумевају болести и подсећа да је самохраним родитељима и старим родитељима који због својих година спадају у категорију самоизолатије много теже јер се суочавају са проблемима већим него породице деце које похађају школе. После оваквог искустава инсистира да се у Закон у социјалној заштити уведе услуга асистента у породици за особе са интелектуалним потешкоћама.

Нагласила је да је пандемија COVID-19 подразумевала ванредно стање, те су особе са интелектуалним потешкоћама у трајним смештајима заједно са стручним особљем имале изолацију ради безбедности и спречавања ширења заразе. Њихов свакодневни живот је био промењен и ускраћен за излазак из установе, социјализацију и забрану виђења са својим родитељима-старатељима. Ово је била изузетно тешка ситуација и за кориснике трајних установа, као и за стручни кадар који је практично живео са њима, без својих породица. Ситуација је била подједнако тешка и за родитеље који су били у сталном страху да ли је са њиховом децом све у реду.

Активисткиња републичке организације за помоћ особама са аутизмом закључила је да су напред набројани проблеми у ствари показали да нисмо имали многа решења и без ванредне ситуације, која је допринела потпуном паралисању које је било врло опасно за животе особа са интелектуалним потешкоћама и њихове породице.

Поставила је питање до када ће епидемија COVID-19 трајати и да ли имамо начина да нешто променимо и да помогнемо особама са интелектуалним потешкоћама и њиховим породицама. Нагласила је да ситуацију пре пандемије можемо на многим примерима доказати као кршење људских права, а сада нам се намеће питање са којом штетом коју смо могли да поправимо после првог пика ћемо изаћи из пандемије

COVID-19. Запитала се хоћемо ли сад нешто да предузмемо испред инвалидског покрета и државе или ћемо и даље да чекамо.

Истакла је да су информације о опасности и мерама заштите од COVID-19 које су породице особа са аутизмом добијале кроз дневну штампу, електронске медије, штапмане материјале, преко НООИС-а и Министарства за социјална питања биле сасвим задовољавајуће.

Активиста локалног удружења за помоћ особама са интелектуалним инвалидитетом из Војводине, отац особе са интелектуалним инвалидитетом истакао је да је после избијања пандемије била присутна одређена доза страха од заразе као и додатна опрезност, али генерално породица функционише као и до сада. Наглашава: „У почетку смо имали проблем око прилагођавања новонасталој ситуацији, услед неизвесности која је настала али се сада, сматрам, добро носимо са ситуацијом.“

Отац особе са интелектуалним инвалидитетом истакао је да је као запослени родитељ и за време ванредног стања (током првог таласа) био у свакодневном контакту са људима, суочавао се са страхом да се његова породица не зарази Короном. Додаје: „Супруга није запослена те је могла да се посвети сину и у том погледу нисмо имали никаквих проблема осим кретања које му је било преко потребно, а на снази је била забрана кретања, односно, карантин.“ Међутим, сматра да је ова ситуација изузетно тешко пала запосленим, самохраним родитељима који су морали да раде, а истовремено је њихово дете захтевало константу бригу и пажњу. Особе са тешкоћама у развоју, особе са инвалидитетом нису биле препознате као рањива популација у току пандемије. Наглашава: „Све уредбе Владе РС, у којима се помињу особе са инвалидитетом, ако се не варам, донете су тек након месец и по дана од проглашења ванредног стања, што је апсолутно поражавајуће.“

У многим ситуацијама овај отац особе са интелектуалним инвалидитетом се запитао шта би било с његовим сином да се неко од родитеља разболео, на који начин би он био збринут, ко би о њему и како бринуо. Инсистира: „Да је морао да оде код лекара да ли би мој син, услед тога што спада у ризичну категорију, морао да чека у гужви испред ковид амбуланте?“ На срећу, додаје, „за сада су добро,“ али сматра да је потребан бољи слух за особе са тешкоћама у развоју.

Навео је да је за време првог таласа услуга дневног боравка, коју свакодневно користи његов син, била прекинута на месец дана, као и дневне услуге у другим градовима. Том приликом његовом сину је била ускраћена социјализација, било му је ускраћено кретање, нарушена му је рутина у којој се он јако добро сналази што је на њега имало негативан утицај који се кретао од љутње, преко туге до константног ишчекивања да услуга дневног боравка поново крене са радом. У тој ситуацији, предлаже да би можда неки вид активности преко интернета био од значаја или у неким ситуацијама и посета персоналног асистента или дефектлога уз рад у кућним условима.

Отац особе са интелектуалним инвалидитетом истакао је да су са пандемијом одједном прекинуте све услуге на које су деца навикла. „Како им то објаснити, запитао се? Како му објаснити да не сме да се креће, верујем да је био проблем код већине родитеља.“ Наглашава: „Изазов је био и ношење заштитне маске, привикавање на исту. Највећи изазов је представљало заправо то измештање из дневне рутине и убацивање у хаотичну, непознату ситуацију коју он не може схватити а у којој му је ускраћено оно у чему се до сада осећао сигурно.“

Верује да су се разна удружења и многи стручњаци потрудили и добро организовали на том пољу, али на самом почетку многи родитељи деце са аутизмом, која негативно реагују на нарушавање рутине на коју су навикли, нашли су се у незавидном положају јер нису знали како да

деци објасне настале промене. Сматра да је Уницеф пружио добар вид подршке у смислу конкретних савета за родитеље.

Станар дома за одрасле особе са телесним инвалидитетом у Београду навео је да му се живот много променио после избијања пандемије COVID-19, истиче да су у изолацији од марта месеца. Каже да је корисник дома већ 22 године, од отварања дома је у њему (1998. година) и никада му није било теже. Нико не може да му дође у посету, он сам нигде не може да оде. Ако напусти дом нпр. оде код доктора, по повратку у дом мора да проведе 14 дана у изолацији. Истиче: „То нас је све обесхрабрило, нико не излази из дома чак и када би морао. Незадовољство је велико код корисника, али и код особља”.

Навео је да су мере заштите биле приступачне. Имали су маске, дезинфекциона средства али све то станарима не треба јер нигде не излазе. Они углавном бораве у двокреветним собама и држе дистанцу. Истиче да је станарима јако тешко јер је мало особља. Често имају помоћ само ујутру и увече што значи да ујутру пређу у колица а увече у кревет. За станаре је то тешка ситуација. Велики број особља напушта рад у дому, па се чека да дође ново особље. Одржавају хигијену у дому. Појачана је дезинфекција просторија. Предлаже повећање броја особља у дому.

Станар дома за одрасле особе са телесним инвалидитетом наводи да су се сусрели са ситуацијом у којој је немогуће добити додатну помоћ. Раније су ангажовали родбину или су плаћали неговатеље ван дома да дођу у току дана и помогну им. Сада су остали без те могућности. Наводи да у дому на 70-80 корисника имају 4 радна терапеута и једног физио-терапеута. То је јако мали број особља. Имају салу за вежбање, али нема ко да вежба са станарима. Истиче: „Ми само седимо у тој сали и чекамо да нам прође дан, сваки дан је постао исти. Постали смо нервозни и ми и особље. Тешко је када данима не видите особу која вам се насмеје, поразговара са вама. Сви су љути. Особље је преоптерећено послом

и не стижу да нам се посвете. Ми смо од прошле године дом који нема дефектолога ни психолога. Мислим да би у овој ситуацији било неопходно да имамо особље из те струке”.

Сматра да су станари добро информисани. Истиче да вирус није ушао у дом. Станари су свесни да је било потребно „затворити дом“. Последице тог затварања су болне. Требало је обезбедити више особља. Наглашава да је тешко када вам помаже незадовољна или љута особа. Станари једва чекају вакцине и прате када ће оне стићи. Надају се да ће то бити у априлу. Истиче да им недостају посете. Имали су један период дозвољене посете, као у геронтолошким центрима, по 15 минута уз дистанцу и по најави. Наглашава да у дому недостаје радна снага, физиотерапеути, неговатељи. Предлаже и да распоред те радне снаге буде бољи.

Активисткиња републичке организације слепих навела је да је опрезнија него раније и више води рачуна о себи у смислу да се придржава свих прописаних мера за сузбијање болести COVID-19. Истакла је да је слепим особама које су запослене током ванредног станја био отежан одлазак на посао због редукованог јавног превоза, а свима није био омогућен рад од куће. Навела је да су на жалост неке од ових особа изгубиле живот од последица Ковида, попут слабовидог телефонисте који је био запослен у Клиничком центру Србије.

Нагласила је да специфичне мере и додатне услуге здравствене заштите нису у потпуности биле прилагођене потребама особа са инвалидитетом, јер су многе од њих биле принуђене да чекају у редовима на преглед. Исто тако мало је градова који су за особе са инвалидитетом омогућиле телефонску линију преко које могу да закажу преглед ако осете симптоме болести. Посебан проблем су имале особе са инвалидитетом које живе саме и изван градских подручја. Инсистирала је да би требало организовати сервисе подршке у ванредним

ситуацијама за особе са инвалидитетом, отворене телефонске линије, волонтерске центре и сличне службе.

Констатовала је да је током пандемије већини слепих особа које користе услуге социјалне заштите било омогућено коришћење тих услуга. С друге стране, сама чињеница да особе са инвалидитетом смештене у домове – установе за трајни смештај нису могле да примају посете од стране уже породице и сродника, представљала је отежавајућу околност за те особе. Додала је да су се станари домова суочавали са ограниченим кретањем што је такође била значајна тешкоћа и рестрикција њихових права.

Запослени родитељи слепе деце суочавали су се са проблемима праћења онлајн наставе и пружања адекватне подршке ученицима. Истакла је да је то што нису сви родитељи слепе деце увек могли да буду ослобођени радне обавезе представљало додатни проблем јер нису имали где да оставе дете са оштећењем вида. Неки родитељи су били принуђени да напусте посао како би се бринули о особи са инвалидитетом.

Активисткиња републичке организације слепих навела је да на Брајевом писму готово да нема ни једне информације у вези са предложеним мерама и заштите од вируса COVID-19. Све информације слепе особе добијају путем друштвених мрежа, а старији који их не користе путем јавног сервиса и осталих електронских и писаних медија, од рођака... Посебан проблем су имале слепе и слабовиде особе које живе саме и које су морале да се сналазе за помоћ око набавке основних животних намирница. Локалне организације су одиграле важну улогу сервиса подршке члановима који нису корисници услуга социјалне заштите.

Наглашава да би свим подстицајним мерама и обимом помоћи који држава даје пензионерима требало да буду обухваћени и корисници права на додатак за помоћ и негу другог лица, јер особе са инвали-

дитетом иначе имају увећане трошкове живота, који се повећавају имајући у виду ванредну ситуацију и околности у којима сви живимо пуних девет месеци. Сматра да би НООИС што пре требало да упути допис ресорном министарству и Председнику Републике како би и особе са инвалидитетом биле обухваћене подстицајним мерама подршке државе.

Активиста локалног удружења особа са телесним инвалидитетом из Јужне Србије, директор предузећа које запошљава особе са инвалидитетом истакао је да му је Корона неповратно променила живот, не само због чињенице да је и сам оболео, већ је од Короне оболела и читава његова породица. У тој ситуацији, страх за сопствени живот постаје небитан у односу на страх за животе чланова породице. Тада дође до изражаја понашање околине, јер људи са којима проводимо године заједно, из страха за сопствени живот, престану да долазе, али дођу до изражаја људи који, свесни ризика, ипак одлуче да, уз адекватне мере заштите, буду уз нас. Истиче да то није само његово искуство, већ и искуство његових пријатеља.

Истакао је да лично не познаје много особа са инвалидитетом које су запослене, јер оне особе које су биле запослене искористиле су прилику да после 5 година радног стажа оду у инвалидску пензију. Нагласио је да су особе са инвалидитетом биле можда међу најдисциплинованијима, што се тиче примене мера за безбедност и поштовања мера за изолацију. Ово је имало много озбиљнији приступ у периоду март-мај, али је касније међу свима дошло до опуштања, тако да имамо ситуацију какву имамо данас, додао је.

Као послодавац, који је уједно и особа са инвалидитетом, користио је подстицајна средства и она су у том тренутку имала важну улогу у раду његове фирме. У светлу чињенице да одређене гране привреде много више трпе последице пандемије, мисли да је можда ипак требало правити селекцију

и не делити подстицајна средства линеарно. Што се тиче рада предузећа за професионалну рехабилитацију, истиче да његова фирма не послује на том принципу и додаје да нема увида у пословање предузећа за професионалну рехабилитацију особа са инвалидитетом.

Истакао је да је руководио услугом персоналне асистенције од почетка пандемије и констатовао да, на његово задовољство, нико од корисника није имао проблема са Короном, изузев њега самог. Већина корисника решавала је проблем доласка и одласка персоналних асистената у време полицијског часа тако што су персонални асистенти прихватили да живе у домовима корисника или су долазили у време између два полицијска часа (ово је важило само за кориснике са мањим телесним оштећењима: параплегија и др). Зна да је било могуће да персонални асистенти добијају дневне дозволе за доласке и одласке код корисника, што донекле компликује ситуацију, јер сматра да би дозволе требало издавати макар на недељу дана, што би појачало осећај сигурности код корисника, јер не би морали да се плаше да ли ће дозвола стићи или не.

Узимајући у обзир ставове активиста и активисткиња покрета особа са инвалидитетом изнете у дубинским интервјуима, може се доћи до закључка да су на почетку пандемије ове особе и њихове породице у значајној мери биле заборављене и препуштене саме себи. Тек после интервенција репрезентативних организација и независних институција за заштиту људских права систем је почео да реагује на инклузиван начин. Ипак дневне услуге у локалним заједницама функционисале су са застојима. Услуге здравствене заштите остале су у значајној мери недовољно приступачне. Ученици са инвалидитетом који су пратили наставу од куће нису добијали довољну подршку. Могућност рада од куће зависила је од флексибилности послодаваца и није решена на систематичан начин.

Анализа одговора на упитнике за независне установе за људска права о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се особе са инвалидитетом сусретале током пандемије COVID-19 и ванредног стања

Одговори канцеларије Повереника за заштиту равноправности

У одговору на упитник НООИС-а, канцеларија Повереника за заштиту равноправности наводи да је од 15. марта 2020. године, од када је донета Одлука о проглашењу ванредног стања, примила 53 притужбе у којима је инвалидитет наведен као основ дискриминације и 76 притужби у којима је као основ наведено здравствено стање. У појединим притужбама су наведени и здравствено стање и инвалидитет као основи дискриминације. На основу примљених притужби Повереник је покренуо више иницијатива и упутио више препорука мера које су се односиле на унапређење положаја особа са инвалидитетом и других рањивих група. Највећи број притужби односио се на проблем кретања неформалних неговатеља, особа са аутизмом, старијих особа, као и у вези пружања услуге помоћ у кући током ванредног стања и уведене мере

забране кретања. Један број притужби се односио на приступ објектима и превозу, приступ информацијама и здравственим услугама на знаковном језику, немогућностима прилагођавања радног места, немогућностима запослења или чињеници да послодавац тражи да особа са инвалидитетом обавља рад од куће, при чему се занемарује прилагођавање таквог радног места, као и да особе са инвалидитетом нису адекватно обухваћене мерама подршке.

Поверенику за заштиту равноправности обратио се дописима и притужбама један број грађана и грађанки, али и представника удружења који су указали на неједнак положај у који су стављени усвајањем Уредбе којим је прописан начин уплате једнократне новчане помоћи. Наиме, они су истакли да осим прималаца пензија и корисника права на новчану социјалну помоћ, постоје и друге категорије грађана на које су негативне последице пандемије, али и мере које су се предузимале у циљу сузбијања ширења COVID-19 вируса утицале више у односу на остале, и којима би средства на име једнократне новчане помоћи такође морала бити уплаћена аутоматски, односно по приоритету, без обавезе пријављивања. Повереник је предлажио допуну члана 3. става 1. ове уредбе, којим је прописано да ради уплате једнократне новчане помоћи, пунолетни држављани Републике Србије, изузев прималаца пензија и корисника права на новчану социјалну помоћ, подносе пријаву за добијање једнократне новчане помоћи, у складу са овом уредбом, телефонски путем контакт центра или електронски преко портала Министарства финансија – Управе за трезор. Имајући у виду негативне ефекте које је пандемија имала и на друге угрожене категорије грађана, осим прималаца пензија и корисника права на новчану социјалну помоћ, Повереник је предложио да се уплата једнократне новчане помоћи, без обавезе подношења пријаве, аутоматски изврши и на рачуне особа са инвалидитетом које су корисници права на увећан додатак за помоћ и негу другог лица, с тим што би за њих податке достављало Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјалан

питања, Одсек за развој и одржавање информационог система и техничку подршку у Сектору за финансијско управљање, рачуноводство и контролинг.

Такође, Повереник је указао и да је усвајањем одредбе да се уплата једнократне новчане помоћи врши пунолетним држављанима Републике Србије, који на дан ступања на снагу ове уредбе имају пребивалиште на територији Републике Србије, са важећом личној картој, извршена непосредна дискриминација особа које су лишене пословне способности. Наиме, предложеним начином уплате једнократне новчане помоћи, особе које су навршиле 18 година, али су лишене пословне способности неће бити обухваћене овом мером, јер је њихова пословна способност сагласно одредби из члана 146. Породичног закона једнака пословној способности млађег малолетника, односно детета које није навршило 14 година живота у складу са чланом 64. овог закона. Повереник посебно истиче да је према подацима Републичког завода за социјалну заштиту укупан број пунолетних корисника под старатељством у 2018. години износио 12.895 (стално старатељство), као и да у старосној структури корисника који су лишени пословне способности, доминирају одрасли са 70% учешћа у овој групи корисника. Стога је Повереник предложио допуну члана 1. Уредбе омогућавањем да захтев за уплату једнократне новчане помоћи за особе које су лишене пословне способности могу у њихово име поднети старатељи, како би и њима био уплаћен утврђени износ једнократне новчане помоћи.

Одмах по увођењу ванредног стања, 23. марта 2020. године Поверенику за заштиту равноправности обратила се дописом Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС), као и Национална организација за ретке болести Србије (НОРБС) указујући на проблеме са којима се суочавају особе са инвалидитетом и особе оболеле од ретких болести након усвајања Одлуке о проглашењу ванредног стања на територији Републике Србије. Наиме, НОРБС између осталог

у свом допису истиче да је реч о најугроженијим категоријама грађана, јер особе оболеле од ретких болести имају „хронично рањиве имунитете и изузетно компликована и прогресивна здравствена стања по које корона вирус може да буде фаталан“, те их је према наводима из дописа неопходно „третирати са највишом дозом опреза и пружити им неопходну здравствену и социјалну заштиту“. Такође, у допису указују да је недавно обавештење „да се до даљњег укида исплата социјалне помоћи у свим поштама због ванредног стања“, и изостанак информације о начину на који ће се она исплаћивати особама оболелим од ретких болести, код њих изазвало забринутост, јер се ове особе „и у редовним ситуацијама једва сналазе, а камоли сада када је несташица свега, и када морају и самостално да набаве одређене терапије и помагала“. Са друге стране НООИС је у свом допису указао да су особе са инвалидитетом од увођења ванредног стања суочене са бројним проблемима од којих је решавање неких ургентно, те да очекује да је њихово преживљавање приоритет свих надлежних институција због чега упућују апел држави „да обезбеди јасне протоколе у случајевима угрожености јавног здравља како би се осигурало да приступ здравственој заштити, укључујући и друге мере заштите, нису дискриминаторне за особе са инвалидитетом“. Као ургентан проблем навели су функционисање сервиса персоналне асистенције, односно „проблем доласка асистената у куће особа са инвалидитетом у условима ограничења кретања, посебно у случајевима када раде двократно, односно који у вечерњим часовима помажу корисницима да обаве припреме за спавање и слично, а то је касније од 17 часова“. С тим у вези у допису је посебно указано на неопходност давања сагласности овим особама за несметано кретање и након 17 часова, уз предлог да сви лиценцирани пружаоци ове услуге доставе имена персоналних асистената и њихових корисника, како би биле спречене евентуалне злоупотребе. Такође, као једнако ургентан проблем у допису је наведено и пружање подршке особама са инвалидитетом од стране „особа које нису у систему,

тј. од стране родбине, пријатеља или особа које појединци лично ангажују“, те су позвали на предлагање адекватног решења.

Анализирајући ситуацију у којој су се нашле особе са инвалидитетом доношењем Одлуке проглашењу ванредног стања на територији Републике Србије, Повереник је предлажио да се размотри могућност да се у круг лица којима Министарство унутрашњих послова издаје дозволу за кретање уврсте и персонални асистенти особа са инвалидитетом који услугу пружају у вечерњим часовима, односно који корисницима помажу да обаве припреме за спавање и слично, јер је пружање услуге персоналне асистенције у овим случајевима онемогућено због забране кретања свим лицима у времену од 17 до 05 часова. Повереник је дао овај предлог јер један број особа са инвалидитетом који користи услугу персоналне асистенције, због природе свог инвалидитета апсолутно није у могућности да самостално задовољи основне животне потребе, те им је наведена услуга неопходна и након 17 часова, посебно уколико живе саме или са старијим родитељима.

Такође, исти предлог Повереник је упутио и у случајевима када услугу помоћи и подршке особи са инвалидитетом пружа особа која није лиценцирани персонални асистент, већ сродник или пријатељ особе са инвалидитетом, који не живи у заједничком домаћинству са особом са инвалидитетом, јер услуга персоналне асистенције није доступна свим особама са инвалидитетом.

Повереник је нагласио да се са истим проблемом суочавају и особе које се налазе у терминалној фази неке болести и које користе услугу палијативне неге у кућним условима, као и особе оболеле од деменције, које користе услуге мобилних тимова или неформалних неговатеља са којима не живе у заједничком домаћинству. Стога, Повереник сматра да је потребно предвидети да се и пружаоцима ових услуга, посебно уколико су корисници особе које због свог здравственог

стања нису у могућности да самостално задовоље основне животне потребе, а нарочито уколико живе саме, омогући кретање и након 17 часова, без обзира да ли им услугу пружају лиценцирани пружаоци, или сродници, пријатељи, односно неформални неговатељи који не живе у истом домаћинству.

Имајући у виду наведено, Повереник је предложио да уколико услуге пружају лиценцирани пружаоци који поседују све потребне податке о корисницима и о пружаоцима услуге, они достављају Министарству унутрашњих послова обједињене захтеве за издавање дозвола за кретање, а у случајевима када услугу пружају неформални неговатељи или сродници и пријатељи који не живе у истом домаћинству са корисником, захтеве за издавање дозволе за кретање подносе пружаоци лично за сваки појединачни случај уз обавезну сагласност корисника увек када је могуће прибавити је. Наиме, у ситуацијама када је због здравственог стања корисника услуге сагласност немогуће прибавити (на пример од особе оболеле од деменције), предложено је да се контрола оправданости изврши провером на адреси на којој живи, а коју је пружалац навео у свом захтеву, као адресу на којој пружа услугу.

Анализирајући проблем са којим су се суочили запослени родитељи особа са инвалидитетом, Повереник за заштиту равноправности се реферисао на допис бр. 011-00-5/2020-02 од 18. марта 2020. године којим је обавестио Владу о проблему усклађивања рада и родитељства са којим су се суочили запослени родитељи малолетне деце након усваја одлуке о затварању предшколских и школских установа и предложио израду Инструкције о поступању послодаваца за време ванредног стања према запосленим родитељима малолетне деце у складу са Уредбом о организовању рада послодаваца за време ванредног стања од 16. марта 2020. године. Наведеном инструкцијом између осталог предложено је да се запосленим родитељима малолетне деце омогући да обављају послове ван просторија послодавца на свим радним

местима на којима је могуће организовати такав рад, односно да се самохраним запосленим родитељима омогући да остану код куће, како би се бринули о својој малолетној деци и у случају да су запослени код послодаваца чија је природа делатности таква да није могуће организовати рад на начине предложене овом уредбом. Сагласно наведеном, Повереник је упутио идентичан предлог и у случају запослених родитеља особа са инвалидитетом, без обзира да ли су малолетне или не, посебно уколико су лишене пословне способности или је над њима продужено вршење родитељског права. Повереник је предлажио да иста могућност буде пружена и запосленим родитељима деце оболеле од ретких болести јер управо ове категорије особа са инвалидитетом су најчешће биле корисници услуге дневног боравака, коју им у условима ванредног стања није могуће пружити, те су остали код куће.

Такође, Повереник је предложио да се приликом организације подршке која се пружа грађанима на локалном нивоу, размотри предлог НООИС-а да и особе са инвалидитетом, као и особе оболеле од ретких болести, буду обухваћене овом подршком, посебно оне које се због природе свог инвалидитета или здравственог стања приликом задовољавања животних потреба суочавају са великим бројем баријера, које је у условима ванредног стања веома тешко, за неке чак и немогуће превазићи, а живе саме или са старијим родитељима, и да им се када је то могуће неопходне намирнице, лекови и медицинска средства достављају на адресу становања.

Повереник за заштиту равноправности примио је допис који је упутило више удружења која пружају помоћ и подршку особама са аутизмом у Републици Србији указујући на различите проблеме са којима су се након усвајања Одлуке о проглашењу ванредног стања суочиле особе са аутизмом и њихови родитељи и старатељи. Наиме, у допису је између осталог наведено да се родитељи и старатељи особа са аутизмом суочавају са проблемом немогућности набавке „заштитног

потрошног материјала“, јер због своје „24 часовне ангажованости, поготово у ситуацији измењене рутине и боравка у ограниченем простору, нису у стању да обилазе апотеке и чекају у редовима“. С тога у допису предлажу да надлежни центри за социјални рад преузму обавезу набавке ове опреме која би била дистрибуирана родитељима и старатељима личним преузимањем, доставом на кућну адресу или преко волонтерских центара. Даље, у допису је истакнуто да и уведене мере ограничења кретања представљају велики проблем за ову категорију особа са инвалидитетом, „из разлога неопходности одржавања рутине у свакодневним активностима, избегавања појава тантрума, мелтдауна, агресије и самоповређивања“ и предложено да се издавањем дозвола за кретање омогући особама са аутизмом да у пратњи својих родитеља и старатеља одрже свакодневну рутину и у „току полицијског часа, у ограниченем времену и ограниченем простору у близини места становања“ у циљу очувања њиховог психо-физичког здравља. Такође, једнако ургентан проблем на који је у допису указано постоји у случајевима у којима је родитеље или старатеље особе са аутизмом неопходно сместити у „карантин институционалног типа“, јер ове особе остају без примарне заштите у оквиру своје породице, те представници удружења предлажу да у том случају стручни тимови центара за социјални рад спроведу координирану планску самоизолацију особа са аутизмом како се не би угрозило њихово стање, као и њихова елементарна права и спречила присилна институционализација“.

Повереник је препоручио да Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања приликом провере захтева за издавање дозвола за кретање у обзир узме и захтеве које су доставили родитељи и старатељи особа са аутизмом. Посебно имајући у виду да код особа са аутизмом, због природе њиховог инвалидитета, немогућност одржавања рутине у свакодневним активностима, може довести до појава „тантрума, мелтдауна, агресије и самоповређивања“, те је у циљу очувања њиховог психо-физичког здравља неопходно размотрити могућност

издавања дозвола за кретања у ограниченом времену и ограниченом простору у близини места становања.

Повереник истиче да је посебну пажњу потребно посветити решавању проблема који се односи на обезбеђивање неопходне заштите особама са аутизмом у случајевима када је њихове родитеље или старатеље неопходно сместити у „карантин институционалног типа“, те да је приликом доношења одлуке о мерама заштите у тим случајевима потребно узети у обзир и мишљење стручних тимова центара за социјални рад, како би се заштитила права ових особа и спречила њихова присилна институционализација, обезбеђивањем привременог смештаја на други начин увек када је то могуће.

Такође, Повереник је предложио да се приликом организације подршке која се већ пружа грађанима на локалном нивоу, размотри предлог ових удружења да се кроз укључивање центара за социјални рад или локалних волонтерских сервиса, родитељима и старатељима особа са аутизмом пружи додатна подршка у решавању проблема који се односи на немогућност набавке заштитног потрошног материјала, јер због своје непрекидне ангажованости око особа са аутизмом нису у стању да обилазе апотеке и чекају у редовима.

Анализирајући информативне и друге емисије које се односе на ванредно стање у Републици Србији изазвано пандемијом, односно Корона вирусом, Повереник за заштиту равноправности је уочио да поједине информације нису у пуној мери доступне гледаоцима са оштећеним слухом посредством коришћења титлова и/или знаковног језика. Повереник је навео да је од изузетног значаја омогућавање потпуног и правовременог информисања свих грађана о мерама и активностима које се спроводе, као и о другим подацима неопходним за превазилажење настале ситуације. У том смислу, од непроцењиве је важности да информације у што већој мери буду доступне

и особама са оштећеним слухом. Повереник за заштиту равноправности је препоручио јавним медијским сервисима РТС и РТВ да интензивирају напоре како би учинили информације доступним гледаоцима са оштећеним слухом посредством коришћења титлова и/или знаковног језика. Током предизборне кампање, Повереник за заштиту равноправности је препоручио јавним медијским сервисима РТС и РТВ да интензивирају напоре како би учинили информације везане за републичке и покрајинске изборе 2020. године доступним гледаоцима са оштећеним слухом.³²

Пошто су се корисници помоћи у кући у неким сеоским срединама суочавали са изазовима јер неговатељице нису излазиле на терен, Повереник за заштиту равноправности је препоручио локалним самоуправама да предузму неопходне мере и осигурају равноправан приступ дневним услугама подршке у заједници.

Реагујући на допис НООИС и Савеза организација бубрежних инвалида Србије поводом проблема дијализираних особа које су дуго чекале на резултате тестова дијализираних пацијената, због чега имају предуге размаке између две дијализе, Повереник за заштиту равноправности је препоручио здравственим установама да се време чекања на резултате тестова на COVID-19 за пацијенте на дијализи скрати и да им се омогуће услови за несметано одвијање терапија.

32 <http://ravnopravnost.gov.rs/339-2020-preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-rt-s-cir/>
<http://ravnopravnost.gov.rs/340-2020-preporuka-mera-za-ostvarivanje-ravnopravnosti-rt-vo-cir/>
<http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-rt-s-u-kako-bi-informacije-bile-dostupne-gledaocima-sa-ostecenim-sluhom-posredstvom-koriscenja-titlova-ili-znakovnog-jezika/>
<http://ravnopravnost.gov.rs/preporuka-mera-rtv-u-kako-bi-informacije-bile-dostupne-gledaocima-sa-ostecenim-sluhom-posredstvom-koriscenja-titlova-ili-znakovnog-jezika/>

Одговори канцеларије Заштитника грађана

У одговору на упитник НООИС-а канцеларија Заштитника грађана наводи да је за време ванредног стања канцеларија увела пет нових телефонских линија на које су грађани и грађанке могли да се обрате за помоћ сваког дана у периоду од 8-22 сата. Једна од тих линија служила је за пружање психолошке подршке грађанима у кризним ситуацијама, а подршку је давао психолог Сектора за права детета и родну равноправност, док је једна од линија била намењена Националном механизму за превенцију тортуре. Ипак одговор није прецизирао да ли су те линије биле приступачне глумим особама.

Канцеларија Заштитника грађана наводи у одговору на упитник НООИС-а да се рад Заштитника грађана током ванредног стања заснивао на превентивно-саветодавним активностима, посредовању између притужиоца и органа управе, упућивању иницијатива за измену прописа надлежним органима, контролним поступцима на терену и поступању по притужбама грађана. Вишеструко је био увећан број обраћања грађана и грађанки Заштитнику грађана током ванредног стања, од којих је њих 3673 затражило помоћ телефоном, а 1029 грађана се обратило писаним путем. Позиви који су се односили на психолошку помоћ грађанима или су били саветодавног карактера нису евидентирани. Током ванредног стања Заштитнику грађана је примио велики број обраћања грађана која немају карактер притужбе. У свим тим случајевима грађани су информисани о својим правима, надлежностима Заштитника грађана и упућивани да се обрате надлежним органима. У појединим ситуацијама запослени у Стручној служби Заштитника грађана помагали су грађанима да ступе у контакт са надлежним органима. Грађани су у обраћањима тражили информације о правима слепих особа, указивали на немогућност обиласка и неге непокретних лица услед забране кретања, указивали на дискриминацију

будући да им је као особама старијим од 65 година било забрањено кретање. У одговору на упитник НООИС-а канцеларија Заштитника грађана истиче да не може да наведе тачан број притужби о наводним кршењима права које је институција примила од стране особа са инвалидитетом и чланова њихових породица током пандемије и ванредног стања, јер су се грађани често обраћали како би се обавестили о својим правима без подношења притужби.

Током ванредног стања Заштитник грађана је иницирао измену прописа код надлежних државних органа, након чега је омогућено неометано кретање деци и родитељима деце са аутизмом у време забране кретања. Такође, након иницијативе Заштитника грађана омогућено је кретање лицима која се брину о старима, непокретнима и особама са инвалидитетом током забране кретања и кретање жртвама насиља у време забране кретања. Све време трајања ванредног стања Заштитник грађана је контролним поступцима „на терену“ вршио проверу услова у којима се налазе грађани, посебно рањиве групе међу којима су и особе са инвалидитетом.

Током ванредног стања Заштитник грађана је обишао места где се налазе бескућници, ромска насеља и мигрантске центре. Том приликом Заштитник грађана посебну пажњу је посвећивао рањивим категоријама лица која пребивају у тим местима, међу којима су жене, деца и особе са инвалидитетом.

Заштитник грађана је у свом Посебном извештају о активностима Заштитника грађана током ванредног стања³³ истакао да сматра потребним да надлежни органи јавне власти сачине план рада и начина пружања услуга грађанима у ванредним околностима, установе метод

33 Извештај доступан на: <https://ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/6643-p-s-b-n-izv-sh-ivn-s-i-z-sh-i-ni-gr-d-n-v-nr-dn-g-s-njy>

неометане и ефикасне сарадње и комуникације између надлежних органа, као и план информисања грађана о мерама и начину остваривања права и услуга.

У случају оваквих или сличних ситуација Заштитник грађана сматра да би било целисходно да надлежни органи јавне власти:

- Пре доношења мера којима се ограничавају људска права изврше процену потреба и специфичности осетљивих друштвених група, као и анализу утицаја мера на остваривање права ових група (укључујући и хроничне болеснике, старије особе, особе са инвалидитетом);
- Приликом доношења мера којима се ограничавају људска права консултују Заштитника грађана и организације цивилног друштва које се баве правима осетљивих друштвених група ради процене утицаја хитних мера на ове друштвене групе;
- Уведу афирмативне мере које би компензовале ограничења у остваривању права одређених друштвених група;
- Обезбеде да службеници органа јавне власти буду правовремено упознати са прописима који се примењују за време ванредног стања и да поступају у складу са њима како би сваки грађанин остварио исто право без обзира са којим службеником је у контакту и на ком месту;
- Обезбеде појачани инспекцијски надзор нарочито у области радних односа и социјалне заштите;
- У ситуацији када у управним поступцима престану да теку рокови за поступање и одлучивање због увођења ванредног стања, предвиде изузетке од тог правила, за случајеве у којима би прекид поступка могао да доведе до угрожавања живота и/или здравља грађана или им проузрокује знатну имовинску штету;

- Обезбеде бољу, бржу и ефикаснију комуникацију и координацију унутар и између органа јавне власти, посебно приликом издавања дозвола за кретање током забране кретања, како би грађанима правовремено и тачно биле пружене неопходне информације и услуге, укључујући и именоване контакт особе са комуникацију и координацију са органима јавне власти;
- Пруже грађанима, посебно онима из осетљивих друштвених група, потпуне и разумљиве информације како приликом непосредног обраћања грађана тако и посредством средстава јавног информисања јер се тиме предупредује ширење страха и панике код грађана;
- Континуирано раде на унапређењу комуникације са грађанима, пре свега увођењем довољног броја телефонских линија, редовном комуникацијом путем електронске поште и предузимањем других мера које сматрају неопходним;
- Редовно ажурирају званичне интернет презентације посебно истичући најважније информације и контакт податке у циљу благовременог информисања грађана, као и уводећи посебну рубрику у којој би правовремено Редовно ажурирају званичне интернет презентације посебно истичући најважније информације и контакт податке у циљу благовременог информисања грађана, као и уводећи посебну рубрику у којој би правовремено давали одговоре на упућена питања грађана у вези са остваривањем права у конкретним околностима;
- Информације о мерама заштите на интернет страницама прилагодите посебно осетљивим категоријама грађана (особе са инвалидитетом, националне мањине).

Министарство унутрашњих послова је обавестило Заштитника грађана да је Управа полиције у седишту Дирекције полиције сагледала Посебан извештај о активностима Заштитника грађана током ванредног

стања, укључујући и закључке и препоруке садржане у извештају, као и да је ова Управа предложила да се током августа 2020. године организује састанак на којем би узели учешће представници Управе криминалистичке полиције, Управе полиције, Управе саобраћајне полиције, Управе граничне полиције и Управе за управне послове, у циљу разматрања препорука Заштитника грађана. Заштитник грађана је поздравио наведени предлог, као и предлог активности Управе полиције Полицијске управе за град Београд посвећен унапређењу комуникације са глувим и наглувим особама током пандемије вируса COVID-19.

Заштитник грађана начелно је подржао и сматра значајним предлоге посвећене унапређењу комуникације са глувим и наглувим особама током пандемије вируса COVID-19. Канцеларија Заштитника грађана обавила је консултације о овим предлозима са члановима Савета Заштитника грађана – Националном организацијом особа са инвалидитетом Србије, стручњаком за питања приступачности, као и са Савезом глувих и наглувих Србије. Након обављених консултација Заштитник грађана је предложио да Министарство унутрашњих послова организује састанак на којем би узели учешће представници Савеза глувих и наглувих Србије, Националне организације особа са инвалидитетом Србије и Заштитника грађана у циљу заједничког налажења најбољих решења за ову важну иницијативу и укључивања у сам процес глувих и наглувих особа као крајњих корисника.

Заштитник грађана је МУП-у упутио још један предлог у циљу побољшања комуникације са глувим и наглувим особама током важења прописа Владе Републике Србије о обавези ношења заштитних маски: обавезно постављање нерелефне клирне траке (у шалтер-салама и сл.) и/или ношења визира уз заштитне маске, тако да се у случајевима потребе маска може привремено уклонити у циљу остваривања комуникације са корисником (у циљу омогућавања читања са усана), при чему би обе стране и даље биле заштићене од преношења вируса.

Заштитник грађана је у саопштењу од 25. марта 2020. године указао надлежним органима да су особе са инвалидитетом свих категорија (ментални/интелектуални, сензорни и физички инвалидитет) поред старијих међу најугроженијим деловима становништва у условима пандемије COVID-19, те да је стога од изузетне важности да се у мере подршке Владе Републике Србије укључи и ова рањива група. Заштитник грађана се придружио апелу Националне организације особа са инвалидитетом (НООИС) упућеном надлежнима, да уложи додатне напоре и не укидају услуге подршке у заједници, као што су становање уз подршку, персонални асистенти, лични пратиоци деце и геронто-домаћице. Заштитник грађана је том приликом такође упозорио на озбиљан проблем функционисања сервиса персоналне асистенције, односно, доласка асистената у домове особа са инвалидитетом током трајања забране кретања, као и пружања неопходне подршке и помоћи непокретним или тешко покретним особама од стране родбине, пријатеља или особа које појединци лично ангажују у условима ограничене кретања у време ванредног стања.

Заштитнику грађана се од проглашења ванредног стања обратио велики број грађана и грађанки, који су указивали, између осталог, да се јављају озбиљни проблеми пружања неопходне подршке и помоћи непокретним или тешко покретним особама са инвалидитетом, старијим особама, дементним особама, односно свим особама које живе саме у домаћинствима и које не могу саме о себи да се брину, за време трајања забране кретања, као једне од мера државе посвећене сузбијању пандемије изазване корона вирусом. Због тога се Заштитник грађана 26. марта 2020. године обратио дописом Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, као и Министарству унутрашњих послова, у вези са могућношћу адекватног решења проблема рада персоналних асистената и неформалне подршке особама са инвалидитетом, старијим особама које су непокретне или слабо покретне, старијим дементним особама и свим особама којима

је неопходна туђа помоћ и подршка у циљу задовољавања свакодневних животних потреба, у условима ограничења кретања у време ванредног стања. Осим наведеног Заштитник грађана је истом приликом затражио од Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања информације о свим мерама које је Министарство предузело и које намерава да предузме у сарадњи са другим надлежним органима и организацијама, како би се пружила подршка особама са инвалидитетом и превазишли проблеми на које је указано. На ове и низ других проблема из домена остваривања права из области социјалне заштите Заштитник грађана је указао Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и дописом од 30. марта 2020. године.

Након што је Заштитник грађана указао надлежним органима (Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и Министарству унутрашњих послова) на неопходност решавања напред наведених проблема, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања издало је саопштење да ће у сарадњи са Министарством унутрашњих послова контролисати и вршити издавање дозвола за кретање особама које пружају услуге социјалне заштите, помоћи у кући – геронтодомаћицама, уз предузимање адекватних мера заштите, затим персоналним асистентима, личним пратиоцима деце, али и неформалним неговатељима свих особа којима је туђа помоћ и подршка неопходна за свакодневно функционисање.

Поводом обраћања великог броја грађана Заштитнику грађана, због потешкоћа при прибављању дозвола за кретање у току забране кретања оним грађанима који се старају о заштити наших грађана са инвалидитетом, старијих непокретних и дементних особа, као и свих оних којима је туђа помоћ неопходна, а посебно деце са развојним сметњама и аутизмом, поготово у периоду од 13 часова у суботу до 5 часова у понедељак, Заштитник грађана се обратио председници Владе Републике Србије како би овај проблем био благовремено превазиђен. Председница Владе

Републике Србије истакла је у комуникацији са Заштитником грађана да ће овај проблем бити решен у најкраћем року³⁴, што је резултирало доношењем Уредбе о допуни уредби за време ванредног стања³⁵, којом је дозвољено кретање у време забране кретања и деци са развојним сметњама и аутизмом.

У одговору на упитник НООИС-а канцеларија Заштитника грађана наводи да не поседује информацију да је неко од запослених особа са инвалидитетом остао без посла током пандемије.

Упоређујући овај одговор са одговорима организација особа са инвалидитетом на упитник НООИС-а, које су навеле да је извешан број запослених особа са инвалидитетом остао без посла током пандемије, може се извести закључак да у условима ванредног стања угрожене особе са инвалидитетом нису у довољној мери искористиле правна средства која су им била на располагању и покренуле поступке за заштиту права услед губитка посла.

Непосредно након увођења ванредног стања Заштитнику грађана су се обраћали грађани - запослени у здравственим установама, али и код других послодаваца - који су хронични болесници, самохрани родитељи и/или родитељи деце млађе од 12 година, захтевајући информацију да ли по том основу могу да буду ослобођени радне обавезе. Заштитник грађана је у оваквим случајевима упућивао одговоре притужиоцима да је препорука Владе Републике Србије да се запосленима из најосетљивијих и најризичнијих група, а пре свега хроничним болесницима, старијима од 60 година, самохраним родитељима и родитељима деце млађе од 12 година, обезбеди рад од куће, како би се

34 Доступно на: <https://ombudsman.rs/index.php?start=35>.

35 „Сл. гласник РС“, бр. 31/2020, 36/2020, 38/2020, 39/2020, 43/2020, 47/2020, 49/2020, 53/2020 и 56/2020

смањио контакт запослених у сврху превенције даљег ширења коронавируса. Уредбом о организовању рада послодавца за време ванредног стања³⁶ прописана је обавеза послодавца да омогући запосленима обављање послова ван просторија послодавца (рад на даљину и рад од куће), на свим радним местима на којима је могуће организовати такав рад у складу са општим актом и уговором о раду. Ако општим актом и уговором о раду није предвиђен овај начин рада, послодавац је могао запосленом да омогући обављање послова ван просторија послодавца, уколико му то организациони услови дозвољавају. Посебно је наглашено да је Уредбом прописана обавеза послодавца да запосленима, уколико је могуће, омогући рад од куће или рад на даљину, али не и да ослободи радне обавезе. Велики број грађана, нарочито хроничних болесника, трудница, старијих грађана који нису навршили 60 година, а нису били ослобођени радне обавезе у обраћањима Заштитнику грађана изразио је забринутост за безбедност на раду, нарочито у фирмама са већим бројем запослених које нису обезбедиле адекватне услове за рад, то јест заштитну опрему и прописану физичку дистанцу између запослених. Имајући у виду обавезу послодавца да обезбеди услове за рад овим ситуацијама, грађани су упућивани да се обрате Инспекторату за рад.

Поступајући по притужби грађанке којом је указала на то да Центар за социјални рад није поступио у складу са закључком Владе Републике Србије и продужио јој исплату права на увећани додатак за помоћ и негу другог лица, Заштитник грађана је од надлежног центра за социјални рад и Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања затражио достављање изјашњења на наводе из притужбе. На основу достављеног изјашњења, Заштитник грађана је закључио да нема основа за даље вођење поступка према овим органима.

36 Доступно на: <https://ombudsman.rs/index.php?start=35>.

Међутим, имајући у виду да притужиљи након укидања ванредног стања није заказан контролни лекарски преглед, Заштитник грађана се обратио Републичком фонду за пензијско и инвалидско осигурање ради добијања потребних информација. Након обраћања Заштитника грађана притужиља је прегледана.

Заштитнику грађана се обратила Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС) у вези са исплатом једнократне новчане помоћи свим пунолетним држављанима Републике Србије у циљу смањивања негативних ефеката проузрокованих пандемијом болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, који су навели да се старањима особа са инвалидитетом, од којих су многи особе са аутизмом у филијалама банке Поштанске штедионице, супротно инструкцији Народне банке Србије, тражи додатна документација како би могли да изврше подизање новца и тиме омогуће особама са инвалидитетом лишеним или делимично лишеним пословне способности, као и лицима којима је продужено родитељско право да остваре своје право на једнократну новчану помоћ. Након што је Заштитник грађана указао Народној банци Србије на овај проблем, она је упутила обавештење Поштанској штедионици, па је особама са инвалидитетом омогућено да без додатних бирократских процедура остваре право на једнократну новчану помоћ.

У току ванредног стања, један од проблема на који су грађани указивали у својим обраћањима била је реализација образовно-васпитног рада учењем на даљину. Заштитник грађана је родитељима пружио додатна појашњења о начинима реализације наставе за време ванредног стања у складу са Оперативним планом Министарства просвете,

науке и технолошког развоја³⁷. Заштитник грађана је притужиоцима указао како на обавезе школе и наставника тако и на улогу родитеља у савладавању школског градива и пружању подршке ученицима у реализацији наставе.

Заштитник грађана се обратио и Министарству просвете, науке и технолошког развоја ради информације о томе на који начин је организована настава у ситуацијама у којима ученици не могу да прате наставу на даљину, односно када су у питању деца са инвалидитетом. Министарство је Заштитника грађана обавестило да поред организовања наставе на даљину за све ученике, са међународним партнерима који реализују пројекте у области образовања обезбедило опрему: таблете, компјутер, штампаче, тонере, са циљем да унапреди доступност и квалитет наставе на даљину. Ова подршка је у тренутку достављања информације Заштитнику грађана пружена за 70 основних школа које су партнери у пројекту Дечије фондације Песталоци у којима се образује значајан део ученика ромске националности и ученика из социјално депривираних средина.

Према информацијама које су достављене Заштитнику грађана у циљу обезбеђивања континуираног учења уз подршку деци и ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, урађено је следеће:

- свим основним и средњим школама је упућен допис са инструкцијом да се посебна пажња усмери на организовање образовно-васпитног рада учења на даљину за децу са сметњама у развоју.
- додатне препоруке су упућене школама за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом како би се, кроз учење на даљину и

37 Доступно на: <http://www.mpn.gov.rs/operativni-plan-za-nastavak-rada-skola-u-otezanim-uslovima-uz-program-ucenja-na-daljinu-za-ucenike-osnovnih-i-srednjih-skola/>.

подршку деци и породицама, у највећој мери наставило учење и дневне рутине које су важне деци

- упућен је допис свим општинама са препоруком за организовање рада комисија за процену потреба за додатном образовном, здарственом и социјалном подршком деци и ученицима (интерресорне комисије) како би и у ситуацији ванредног стања била обезбеђена потребна додатна подршка деци и ученицима.

Током припрема пробног завршног испита у онлајн окружењу, школе су добиле посебне инструкције о модалитетима прилагођавања овог испита ученицима који се образују по индивидуланом образовном плану. Прикупљени су подаци од земаља чланица Европске агенције за посебне потребе и инклузивно образовање о мерама које су предузеле њихови образовни системи као одговор на ситуацију након проглашења пандемије и констатовано је да је у новонасталој ситуацији Република Србија поступа као и већина држава чланица ЕУ.

У сарадњи са УНИЦЕФ-ом Министарство је развило листу дигиталних ресурса за подршку учењу на даљину деци са сметњама у развоју, која је комплементарна са листом дигиталних алата коју је припремио СИПРУ тим и која је доступна школама заједно са другим смерницама које је Министарство припремило за школе у вези са образовањем деце којима је потребна додатна подршка.

У сарадњи са Канцеларијом УНИЦЕФ-а у Београду покренута је иницијатива за израду пројекта „Библиотека дигиталних технологија“, који би био усмерен на опремање дигиталним технологијама школа које имају највећи број ученика из осетљивих група, а и на унапређивање дигиталних компетенција наставника и ученика.

У току је формирање националног тима за примену LearnIn иницијативе Регионалне канцеларије УНИЦЕФ-а и Педагошког универзитета

из Цириха, кроз који се успоставља платформа као ресурса који ће омогућити персонализовано учење за полазнике (наставнике и ученике). Ова иницијатива је започета пре проглашења пандемије, али је у овом периоду фокус померен на подршку образовним системима у реализацији учења на даљину, кроз организацију три вебинара/радионице за наставнике, који ће обухватити теме релевантне у актуелној ситуацији, а и шире (подршка ученицима током COVID-19 кризе, одржан 6. маја 2020. године; подршка ученицима при повратку у школу, одржан 22. маја 2020. године, подршка креирању планова учења након прекида у редовној настави, који ће бити одржан 3. јуна 2020. године).

Телефонска СОС линија је преусмерена на пружање саветодавне психосоцијалне подршке ученицима, родитељима и запосленима у образовању током организовања образовно-васпитног рада учењем на даљину. Ипак одговор није прецизирао да ли је та линија приступачна глувим особама.

Што се тиче школа које образују ученике на дужем кућном и болничком лечењу, Министарство наводи да оне имају вишегодишње искуство и развијену праксу учења на даљину за ученике који се због здравственог стања образују у посебним условима. Поред праћења наставе преко ТВ канала, у условима пандемије у раду са ученицима користе се и информационе технологије, СМС поруке, скајп, вибер, друштвене мреже, као и платформе за учење, електронски уџбеници и материјали за учење који се могу наћи на интернету. Ради се, планира и организује 1:1, у складу са индивидуалним образовним планом, а велику подршку у учењу пружају родитељи ученика са којима су наставници свакодневно у контакту. У домовима за смештај деце и младих настава се реализује на даљину, преко координатора установе, који упутства у вези са наставом прослеђују особи која је са ученицима (васпитач, медицинска сестра) и од којих школа добија повратне информације.

У притужби упућеној Заштитнику грађана корисник услуге помоћ у кући указао је на то да се током ванредног стања ова услуга не пружа у пуном обиму, односно геронто-домаћица више не долази у његову кућу ради одржавања хигијене. Градски центар за социјални рад и Одељење Чукарица Градског центра за социјални рад обавестили су Заштитника грађана да је услуга помоћ у кући редукована на набавку намирница и лекова како би се спречило обољевање корисника од новог коронавируса. Имајући у виду да је ова информација у супротности са званичним ставом Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања о обавези јединица локалне самоуправе да обезбеде континуирано пружање услуге током ванредног стања уз предузимање адекватних мера заштите, Заштитник грађана је затражио додатне информације од пружаоца услуге – Геронтолошког центра Београд, који је потврдио да се услуга пружа у редукованом обиму како би се заштитило здравље самих корисника. Након обраћања Заштитника грађана, а по укидању ванредног стања, корисник је обавестио Заштитника грађана да је геронто-домаћица почела да долази у његов дом ради одржавања објекта и хигијене па је Заштитник грађана обуставио поступак контроле надлежних органа.

Заштитник грађана је Градском центру за социјални рад Београд, Секретаријату за социјалну и дечију заштиту Града Београда и свим осталим јединицама локалне самоуправе и Геронтолошким центрима на територији читаве Србије указао на неопходност да се услуга помоћ у кући пружа у континуитету и у пуном обиму (укључујући и комплетно одржавање и хигијену стамбеног простора), уз коришћење заштитне опреме и свих мера заштите од стране геронто домаћица и корисника, оним корисницима који су се претходно писаним путем изјаснили да желе да им се услуга социјалне заштите помоћ у кући пружа у пуном обиму и у околностима ванредног стања проглашеног због пандемије COVID-19.

Заштитнику грађана се обратио грађанин који је желео да укаже на тешко стање у којем се налази непокретна суграђанка о којој нико не брине након проглашења ванредног стања. Тим поводом Заштитник грађана се обратио Градском центру за социјални рад – Одељење Вождовац, након чега је добио информацију да је овај орган успео да пронађе неговатељицу која ће свакодневно бринути о старијој суграђанки док траје ванредно стање.

Заштитнику грађана су се обратили родитељи детета са аутизмом апелујући на пружање помоћи у омогућавању дететовог одласка у дневни боравак у који је ишао пре него што је уведено ванредно стање у нашој земљи у марту ове године.

Притужиоци су Заштитника грађана обавестили да је Секретаријат за социјалну заштиту Градске управе града Београда почетком маја ове године од Градског завода за јавно здравље Београд добио Упутство за примену мера у установама за дневни боравак деце и омладине ометене у развоју Озн: II-8 број 1782/2, којим је планирано отварање објеката дневних центара по фазама, с тим да родитељи/законски заступници корисника услуге у првој фази достављају потврду послодавца којом се доказује да обављају послове у седишту или другим пословним и организационим јединицама послодавца. Притужиоци су даље навели да су прошла 3 месеца, а њихов син и даље не може да иде у боравак, јер мајка детета не ради, а отац је у пензији, због чега су се и обратили Заштитнику грађана. У складу са наведеним Заштитник грађана је покренуо поступак контроле правилности и законитости Секретаријата за социјалну заштиту Градске управе града Београда и Градског завода за јавно здравље Београд и организовао састанак са представницима ових органа.

Према информацијама које су достављене Заштитнику грађана Секретаријат за социјалну заштиту Градске управе града Београда је

у контексту епидемиолошке ситуације изазване појавом и ширењем епидемије заразне болести COVID–19 на територији града Београда континуирано пратио и контролисао делатност Центра за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју, установе социјалне заштите, чији је оснивач град Београд, која у свом саставу има 15 дневних боравака, равномерно распоређених на територији града Београда.

Након привремене обуставе услуге током ванредног стања, услуга дневног боравака поново се реализује почев од 1. јуна 2020. године на основу Одлуке Секретаријата за социјалну заштиту број XIX-01-072-108/2020 од 29. маја 2020. године, а у складу са претходно донетим Упутством за примену мера у установама за дневни боравак деце и омладине ометене у развоју, Озн: II-8 број: 1782/2 Градског завода за јавно здравље Београд, од дана 6. маја 2020. године. У поменутом Упутству је наведено да се отварање дневних боравака, до пуног капацитета треба спроводити по фазама. У првој фази, почев од 1. јуна 2020. године, пријем корисника је био могућ уз потврду од стране послодавца која доказује да родитељ/старатељ корисника послове обавља у седишту или другим пословним или организационим јединицама, што је предвиђено Планом мера за поступање при пружању услуге дневног боравака – прва фаза увођења услуге, бр. 1381 од 27. маја 2020. године, донетим од стране Центра за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју. Установа је поступајући у складу са Упутством услугу реализовала по фазама, а прва фаза је обухватила 128 корисника чији су родитељи/старатељи поседовали потврду о радној обавези. Установа је 29. јуна 2020. године обавестила Секретаријат да су се 242 родитеља корисника услуге дневног боравака у анкети изјаснила да имају потребу за коришћењем услуге у наредном периоду. Због усложњавања епидемиолошке ситуације крајем јуна 2020. године Градоначелник града Београд је Одлуком прогласио ванредну ситуацију на територији града Београда, која је ступила на снагу 3. јула 2020. године. Дана 8.

јула 2020. године Секретаријат је наложио Центру спровођење анкете о евентуалној превентивној добровољној обустави коришћења услуге сходно епидемиолошкој ситуацији. Након спроведене анкете, у складу са одговорима родитеља, услуга је пружана за просечно 90 корисника дневно, од укупно 128, колико корисника је испуњавало критеријуме за коришћење услуге у првој фази. Како је након отпочињања прве фазе постојало велико интересовање за укључивање у услугу већег броја корисника, Секретаријат је дана 31. јула 2020. године упутио допис Установи са захтевом да достави Предлог мера за покретање Друге фазе пружања услуге дневни боравак, у складу са процењеним ризицима и свим препорукама надлежних институција за поступање запослених и корисника у установи. Критеријумима за коришћење услуге у другој фази планиран је већи обухват корисника чији су родитељи самохрани и старији од 65 година. Са предложеним планом мера за поступање Установе се сагласио Градски завод за јавно здравље напомињући да нема надлежност за одређивање критеријума за коришћење наведених услуга у односу на статус родитеља. Градски штаб за ванредне ситуације града Београда је 25. августа 2020. године усвојио План мера за поступање при пружању услуге дневног боравака – Друга фаза, Центра за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју од 6. августа 2020. године. Након побољшања епидемиолошке ситуације, у складу са препорукама Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања бр. 551-00-00411/2020-19 од 21. августа 2020. године у вези са успостављањем рада дневних боравака, и на основу стручног мишљења Градског завода за јавно здравље Београд, који је препоручио релаксацију рестриктивних мера при пружање услуге дневног боравака Установа је Секретаријату дана 1. септембра 2020. године доставила Измену плана за поступање при пружању услуге дневног боравака – друга фаза, у којој је предвиђено укључивање свих заинтересованих корисника у услугу, по етапама, у свему поштујући план мера надлежне епидемиолошке службе у циљу смањења ризика и спречавања ширења заразне болести COVID-19, са којом се сагласио Градски

завод за јавно здравље Београд, а затим и Градски штаб за ванредне ситуације на територији града Београда.

Наведеном изменом плана мера предвиђено је да се услуга дневног боравка Центра за смештај и дневни боравак деце и омладине омењене у развоју пружа свим заинтересованим корисницима почев од 7. септембра 2020. године, те се од наведеног датума услуга пружа свим заинтересованим корисницима, и то по етапама – недељама, а све у циљу смањења ширења заразне болести COVID-19. Национална организација особа са инвалидитетом је у обраћању Заштитнику грађана указала на бројне проблеме са којима се сусрећу особе са инвалидитетом током ванредног стања односно ограничења кретања. С тим у вези, Заштитник грађана се придружио апелу Националне организације особа са инвалидитетом упућеном надлежним органима да током ванредног стања обезбеде несметано функционисање услуга подршке у заједници као што су становање уз подршку, сервис персоналних асистената, лични пратиоци деце и геронто-домаћице.

Након што је из медија дошао до сазнања да ће по престанку ванредног стања услуге градског превоза у Београду грађани моћи да користе искључиво уз А1 или А2 персонализоване картице за јавни превоз или уз картице за један, три или пет дана, уз радни налог који издаје послодавац, Заштитник грађана је од Секретаријата за јавни превоз Градске управе Града Београда затражио да обезбеди услугу градског превоза и свим особама са инвалидитетом које користе превоз без накнаде и поседују одређену категорију валидних картица за превоз, уз радни налог послодавца. Услуга јавног превоза је на крају омогућена свим корисницима без горе наведених ограничења.

Заштитник грађана у обављању послова Националног механизма за превенцију тортуре током ванредног стања није обављао посете установама

социјалне заштите домског типа, имајући у виду велики број заражених корисника и запослених радника.

Имајући у виду сазнања добијена од појединих организација цивилног сектора о притужбама које су добијали, а које су се односиле у највећој мери на немогућност корисника да бораве на свежем ваздуху, односно да се изводе у шетњу, као и отежан контакт са члановима породице, Национални механизам за превенцију тортуре (у даљем тексту НПМ) је након укидања ванредног стања и смиривања епидемиолошке ситуације направио план посета овим установама, при чему је прва планирана посета била Дому за одрасла и инвалидна лица у Земуну. Циљ посете је требало да буде тематско испитивање положаја посебно осетљивих категорија корисника услуга социјалне заштите на домском смештају, као што су старије особе, у условима епидемије болести COVID-19.

Иако НПМ нема обавезу да најављује своје посете, због епидемиолошке ситуације, посета је најављена Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и установи. Заштитник грађана је у најави посете навео свој мандат и методологију рада, као и податак да би сви чланови НПМ тима током обављања посете прилагодили своје стандардне методе рада новонасталој ситуацији и посету обавили уз коришћење пуне заштитне опреме како се здравље корисника ни у једном тренутку не би довело у питање. Међутим, НПМ-у није било омогућено да реализује ову посету, уз образложење да ресорно министарство не дозвољава приступ објектима установе због епидемиолошких мера, те да је на снази Наредба о забрани посета и ограничењу кретања у објектима установа за смештај старих лица („Службени гласник РС“ бр. 28/2020, 66/2020 и 87/2020). Може се доћи до закључка да оваква пракса представља несразмерно ограничење мандата механизма за заштиту људских права и урушавање међународних стандарда, те би службеницима НПМ-а државни органи морали без

изузетака да омогуће посету свим установама а обавезна примена заштитне опреме од стране службеника током посете адекватна је мера за отклањање епидемиолошких ризика. Надлежном министарству је указано на обавезу сарадње органа управе са Заштитником грађана и обавезу да НПМ омогући остваривање мандата.

НПМ је у протекла 3 месеца обављао посете психијатријским установама у којима се на лечењу налазе форензички пацијенти, ради праћења поступања према лицима на извршењу мера безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи, обавезног лечења наркомана и обавезног лечења алкохоличара, као и на извршењу одговарајућих заштитних мера изречених у прекршајном поступку. Иако је фокус посета био на форензичким пацијентима, НПМ је пажњу посветио и начину на који се у установама поштују епидемиолошке мере у циљу заштите од заразне болести COVID-19, као и начину на који су се у тим околностима остварују права лица која се налазе у овим установама. Утврђено је да се у свим установама у потпуности примењују епидемиолошке мере заштите у складу са препорукама Института за јавно здравље „Батут“, да су формиране собе за изолацију за оне који имају симптоме или који се примају у установу, како у периоду од 14 дана не би долазили у контакт са другим пацијентима. Осим у СБПБ у Горњој Топоници, у осталим посећеним установама није било пацијената оболелих од корона вируса. Од првог случаја заразе у марту до краја маја текуће године, медицинско особље је радило у скафандерима, приликом пријема нових пацијената рађен је брзи серолошки тест, а по потреби и *PCR* тест, а до пристизања резултата теста пацијенти су боравили у соби за изолацију. У случајевима појаве симптома код запослених, исти су одлазили у самоизолацију до потпуног излечења. У овој установи, након излечења заражених пацијената, настављено је са применом одговарајућих епидемиолошких мера, на улазу у зграду постављене су дезо-баријере, а врши се и

обавезно тестирање нових корисника. Након првог случаја инфекције у марту месецу, није било нових заражених пацијената.

У тренутку посете НПМ, у Специјалној болници за психијатријске болести др Славољуб Бакаловић у Вршцу посете пацијентима су биле дозвољене само на отвореном простору, док у другим установама посете нису биле дозвољене. У свим установама пацијентима је омогућен телефонски контакт са спољним светом, било тако што то чине преко телефонских говорница или телефона службених лица, или тако што је пацијентима омогућено да код себе држе мобилне телефоне и буду у сталном контакту са спољним светом. Такође, пацијентима је у свим посећеним установама омогућен боравак на свежем ваздуху, односно шетња у дворишту објекта.

Од средине априла 2020. године, када су се појавиле вести о појави коронавируса у геронтолошким центрима, у више домова за стара и болесна лица, установама за породични смештај и прихватилиштима за децу и омладину, као и установама у којима су смештене особе са инвалидитетом, Одељење за хитно поступање је почело да покреће поступке надзора према предметним установама које су основали Република Србија односно јединице локалне самоуправе. Истовремено, Заштитник грађана обратио се надлежном министарству захтевом за спровођење надзора над радом домова који су у приватном власништву. Разлози за покретање поступка су: утврђивање које заштитне мере су предузете да би се спречило инфицирање корисника и запослених коронавирусом и које мере су предузете након што је утврђено присуство коронавируса међу корисницима и запосленима; утврђивање када је први пут установљена појава коронавируса код корисника; колико је корисника инфицирано; када су и да ли су све надлежне институције обавештене о појави коронавируса у установи. Наведени поступци су још увек у току и чека се достављање комплетних информација, како би

након тога Заштитник грађана размотрио предузимање даљих корака, наглашено је у одговору на упитник НООИС-а.

Заштитник грађана је примио притужбу родитеља чије је дете корисник Стационара за децу и омладину оболелу од аутизма у Београду, која наводи да је у Стационару за децу и омладину оболелу од аутизма смештено око 50 корисника чија је просечна старост око 30 година. Истиче да објекат располаже пространим поплочаним двориштем са клупама и оградом, које је саставни део објекта и у којем се налази десетак борова и другог дрвећа, међутим, корисницима се од почетка епидемије корона вируса не дозвољава да излазе у двориште Стационара, иако имају услове да буду напољу.

Заштитник грађана се обратио Центру за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју (у чијем саставу је Стационар за децу и омладину оболелу од аутизма) и затражио да се изјасни на наводе из притужбе, а нарочито да обавести Заштитника грађана да ли је корисницима Стационара омогућен излазак у двориште, као и које мере су предузете у циљу заштите здравља корисника од епидемије корона вируса. Заштитник грађана се обратио и Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и затражио да се након извршеног надзора над радом Стационара, Заштитник грађана обавести да ли је корисницима омогућен боравак у дворишту и под којим условима. Представнице Стручне службе Заштитника грађана састале су се са представницима Савета родитеља Стационара за децу и омладину оболелу од аутизма.

Центар за смештај и дневни боравак деце и омладине ометене у развоју је на захтев Заштитника грађана, доставио изјашњење у којем је, између осталог, наведено да се шетња реализује у групама до пет корисника по запосленом, за две до три групе корисника, два пута дневно. Преподневне шетње се реализују од 9:30 до 11:00 часова, а поподневне

од 16:30 до 17:30 часова. Када је у питању заштита здравља корисника Стационара, наведено је да запослени у Стационару поступају у складу са инструкцијама, налозима и наредбама надлежних органа. Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања доставило је Заштитнику грађана изјашњење у којем је наведено које наредбе и инструкције је Министарство донело поводом посета и кретања корисника на смештају.

Након примљеног изјашњења органа, Заштитник грађана се поново обратио Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и затражио достављање информација о томе да ли је разматрана могућност да се родитељима деце која бораве у Стационару за децу и омладину оболелу од аутизма омогући да посете своју децу. Након обраћања Заштитника грађана, Министарство је 22. августа 2020. године на својој интернет страници објавило информацију да су посете у установама за смештај корисника и домовима за старе од 22. августа 2020. године дозвољене, у складу са новим закључком Кризног штаба за спречавање заразне болести COVID-19 Владе Републике Србије, а поводом актуелне епидемиолошке ситуације у Србији. Тим поводом је министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања упутио свим установама и домовима *Инструкцију о начину рада установа социјалне заштите за смештај корисника и организација социјалне заштите за пружање услуге домског смештаја одраслих и старијих приликом организовања посета корисницима на смештају*. Сходно наведеном, није било основа за даље поступање Заштитника грађана по овој притужби.

9 **Анализа одговора органа извршне власти на упитнике о мерама предузетим ради обезбеђивања остваривања права особа са инвалидитетом током пандемије COVID-19 и ванредног стања**

Анализа одговора на питања из области социјалне заштите

У одговору на упитник НООИС-а Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања навело је да је успоставило континуирани систем извештавања у систему социјалне заштите, донело инструкције и наредбе за поступање установа и организација са циљем заштите здравља корисника и запослених, успоставило сарадњу са свим релевантним органима и службама, посредовало у сарадњи установа и организација социјалне заштите са релевантним органима и службама, обезбеђивало заштитна и санитарно-хигијенска средства установама и организацијама и др.

На званичном сајту Министарство објављује дневне извештаје са списком установа (државне) и организација (приватне и невладине) у којима је регистрована појава вируса код корисника и/или запослених са укупним бројем заражених корисника и запослених. Успостављена је обавеза установа и организација дневног извештавања о здравственом стању

корисника и запослених. Свим установама и организацијама, посебно установама и организацијама које пружају услуге смештаја, омогућена је комуникација са Министарством електронском поштом и преко Вибер група сваког дана, 24 часа. Донето је 47 инструкција и наредби³⁸ које имају обавезујући карактер и уређују обавезу и начин примене превентивних и санитарно-хигијенских мера у установама и организацијама, посебно оним које пружају услуге смештаја од стране запослених и корисника, начин организације карантина (14-дневне смене) приликом појаве заразе у установи и превентивног карантина/изолације ради спречавања појаве заразе у установи, организацију шетњи корисника и посета корисницима, повратак на рад запослених после одсуства са рада, начин пријема пакета, организацију вакцинације корисника и запослених и др.

У одговору на упитник НООИС-а Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања навело је да је успостављена успешна сарадња са свим органима и службама које су надлежне за заштиту здравља грађана, Министарством здравља, Институтом за јавно здравље Србије и свим епидемиолошким службама на територији Републике Србије, Кризним штабом Владе РС и локалним самоуправама на чијим територијама функционишу установе и организације које пружају услуге смештаја.

У циљу боље заштите здравља корисника и организације рада у периоду трајања епидемије у државним установама за смештај, Закључком Владе РС од 28. маја дозвољено је додатно запошљавање 455 неговаатеља и медицинских техничара и у свим установама за смештај.

38 <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/vanredno-stanje/Pregled%20akata%20V18%20zavrseana.pdf>

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања је у одговору на упитник НООИС-а навело да од почетка епидемије у установама које збрињавају особе са телесним и сензорним инвалидитетом ниједан корисник није оболео од заразе вирусом COVID-19. Навело је да на дан када су доставили одговор није било заражених корисника ни у установама које збрињавају лица са телесним и сензорним инвалидитетом и лица са интелектуалним и менталним тешкоћама. Ипак, на сајту Информационог система COVID-19 (ИС COVID-19) у децембру 2020. године наведено је да је забележено присуство вируса међу старима и-или особљем у установама које збрињавају лица са телесним и сензорним инвалидитетом и лица са интелектуалним и менталним тешкоћама у Алексинцу, Блацу, Београду, Ветернику, Дољевцу, Кулинама и Тутину.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у одговору на упитник НООИС-а навело је да је пружање дневних услуга у локалној заједници и услуга подршке за самостални живот у надлежности локалних самоуправа, из чега се може закључити да министарство није предузело било какве допунске мере да подржи локалне самоуправе да наставе да пружају те услуге гарантоване Законом о социјалној заштити током пандемије.

Анализа одговора на питања из области запошљавања

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у одговору на упитник НООИС-а навело је да је током пандемије и ванредног стања предузећима за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом редовно исплаћивало средства за субвенције зарада за особе са инвалидитетом.

Такође, у складу са Уредбом о фискалним погодностима и директним давањима привредним субјектима у приватном сектору у циљу ублажавања економских последица насталих услед болести COVID-19, предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом која послују средствима у приватној својини остварила су право на уплату износа минималних нето зарада за све запослене за период од 5 месеци.

У условима ванредних околности изазваних ширењем заразне болести COVID-19, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања наводи да је организовало свој рад користећи све доступне канале комуникације и радећи на успостављању нових како би сви грађани Републике Србије, а пре свега особе са инвалидитетом, у сваком тренутку имали тачне и прецизне информације у вези са ситуацијом и њиховим правима и обавезама.

У условима ванредних околности један број предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом упутио је запослене на рад од куће, а обављање послова у седишту послодавца обављано је уз стриктно поштовање обавезних и препоручених мера од стране Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19.

Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања у одговору на упитник НООИС-а навело је да један број предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом обавља производно-услужну делатност, те су та предузећа у више наврата Министарству за рад, запошљавање, борачка и социјална питања донирала заштитне маске и дезинфекциона средства које је Министарство донирало организацијама и институцијама за које је ресорно надлежно, у складу са исказаним приоритетима.

Анализа одговора на питања из области образовања

Министарство просвете, науке и технолошког развоја је у одговору на упитник НООИС-а навело да је због епидемиолошке ситуације у земљи узроковане COVID-19, а у циљу правилног и уједначеног поступања образовно-васпитних установа у спровођењу Одлуке Владе Републике Србије о обустави извођења наставе у високошколским установама, средњим и основним школама и редовног рада установа предшколског васпитања и образовања ("Службени гласник РС", бр. 30/2020 од 15.3.2020. године), у складу са Одлуком о проглашењу ванредног стања ("Службени гласник РС", бр. 29/2020, од 15.3.2020. године) и Уредбом о мерама за време ванредног стања ("Службени гласник РС", бр. 31/2020, од 16.3.2020. године), од 17. марта 2020. године организовало учење путем наставе на даљину. Привремено је обустављен непосредни васпитно–образовни рад у предшколским установама као и непосредан наставни рад у свим основним и средњим школама као и високошколским установама. Министарство просвете, науке и технолошког развоја донело је оперативни план који је укључио велики број различитих програма и алтернативних дигиталних начина реализације наставе и учења у предшколским установама, у свим разредима основне и средње школе, те фокус је стављен на организовано учење на даљину које доприноси реализацији програмских садржаја опште-образовних предмета и стручних предмета са највећим фондом часова.

Пре почетка школске 2020/2021. године, основним и средњим школама је прослеђено *Упутства за организовање и реализацију наставе у основној и средњој школи*, као и *Упутство о мерама заштите здравља ученика и запослених у школама*.

Донета је одлука о успостављању снимања наставе која се емитује на РТС 2, РТС 3 и РТС Планети. Паралелно је спроведена и припрема

наставника са циљем снимања образовних материјала у кућним условима. Захваљујући UNICEF-у који је у веома кратком року спровео набавку и донацију лиценци за софтвер *Camtasia*, снимање часова у кућним условима отпочело је почетком априла 2020. године, а емитовање истих на каналима РТС-а од средине априла. Нови начини реализације наставе на даљину осмишљени су у складу са могућностима система и кратким роковима. Успостављањем националне платформе за онлајн учење на адреси *mojaskola.gov.rs* која подржава наставу емитовану на РТС-у уводи се интерактивност у виду тестова и доприноси изградњи саморегулације у учењу код ученика. У сарадњи са Канцеларијом за информационе технологије и електронску управу Владе Републике Србије (у даљем тексту Канцеларија) успостављено је веб-место *rasporednastave.gov.rs* на којем су доступни распоред РТС часова, линк ка платформи Моја школа *mojaskola.gov.rs*, препоруке за успостављање онлајн комуникације између наставника и ученика (софтверска решења и упутства).

У сарадњи са Канцеларијом, која је пружила техничку подршку и хостинг, инсталиран је систем за управљање учењем Мудл (енгл. *Moodle*) који је назван *Моја школа*. Мудл је бесплатан софтвер отвореног кода који је широко коришћен у свету, као и у нашем образовном систему. Сектор за дигитализацију у просвети и науци Министарства просвете управља радом портала *Моја школа*. Од почетка реализације наставе на даљину, богатству дигиталних садржаја на порталу доприносе наставници опште-образовних предмета запослени у основним и средњим школама. Они, волонтерски, израђују тестове, које, затим, група наставника који поседују одговарајуће дигиталне компетенције, такође волонтерски, поставља на платформу. Остварена је и сарадња са стручним друштвима која су делегирала наставнике и тиме допринела одрживости овог портала.

Образовни садржаји емитују се на ТВ каналу РТС2 и ТВ каналу РТС3 , а доступни су и преузимањем бесплатне апликације „*RTS Moja škola*“ за мобилне телефоне и таблете, на сајту РТС-а и мултимедијској платформи РТС Планета (<https://mojaskola.rtsplaneta.rs>).

У циљу обезбеђивања континуираног учења уз подршку деци и ученицима са сметњама у развоју и инвалидитетом, урађено је следеће:

- Свим основним и средњим школама је упућен допис са инструкцијом да се посебна пажња усмери на организовање образовно васпитног рада учења на даљину за децу са сметњама у развоју;
- Додатне препоруке су упућене школама за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом како би се, кроз учење на даљину и подршку деци и породицама, у највећој могућој мери наставило учење и дневне рутине које су важне деци;
- Упућен је допис свим општинама са препоруком за организовање рада комисија за процену потреба за додатном образовном, здравственом и социјалном подршком деци и ученицима (интерресорне комисије) како би и у ситуацији ванредног стања била обезбеђена потребна додатне подршка деци и ученицима;
- Урађене су смернице за прилагођавање видео лекција за ученике са сметњама у развоју и инвалидитетом;
- У сарадњи са УНИЦЕФ-ом, развијена је листа дигиталних ресурса за подршку учењу на даљину деци са сметњама у развоју;
- Током припрема пробног завршног испита у онлајн окружењу, школе су добиле посебне инструкције о модалитетима прилагођавања овог испита ученицима који се образују по индивидуалном образовном плану;
- Телефонска СОС линија је преусмерена на пружање саветодавне психосоцијалне подршке ученицима, родитељима и запосленима

у образовању током организовања образовно-васпитног рада учењем на даљину;

- Обезбеђен је софтвер који говор претвара у текст, тако да ће сада сви наставни садржаји који се снимају и емитују путем ТВ канала бити титловани;

Министарство наводи да је у сталној комуникацији са школама те да се у условима епидемије у раду са ученицима са сметњама у развоју у школама поред праћења наставе (или другог препорученог програма) преко ТВ канала користе и информационо комуникационе технологије, електронска пошта, СМС поруке, скајп, вибер, друштвене мреже, као и платформе за учење, електронски уџбеници и материјали за учење који се могу наћи на интернету. Одабир садржаја, као и инструкције су усклађене са индивидуалним образовним планом, а избор дигиталних уређаја зависи од функционалности ученика. Где то није могућа примена ИКТ, за ученике се припремају се и достављају прилагођени штампани материјали. Велику помоћ и подршку у учењу пружају родитељи ученика са којима су наставници свакодневно у контакту. Ипак у својим одговорима Министарство је пропустило да одговори прецизније на питања како се наставни видео садржаји који се емитују на телевизији или путем интернета чине приступачним слепим ученицима и у којој мери се садржаји преводе на знаковни језик за глуве ученике. Такође није прецизирана улога педагошких асистената приликом одвијања наставе на даљину.

Што се тиче обезбеђивања могућности да сви ученици сазнају потребне информације о заштити од вируса, како би њихово похађање школе било безбедно, Министарство наводи да су те информације дате као анимирани филмови који носе лако разумљиве информације. Поред тога, Министарство је препознало потребу да их преводе на језике националних мањина, као и да обезбеди приступачне информативне материјале за ученике са сметњама слуха, што је изузетно

значајан корак и вредан допринос напорима да одговор на пандемију буде инклузиван. УНИЦЕФ, као партнер у овој активности, пружио је подршку за преводе видео материјала на мађарски, ромски, словачки, румунски, хрватски и русински језик, као и за обезбеђивање снимка са знаковним језиком. Ови снимци су доступни на <http://www.mpn.gov.rs/informacije-o-zastiti-od-virusa-kovid-19-i-na-jezicima-manjina/>

Анализа одговора на питања из области безбедности и управљањем ванредним ситуацијама

Министарство унутрашњих послова доставило је одговоре Полицијске испоставе Мајданпек, Полицијске управе Бор и Полицијске управе у Смедереву о мерама предузетим током ванредног стања и пандемије. Навели су да су у Мајданпеку предузимали мере како би особама са инвалидитетом указали да је потребно да што више времена проводе у својим домовима и да поштују све епидемиолошке мере заштите у највећој могућој мери и да се за све што им је потребно јаве центрима које је локална самоуправа одредила за помоћ таквим особама. Упућивање на друге надлежне органе и повезивање у локалној средини је добар пример мултисекторског приступа. Полицијска управа у Смедереву је формирала кол-центар са запосленим полицијским службеницима задуженим за праћење мера самоизолације и информације у спровођењу актуелних епидемиолошких мера.

Из Полицијске испоставе Мајданпек наводе да су се мере предузете ради омогућавања неограниченог кретања лицима која помажу особама са инвалидитетом огледале у сарадњи Министарства унутрашњих послова и локалне самоуправе у циљу издавања дозвола за кретање а ради несметане помоћи лицима са инвалидитетом. Оваквим

мултисекторским приступом решен је изузетно значајан проблем и он неспорно представља пример добре праксе. Из Полицијске управе у Смедереву наводе да је кол-центар у периоду трајања полицијског часа имао пар захтева за омогућавање неограниченог кретања лица која се брину о особама са инвалидитетом. У таквим случајевима лица су упућивана на надлежну службу Градске управе Смедерево, где је постојала могућност ангажовања волонтера Црвеног крста или доказивања оваквог статуса лица и издавања одређене потврде о дозволи кретања од стране МУП-а.

Полицијски службеници у Мајданпеку су сарађивали са персоналним асистентима и надлежним органима локалне самоуправе како би информације о мерама током пандемије и ванредног стања биле приступачне особама са сензорним и особама са интелектуалним инвалидитетом. Из Полицијске управе у Смедереву наводе да кол-центар није примио ни један захтев за достављањем информација у приступачном формату. Из Полицијске испоставе Мајданпек наводе да су се мере предузете ради омогућавања доставе хуманитарне помоћи у намирницама и хигијенским средствима особама са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања вршиле у координацији са центрима које је локална самоуправа одредила за помоћ особама са инвалидитетом. Полицијска управа у Смедереву наводи да није била ангажована у достави хуманитарне помоћи овим лицима.

Министарство унутрашњих послова навело је да су се у Министарству услед доношења Одлуке о проглашењу ванредног стања („Службени гласник РС”, бр. 29/2020 од 15. марта 2020. године) на територији Републике Србије, у складу са Уредбом Владе Републике Србије о организовању рада послодаваца за време ванредног стања, а у циљу сузбијања вируса COVID-19 и заштите свих запослених примењивале следеће мере:

Полицијски службеници у статусу ПД (посебне дужности) и запослени на радним местима државних службеника и намештеника: Запослени старији од 60 година живота и запослени који су хронични болесници могли су прекинути рад, при чему им се исплаћивала накнада зараде сагласно члану 117. Закона о раду („Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17-УС, 113/17, 95/18- аутентично тумачење). Хронични болесници су били у обавези да непосредном руководиоцу доставе изјаву дату под пуном кривичном и материјалном одговорношћу да у моменту давања изјаве имају дијагностификовано хронично обољење, као и ковертирану фотокопију медицинске документације коју у том тренутку поседују. Министарство унутрашњих послова задржавало је право да врши проверу достављених података. Рад су могли прекинути и запослени који имају дете које није навршило 12 година живота или малолетно дете са сметњама у развоју или пунолетно дете над којим је продужено родитељско право само једном родитељу, као и самохрани родитељ.

Запослени који су родитељи детета које није навршило 12 година живота, били су у обавези да доставе потврду оверену од стране послодавца код кога други родитељ ради да исти није у могућности да обустави рад како би се старао о детету, односно, у зависности од основа за прекидање рада из тачке 2., други одговарајући доказ или изјаву дату под пуном кривичном и материјалном одговорношћу. Министарство унутрашњих послова задржало је право да врши проверу достављених података.

Запосленима који су распоређени на радним местима чији опис посла омогућавао да се послови и радни задаци обављају од куће, дозвољен је такав вид рада, уз сагласност непосредног руководиоца и надлежног руководиоца по линији рада, на начин и под условима прописаним Уредбом Владе Републике Србије о организовању рада послодавца за време ванредног стања.

Услед погоршане епидемиолошке ситуације у земљи, а у вези са проглашеном пандемијом вируса „COVID-19“, препоручено је руководиоцима организационих јединица у МУП-у да запосленима који имају утврђена хронична обољења услед којих спадају у нарочито осетљиву групу (дијабетес, тежа срчана или плућна обољења или онколошки болесници), на њихов захтев, омогуће да послове обављају ван службених просторија – рад од куће.

Полицијски службеник који привремено одсуствује са рада због потврђене заразне болести COVID-19 или због мере изолације или самоизолације наложене у вези са том болешћу, а која је наступила као последица непосредног излагања ризику по основу обављања послова и радних задатака, односно службених дужности и контаката са лицима којима је потврђена болест COVID-19 или наложена мера изолације или самоизолације, има право на накнаду плате у висини од 100% основне плате, као и право на допринос за стаж осигурања са увећаним трајањем за полицијског службеника који ради на радном месту на коме се стаж осигурања рачуна са увећаним трајањем.

Запослени у статусу државног службеника и намештеника има право на накнаду плате у висини од 100% основне плате за месец у коме је привремено одсуствовао са рада због потврђене заразне болести COVID-19 или због мере изолације или самоизолације наложене у вези са том болешћу, а која је наступила као последица непосредног излагања ризику по основу обављања послова и радних задатака, односно службених дужности и контаката са лицима којима је потврђена болест COVID-19 или наложена мера изолације или самоизолације.

На снази су опште и посебне мере превенције које су прописане депешама Сектора за људске ресурсе МУП у складу са одлукама надлежних органа.

Министарство унутрашњих послова навело је да је током ванредног стања Сектор за ванредне ситуације у оквиру Министарства поред своје редовне надлежности пратио и рад штабова за ванредне ситуације и давао одређене инструкције (смернице) у спровођењу мера Владе Републике Србије, односно Републичког кризног штаба за сузбијање вируса COVID-19.

Инструктивни акти су се односили на праћење реализације мера, давање акцента на најбитније податке које треба пратити као и на начин извештавања. Инструктивни акт од 17. марта 2020. године се највише односи на податке које штабови за ванредне ситуације свих јединица локалних самоуправа су преко надлежних управа и Одељења за ванредне ситуације имали обавезу да достављају и то:

- о свим снагама ЈЛС за ефикасно спровођење мера у циљу спречавања ширења вируса,
- затражени су подаци центра за социјални рад о свим угроженим категоријама становништва (посебно преко) са њиховим адресама и бројевима телефона, како би се преко волонтера и редовних служби организовано снабдевали намирницама и лековима,
- да се неодложно формирају позивни (кол) центри за пријем позива грађана којима је потребна помоћ или достава намирница и лекова;
- пренета је обавеза свим локалним електронским и штампаним медијима да емитују актуелна упутства о понашању и мерама за спречавање ширења вируса, као и штампање летака,
- да се омогући неометан рад свих хитних служби и
- друге активности

Треба приметити да особе са инвалидитетом, осим лица старијих од 65 година и лица која немају помоћ породице, нису биле препознате

као угрожена категорија становништва, што свакако није у складу са препорукама Сендаи оквира за управљање ситуацијама ризика, које мора бити приступачно и инклузивно, обухватајући све особе са свим врстама инвалидитета.

Министарство унутрашњих послова наводи да је примењивало све акте које је донела Влада Републике Србије током ванредног стања, а у оквиру својих надлежности издавало је дозволе за кретање на основу захтева министарстава, органа и институција којима су се грађани обраћали у складу са делатностима које обављају.

Министарство унутрашњих послова је, у складу са Уредбом о мерама за време ванредног стања („Службени гласник РС”, број 31/20) која је прописивала изузетке од забрана кретања, омогућавало несметано кретање особама са инвалидитетом. Кретање у пратњи једне одрасле особе (једног родитеља или старатеља) омогућено је следећим лицима: слепа, слабовида, глува или наглува лица, као и лицима која се услед постојања сличних оштећења на могу кретати самостално. Такође, омогућено је несметано кретање лица која помажу особама са инвалидитетом на основу радних дозвола за кретање у току полицијског часа а чије су захтеве за издавање јединице локалне самоуправе преко надлежног министарства достављали Министарству унутрашњих послова. У сарадњи са центрима за социјални рад утврђено је која се лица старају о старим, непокретним и особама са инвалидитетом, у циљу да им се омогући несметано кретање током ванредног стања. У случају хитности и непредвиђених околности, свим лицима која су је јавила дежурној служби, уз конкретан доказ, омогућено је несметано кретање ради пружања помоћи особама са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања.

Свим лицима која су поседовала дозволу издату од стране општинских кризних штабова ради помагања особама са инвалидитетом,

полицејски службеници Министарства унутрашњих послова су омогућавали несметано кретање, а лица затицана без дозволе приликом кретања у циљу помоћи и неге, упућивана су у општинске кризне штабове ради добијања дозвола за кретање.

Путем кол-центра подручних полицејских управа пружене су информације грађанима око издавање потврда за кретање лица која су се бринула о особама са инвалидитетом или посебним потребама. На позиве и питања грађана упућених дежурним службама да ли могу лице са инвалидитетом да одведу лекару у време полицејског часа, од стране полицејских службеника, грађани су упознати да могу одвести лице до лекарске установе уз обавезну напомену да иду најкраћим путем уз придржавања мера Владе Републике Србије (ношење заштитне опреме) и да након прегледа и повратка кући о томе телефоном обавесте дежурну службу. О истом су обавештавани полицејски службеници на терену. Приликом затицања и контролисања наведених лица, истима је омогућено кретање јер су поседовали потврде локалног штаба за ванредне ситуације.

Такође, у погледу израде личних докумената, лица са инвалидитетом или посебним потребама могла су да поднесу захтев у случају престанка важности неког од докумената. Брачни партнери, ближа родбина као и законски заступници страног држављанина са инвалидитетом, могли су, у сваком моменту, добити потребне информација о боравку страног држављанина са инвалидитетом. На основу документације потребне за боравак страног држављанина и степена инвалидности страног држављанина, полицејски службеник излазили су на терен на адресу пријаве боравишта странца уз припремљен образац захтева, где се странац упознаје са захтевом и потписује исти. Након одобрења привременог боравка, путна исправа лично му се доставља.

У одређеним случајевима (непоседовање превозног средства и др.) полицијски службеници су излазили у сусрет и тим лицима која помажу особама са инвалидитетом на тај начин што су подносили уместо њих потребну документацију везано за особе са инвалидитетом, а потом преузели издату потврду за кретање од стране локалне самоуправе и на кућну адресу исту односили лицима која помажу особама са инвалидитетом.

Министарство за рад, запошљавање борачка и социјална питања је донело одлуку по којој су особе које су чувале, неговале и помагале особама са инвалидитетом имале могућност кретања у време забране кретања за грађанство. Такође, медицински радници су имали дозволе за стално кретање и многи од њих су пружали помоћ особама са инвалидитетом, док су лица која су бринула о особама са инвалидитетом или лица са посебним потребама су имала посебно одобрење издато од надлежног органа да би могла да се крећу у време забране кретања. Забрана кретања није важила у случајевима потребне медицинске помоћи у медицинским установама и то за особу којој је помоћ потребна и за још једну особу у пратњи, тако да је особама са инвалидитетом у сваком случају била омогућена стручна медицинска помоћ, навео је МУП у одговору на упитник НООИС-а..

Министарство унутрашњих послова навело је да је отворило посебну интернет адресу: infokoronavirus@mup.gov.rs преко које су све потребне информације о мерама током пандемије и ванредног стања биле приступачне и особама са сензорним инвалидитетом и особама са интелектуалним инвалидитетом. Путем медија, а у сарадњи са Одељењем за медије и комуникацију МУП-а РС, упућивањем на званични сајт МУП-а РС као и „Facebook“ и „Instagram“ странице МУП-а РС, објављиване су препоруке као и упутства у вези епидемиолошке ситуације, ванредног стања и остваривања права (нарочито из области управних послова и полиције опште надлежности у вези дозвола

кретања). Ипак, Министарство није пружило детаљније информације о томе како је информације о мерама током пандемије и ванредног стања са поменуте адресе учиниле прилагођеним и приступачним особама са сензорним инвалидитетом и особама са интелектуалним инвалидитетом.

Информације су целокупној јавности биле доступне и преко дежурних служби и на огласним таблама у полицијским станицама, преко лица овлашћеног за информисање, медијских кућа и друштвених мрежа и свих полицијских службеника којима су се грађани обраћали.

Сектор за ванредне ситуације у Министарству унутрашњих послова је својим смерницама о раду штабова за ванредне ситуације указао јединицама локалне самоуправе обавезу да се посебан акценат стави на информисање становништва о начину добијања помоћи, а посебно угроженим категоријама становника. Информације о мерама током пандемије и ванредног стања, особама са сензорним и интелектуалним инвалидитетом пружане су кроз активности штабова за ванредне ситуације, где су чланови штаба вршили доставу информација центрима за социјални рад, који су имали обавезу да преко својих запослених, на адекватан начин, упознају лица са инвалидитетом са информацијама које су од значаја за ту категорију становништва.

У међусобном координацији са представницима локалних самоуправа и здравствених установа, које су такође оформиле своје кол-центре, особе са сензорним инвалидитетом и особе са интелектуалним инвалидитетом, су уз помоћ волонтера или полицијских службеника упућиване односно информисане о мерама током пандемије. Такође, приликом пријема позива на број 192 дежурни полицијски службеници, који су свакодневно упознати са прописаним мерама током пандемије, пружали су неопходне информације.

У складу са могућностима у оквиру епидемиолошке ситуације и проглашеног ванредног стања, реализовани су локални пројекти који се баве проблемом инвалидитета.

Министарство унутрашњих послова навело је да је Полицијска управа у Крагујевцу на основу одобрења Министарства реализовала пројекат инициран од стране Удружења глувих и наглувих града Крагујевца у циљу превазилажења проблема комуникације глувих и наглувих особа у хитним ситуацијама. Удружење глувих и наглувих Града Крагујевца је наведеним пројектом обезбедила софтверско решење као и техничке уређаје који омогућавају глувим и наглувим особама да се помоћу истих (текстуалним порукама) обрате Полицијској управи Крагујевац ради пружања помоћи путем донираних мобилних уређаја (таблет) који су инсталирани у Полицијској управи у Крагујевцу. Ово представља пример добре праксе.

Министарство унутрашњих послова навело је да је интезивно сарађивало са представницима локалне самоуправе, хуманитарних организација, као и лицима која су се добровољно ангажовала на достави хуманитарне помоћи у смислу идентификације истих на терену и указивања на потребе особа са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања. Сва обраћања особа са инвалидитетом током ванредног стања за доставу хуманитарне помоћи у намирницама и хигијенским средствима су по хитном поступку прослеђена штабовима за ванредне ситуације ради организовања и достављања намирница и хигијенских средстава.

Већина јединица локалне самоуправе организовале су начине помагања становништву којима је помоћ потребна кроз мрежу волонтера. До успостављања јединствене апликације, ангажоване су једице цивилне заштите опште намене, повереници и заменици повереника цивилне заштите, субјекти од посебног значаја за заштиту и спасавање који су

расположивим капацитетима могли да учествују у задацима добијеним од штабова за ванредне ситуације.

Захваљујући националној платформи „Буди волонтер“ (budivolonter.gov.rs) на којој је радило Министарство унутрашњих послова (Сектор за ванредне ситуације и Сектор за аналитику, телекомуникационе и информационе технологије) са Канцеларијом за ИТ Владе Републике Србије у периоду од 24. марта 2020. године до престанка ванредног стања 06. марта 2020. године, свакодневно је око 7000 људи у 27 градова и општина било укључено у помагање суграђанима.

Закључком Владе Републике Србије успостављен је Национални контакт центар за волонтере који је све време био у надлежности Министарства унутрашњих послова - Сектора за ванредне ситуације, уз подршку Канцеларије за ИТ Владе Републике Србије. Током пандемије и ванредног стања кроз платформу која је сигурна и безбедна, мрежа волонтерске подршке старијима од 65 година, који су били у обавезној изолацији, као и другим грађанима и грађанкама којима је била потребна ова врста помоћи, уручено је преко 190.000 пакета помоћи као и других услуга као што је куповина лекова, намирница и остале асистенције.

Укупан број волонтера који су чинили мрежу пружања помоћи и који су били свакодневно спремни да пруже подршку грађанима био је око 20.000 лица. Волонтере су чинили припадници Добровољних ватрогасних друштава (преко 2.000), око 5.000 припадника јединица цивилне заштите опште намене и повереници цивилне заштите, преко 8.000 волонтера, преко 3.500 припадника Црвеног крста Србије, као и 200 студената и око 1.000 осталих грађана. База података, односно спискова угроженог становништва којима је била потребна ова врста помоћи током ванредног стања била је у надлежности локалних самоуправа и Центара за социјални рад.

Анализа одговора на питања из области здравствене заштите

На жалост, упркос поновљеним позивима Министарство здравља није дало одговоре на упитник НООИС-а па су приликом формулисања закључака и препорука за ову кључну област истраживачи могли само да се ослоне на одговоре удружења особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусретали током пандемије COVID-19 и ванредног стања, на одговоре независних тела за заштиту људских права о мерама предузетим ради заштите људских права и основних слобода особа са инвалидитетом током пандемије, резултате рада фокус групе активиста организација особа са инвалидитетом и одговоре на продубљене интервјуе особа са инвалидитетом.

10 **Закључци и препоруке**

Узимајући у обзир анализу важећих прописа и стратешких докумената, резултате других истраживања на ову тему објављених до почетка децембра 2020, одговоре удружења особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусретали током пандемије COVID-19 и ванредног стања, одговоре министарстава надлежних за питања рада, запошљавања, социјалне заштите, просвете, здравствене заштите и унутрашњих послова на упитнике НООИС-а о мерама предузетим ради обезбеђивања остваривања права особа са инвалидитетом током пандемије, одговоре независних тела за заштиту људских права о мерама предузетим ради заштите људских права и основних слобода особа са инвалидитетом током пандемије, резултате рада фокус групе активиста организација особа са инвалидитетом и одговоре на продубљене интервјуе особа са инвалидитетом, може се доћи до следећих закључака и могу се извести следеће препоруке, дате у овом одељку.

Пандемија COVID-19 показала је да прописи и стратешки документи Републике Србије нису у довољној мери били инклузивни, јер особе са инвалидитетом у Србији нису биле препознате као део становништва који је нарочито изложен заразним болестима на почетку пандемије. Мере заштите и мере ради ублажавања последица пандемије предузимане на почетку пандемије често нису обухватале особе са инвалидитетом, или нису узимале у обзир прилагођавања нужна особама са инвалидитетом. Особе са инвалидитетом су биле заборављене и невидљиве на почетку пандемије COVID-19 и њихов положај се поправио тек после интервенција покрета особа са инвалидитетом и независних установа за заштиту људских права - правни акти су мењани и допуњавани, а мере су донекле прилагођене како би биле инклузивније и

обухватиле особе са инвалидитетом. Одговор на пандемију мора бити у складу са мерама препорученим у Саопштењу Комитета за права особа са инвалидитетом и Специјалног изасланика Генералног секретара Уједињених нација за инвалидитет и приступачност о COVID-19 и особама са инвалидитетом.³⁹

У области здравствене заштите Закон о заштити становништва од заразних болести не садржи посебне одредбе како да се осигура да мере заштите становништва буду инклузивне и приступачне особама са инвалидитетом. Показало се да је током пандемије ионако довољно приступачан систем здравствене заштите постао још неприступачнији за особе са инвалидитетом. Опште услуге здравствене заштите постале су још мање доступне овим особама, специфичне услуге намењене здравственој заштити и медицинској рехабилитацији особа са инвалидитетом постале су још спорадичније, а здравствена заштита оболелих од COVID-19 није била довољно инклузивна ни приступачна за особе са инвалидитетом. Ни информације и комуникације о мерама епидемиолошке заштите од COVID-19 нису биле приступачне у довољној мери. Због тога је неопходно предузети следеће мере:

- Изменити и допунити Закон о заштити становништва од заразних болести и унети:
 1. Амандман којим би се додала општа одредба да све мере заштите становништва у свим секторима морају бити инклузивне и приступачне особама са инвалидитетом.
 2. Амандман којим би се члану породичног домаћинства који помаже пунолетној пословно способној особи са инвалидитетом којој је одређена мера карантина у кућним условима омогућило да по

39 <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25942&LangID=E>

аналогији са родитељем односно старатељем оствари накнаду зараде, односно плате услед спречености за рад због старања о особи са инвалидитетом у изолацији. Услов би био да особа са инвалидитетом прима додатак за помоћ и негу другог лица, а током карантина не користи услуге социјалне заштите.

- Унети изричиту гаранцију приступачности и инклузивности мера заштите од заразних болести за особе са инвалидитетом у све релевантне стратешке документе и прописе о одговору на ванредне ситуације епидемиолошког ризика и пандемије. Треба-ло би констатовати и посебну рањивост особа са инвалидите-том у условима пандемије и предвидети конкретне мере и актив-ности специфичне здравствене заштите за ове особе током пан-демије уз обезбеђивање адекватних ресурса за те намене, укљу-чујући гарантовање приоритета овим особама приликом оства-ривања здравствене заштите и усвајање медицинских протокола за збрињавање и негу оболелих особа са различитим врстама ин-валидитета који ће узети у обзир специфичности неге за сваку вр-сту инвалидитета.
- Предвидети обавезан изаlazак здравствених радника на терен ради дијагностиковања укључујући узимање ПСР теста, вађење крви и слично у простору где особа са инвалидитетом живи, како ове особе не би стајале у редовима и излагале се додатним ризицима.
- Предвидети могућност лечења особа са инвалидитетом за време пандемије у кућним условима када је то медицински оправдано.
- Када је неопходно болничко лечење, обезбедити посебну собу за особе са инвалидитетом током болничког лечења и адекватну аси-стенцију око основних животних активности и неге у болници.
- Обезбедити да смањење обима услуга опште здравствене зашти-те у условима пандемије не погоди несразмерно специфичне услу-ге намењене здравственој заштити и медицинској рехабилитацији

особа са инвалидитетом кроз очување и обезбеђивање довољних материјалних и људских ресурса и давање приоритета овим особама приликом приступа различитим услугама опште здравствене заштите.

- Обезбедити да мере специфичне здравствене заштите од COVID-19 буду инклузивне и приступачне за особе са инвалидитетом (укључујући и приступачност информација и комуникација о мерама епидемиолошке заштите) кроз организовање обуке о правима и потребама ових особа за здравствене раднике и обезбеђивање довољних материјалних и људских ресурса.

У области социјалне заштите може се извести закључак да је током пандемије било различитих проблема са функционисањем дневних услуга у локалним заједницама. Било је проблема и са функционисањем сервиса подршке за самостални живот који су наставили са радом уз велики ангажман пружалаца услуга - организација особа са инвалидитетом. Особе смештене у домовима суочавале са различитим изазовима и рестрикцијама. Нарочито забрињавају премештање корисника становања уз подршку у резиденцијалне установе, арбитрарно укидање ове услуге подршке за самостални живот и немогућност националног механизма за превенцију тортуре да контролише поштовање људских права станара установа за трајан смештај. И рад центара за социјални рад и фонда пензијског и инвалидског осигурања био је местимично редукован па су особе са инвалидитетом отежано остваривале нека права из система социјалне заштите. Због тога је неопходно предузети следеће мере:

- Неопходно је обезбедити несметно пружање дневних услуга у локалним заједницама и функционисање сервиса подршке за самостални живот и спречити било какво смањивање нивоа услуга кроз обезбеђивање одговарајућих и довољних материјалних и људских ресурса за несметано функционисање служби подршке.

Посебну подршку потребно је обезбедити за организације особа са инвалидитетом које пружају поменуте услуге социјалне заштите како би оне несметано наставиле са радом.

- Неопходно је обезбедити довољне количине заштитне опреме и средстава за дезинфекцију за кориснике дневних услуга у локалним заједницама и сервиса подршке за самостални живот и особље које непосредно ради са корисницима ради одговарајуће епидемиолошке заштите.
- Неопходно је обезбедити флексибилност у раду пружалаца дневних услуга у локалним заједницама и сервиса подршке за самостални живот и по потреби проширити обим, врсте и модалитете пружања поменутих услуга.
- У условима евентуалног ограничења слободе кретања неопходно је осигурати промтно и једноставно издавање дозвола за кретање особља које ради са корисницима дневних услуга у локалним заједницама и сервиса подршке за самостални живот, члановима породица особа са инвалидитетом и другим лицима-волонтерима која асистирају овим особама у кућним условима.
- Због повећања нивоа потреба корисника услуга социјалне заштите, неопходно је повећати ниво и обим дневних услуга у локалним заједницама и сервиса подршке за самостални живот, уз повећање ресурса и примену иновативних решења.
- Неопходно је обезбедити несметан рад Центара за социјални рад и Фонда пензијског и инвалидског осигурања током пандемије како би особе са инвалидитетом без проблема и застоја остваривале сва права из система социјалне заштите. Потребно је обезбедити довољне количине заштитне опреме и средстава за дезинфекцију за особље центара за социјални рад и фонда пензијског и инвалидског осигурања које непосредно ради са корисницима ради одговарајуће епидемиолошке заштите.

- Неопходно је омогућити националном механизму за превенцију тортуре да врши неограничену контролу поштовања људских права станара установа за трајан смештај, уз употребу потребних заштитних средстава и епидемиолошку контролу особља које врши теренске посете домова.
- Неопходно је обезбедити несметану комуникацију особа са инвалидитетом смештених у резиденцијалним установама са својим породицама и блиским особама и вршити континуиран надзор над поштовањем људских права ових особа.
- Неопходно је обезбедити да свим подстицајним мерама и обимом помоћи који држава даје пензионерима буду обухваћени и корисници права на додатак за помоћ и негу другог лица.

У области запошљавања особе са инвалидитетом у Републици Србији нису у довољној мери користили могућност рада на даљину - од куће иако би на тај начин значајно смањиле ризик од заразе ове угрожене групације. Неки послодавци су омогућили особама са инвалидитетом да раде од куће, али други нису имали разумевања, нарочито за особе запослене по уговорима за привремено-повремене послове и родитеље деце са инвалидитетом који раде у трговинама или другим услужним делатностима. Предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање су добијала редовне субвенције али нису имала никакве посебне стимулације. Због тога је неопходно предузети следеће мере:

- Неопходно је системски решити право запослених особа са инвалидитетом и родитеља деце са инвалидитетом која не одлазе у дневне боравке ни школе да раде од куће у контексту заштите на раду кроз усвајање одговарајућих подзаконских аката.
- Неопходно је обезбедити довољне количине заштитне опреме и средстава за дезинфекцију за запослене особе са инвалидитетом и родитеље деце са инвалидитетом који не раде од куће.

- Неопходно је обезбедити додатне стимулације за послодавце који запошљавају особе са инвалидитетом уз усвајање одговарајућих подзаконских аката и обезбеђивање одговарајућих и потребних ресурса.
- Неопходно је обезбедити додатне стимулације за предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом кроз усвајање одговарајућих подзаконских аката и обезбеђивање одговарајућих и потребних ресурса.

У области образовања може се извести закључак да значајан број деце које користи подршку у настави није могао да користи ту подршку током пандемије, а да онлајн настава није у довољној мери приступачна. Због тога је неопходно интензивирати напоре да образовни систем постане још инклузивнији и да одговор на пандемију у систему просвете мора обухватити ученике са инвалидитетом.

- Неопходно је организовати наставу у образовним установама уз обезбеђивање довољног броја личних пратилаца и педагошких асистената обучених да пружају подршку у условима пандемије.
- Неопходно је обезбедити довољне количине заштитне опреме и средстава за дезинфекцију за личне пратиоце и педагошке асистенте који раде са децом.
- Неопходно је обезбедити да онлајн настава буде потпуно приступачна за ученике са сензорним и ученике са интелектуалним инвалидитетом.
- Неопходно је обезбедити подршку ученицима са инвалидитетом који прате онлајн наставу и њиховим породицама кроз усвајање одговарајућих подзаконских аката и обезбеђивање одговарајућих и потребних ресурса.

У области хуманитарне помоћи и управљања ситуацијама ризика

може се извести закључак да је током пандемије значајан број особа са инвалидитетом користио пакете хуманитарне помоћи - намирнице и хигијенска средства. Особе са инвалидитетом су током пандемије користиле и помоћ волонтера кризних штабова при локалним самоуправама, али у много мањој мери због чега би рад ове службе морао бити много инклузивнији у будућности. Организовање службе волонтера при локалним удружењима особа са инвалидитетом представља пример добре праксе. На почетку пандемије особе са инвалидитетом, осим лица старијих од 65 година и лица која немају помоћ породице, нису биле препознате као угрожена категорија становништва, што свакако није у складу са препорукама Сендаи оквира за управљање ситуацијама ризика, које мора бити приступачно и инклузивно, обухватајући све особе са свим врстама инвалидитета. Због тога је потребно предузети следеће мере:

- Препознати све особе са свим врстама инвалидитета као део становништва који је посебно изложен ризику у свим будућим стратешким документима и плановима акције за управљање ситуацијама ризика, уз обезбеђивање одговарајућих и потребних ресурса.
- Обезбедити да све информације и комуникације о ситуацијама ризика буду приступачне за особе са сензорним и особе са интелектуалним инвалидитетом.
- Обезбедити да особе са инвалидитетом уживају приоритет приликом дистрибуције хуманитарне помоћи и да се дистрибуција обавља на инклузиван и приступачан начин уз одговарајућу обуку особља које дистрибуира помоћ о правима особа са инвалидитетом и методима пружања помоћи овим особама.

ПРИЛОЗИ

АНЕКС 1:

Упитник за репрезентативне организације и удружења особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусретали током пандемије КОВИД- 19 и ванредног стања

Упитник

за репрезентативне организације и удружења особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се њихови чланови сусретали током пандемије COVID-19 и ванредног стања.

Истраживање је део пројекта НООИС-а под називом „Подршка систему управљања ванредним ситуацијама који укључује особе са инвалидитетом“ који је финансијски подржан од стране Мисије ОЕБС-а у Србији.

Попуњени упитник проследити на следећу мејл адресу: nacionalnaorg@mts.rs, са назнаком: попуњен упитник

Рок за достављање попуњених упитника НООИС-у је 5. октобар 2020. године.

ОПШТИ ПОДАЦИ О ОРГАНИЗАЦИЈИ:

Назив организације:

Адреса:

Упитник попунио/ла:

Контакт телефон:

Маил адреса:

УПИТНИК

Област - запошљавање

- ▶ Колики број ваших чланова је запослен?
- ▶ Да ли је неко од запослених чланова из вашег удружења остао без посла током пандемије?
- ▶ Да ли је неко од њих користио рад на даљину - од куће?

Област – пензијски систем, додаток за туђу негу и помоћ и једнократна новчана помоћ

- ▶ Колики број ваших чланова прима инвалидску пензију?
- ▶ Да ли је неко од њих имао проблема са подизањем пензије током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Колики број ваших чланова прима додаток за туђу негу и помоћ?
- ▶ Да ли је неко од њих имао проблема са подизањем додатка за туђу негу и помоћ током пандемије и ванредног стања (описати)?

- ▶ Да ли је неко од ваших чланова имао проблема са подизањем једнократне новчане помоћи грађанима током пандемије и коју врсту проблема (описати)?

Област – здравствена заштита

- ▶ Колики број ваших чланова је имао потребе за неким обликом здравствене заштите током пандемије и ванредног стања (оквирно, уколико немате тачан податак)?
- ▶ Да ли је неко од њих имао проблема са коришћењем тих услуга здравствене заштите током пандемије и ванредног стања (описати)?
- ▶ У којој су мери информације о епидемиолошкој ситуацији, мерама, правима и ограничењим током пандемије и ванредног стања биле приступачне вашим члановима?

Област – образовање

- ▶ Колики број деце ваших чланова или малолетних чланова тренутно похађа школе?
- ▶ Колики број деце користи подршку током школовања?
- ▶ Да ли могу да користе ту подршку током пандемије?
- ▶ Колики број деце похађа наставу од куће, а колики број одлази у школе током јесењег семестра 2020. (оквирно, уколико немате тачан податак)?

Област – услуге и трајни смештај

- ▶ Колики број ваших чланова користи дневне услуге у локалној заједници?
- ▶ Да ли је неко од њих имао проблема са коришћењем тих услуга током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Колики број ваших чланова користи услуге подршке за самостални живот?
- ▶ Да ли је неко од њих имао проблема са коришћењем тих услуга током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Колики број ваших чланова је смештено у домове - установе за трајни смештај?
- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се они суочавали током пандемије и ванредног стања (описати)?

Област – хуманитарна помоћ

- ▶ Колики број ваших чланова је користио хуманитарну помоћ у намирницама и хигијенским средствима током пандемије и ванредног стања (оквирно, уколико немате тачан податак)?
- ▶ Колики број ваших чланова је користио помоћ волонтера општинских штабова током пандемије и ванредног стања (оквирно, уколико немате тачан податак)?

**ХВАЛА
ШТО СТЕ ПОПУНИЛИ ОВАЈ УПИТНИК**

АНЕКС 2:

Питања за учеснике фокус групе особа са инвалидитетом

Питања за учеснике фокус групе особа са инвалидитетом о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се ове особе сусретале током пандемије COVID-19 и ванредног стања.

Учесници – представници организација особа са инвалидитетом из целе Србије, различитих категорија инвалидности и представници особа са инвалидитетом из институција.

Број учесника – око 20.

Област – здравствена заштита

- ▶ У којој мери су редовне услуге здравствене заштите и специфичне мере заштите од COVID-19 биле приступачне особама са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Област - запошљавање

- ▶ Са којим изазовима су се запослене особе са инвалидитетом суочавале током пандемије? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Област – образовање

- ▶ Да ли знате са каквим изазовима се суочавају ученици са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Област – услуге и трајни смештај

- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем дневних услуга или услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се особе са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања?

Област – хуманитарна помоћ

- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем хуманитарне помоћи у намирницама и хигијенским средствима током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

АНЕКС 3:

Питања за дубинске интервјуе

Питања за ученицу средње школе са телесним инвалидитетом

- ▶ У којој мери се Ваш живот променио после избијања пандемије COVID-19?
- ▶ Да ли знате са каквим изазовима се суочавају ученици са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Са каквим се изазовима суочавају породице дечака и девојчица са инвалидитетом током COVID-19?
- ▶ Да ли су информације о опасности и мерама заштите од COVID-19 довољно приступачне за децу са инвалидитетом?
- ▶ Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Питања за активисткињу републичке организације слепих особа

- ▶ У којој мери се Ваш живот променио после избијања пандемије COVID-19?
- ▶ Са којим изазовима су се запослене особе са инвалидитетом суочавале током пандемије? У којој мери су подстицаји за послодавце били од користи послодавцима који запошљавају особе са инвалидитетом, нарочито предузећима за професионалну рехабилитацију? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ У којој мери су редовне услуге и специфичне мере здравствене заштите од КОВИД - 19 биле приступачне особама са инвалидитетом

током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем дневних услуга или услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се особе са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Са каквим се изазовима суочавају породице особа са инвалидитетом током пандемије COVID-19?
- ▶ Да ли су информације о опасности и мерама заштите од COVID-19 довољно приступачне за особе са инвалидитетом?
- ▶ Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Питања за активисткињу са телесним инвалидитетом регионалне организације особа са инвалидитетом из Војводине

- ▶ У којој мери се Ваш живот променио после избијања пандемије COVID-19?
- ▶ Са којим изазовима су се запослене особе са инвалидитетом суочавале током пандемије? У којој мери су подстицаји за послодавце били од користи послодавцима који запошљавају особе са инвалидитетом, нарочито предузећима за професионалну рехабилитацију? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ У којој мери су редовне услуге и специфичне мере здравствене заштите од COVID-19 биле приступачне особама са инвалидитетом

током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем дневних услуга или услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се особе са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Са каквим се изазовима суочавају породице особа са инвалидитетом током пандемије COVID-19?
- ▶ Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Питања за активисткињу републичке организације за помоћ особама са аутизмом, мајку особе са аутизмом

- ▶ У којој мери се Ваш живот променио после избијања пандемије COVID-19?
- ▶ Са којим изазовима су се запослени родитељи особе са интелектуалним инвалидитетом или аутизмом суочавале током пандемије? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ У којој мери су редовне услуге и специфичне мере здравствене заштите од КОВИД - 19 биле приступачне особама са интелектуалним инвалидитетом или аутизмом током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са интелектуалним инвалидитетом или аутизмом имао проблема са коришћењем дневних услуга или услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања?

стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се особе са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Са каквим се изазовима суочавају породице особа са инвалидитетом током пандемије COVID-19?
- ▶ Да ли су информације о опасности и мерама заштите од COVID-19 довољно приступачне за особе са аутизмом? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Питања за активисту локалног удружења за помоћ особама са интелектуалним инвалидитетом из Војводине, оца особе са интелектуалним инвалидитетом

- ▶ У којој мери се Ваш живот променио после избијања пандемије COVID-19?
- ▶ Са којим изазовима су се запослени родитељи особе са интелектуалним инвалидитетом или аутизмом суочавале током пандемије? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ У којој мери су редовне услуге и специфичне мере здравствене заштите од КОВИД - 19 биле приступачне особама са интелектуалним инвалидитетом или аутизмом током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са интелектуалним инвалидитетом или аутизмом имао проблема са коришћењем дневних услуга или услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се особе са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Са каквим се изазовима суочавају породице особа са инвалидитетом током пандемије COVID-19?
- ▶ Да ли су информације о опасности и мерама заштите од COVID-19 довољно приступачне за особе са аутизмом? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Питања за активисту локалног удружења особа са телесним инвалидитетом из Јужне Србије, директора предузећа које запошљава особе са инвалидитетом

- ▶ У којој мери се Ваш живот променио после избијања пандемије COVID-19?
- ▶ Са којим изазовима су се запослене особе са инвалидитетом суочавале током пандемије? У којој мери су подстицаји за послодавце били од користи послодавцима који запошљавају особе са инвалидитетом, нарочито предузећима за професионалну рехабилитацију? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ У којој мери су редовне услуге и специфичне мере здравствене заштите од КОВИД - 19 биле приступачне особама са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем дневних услуга или услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се особе са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Са каквим се изазовима суочавају породице особа са инвалидитетом током пандемије COVID-19? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

Питања за станара Дома за одрасле особе са телесним инвалидитетом

- ▶ У којој мери се Ваш живот променио после избијања пандемије COVID-19?
- ▶ У којој мери су редовне услуге и специфичне мере здравствене заштите од КОВИД - 19 биле приступачне особама са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се особе са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?
- ▶ Да ли су информације о опасности и мерама заштите од COVID-19 довољно приступачне за особе са са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај? Који су ваши предлози за побољшање ситуације у овој области?

АНЕКС 4:

Питања за ресорна министарства о мерама предузетим ради обезбеђивања остваривања права особа са инвалидитетом током пандемије COVID-19 и ванредног стања

Питања за Министарство за рад, запошљавање, борачке и социјална питања

- ▶ Које мере сте предузели ради заштите здравља особа са инвалидитетом у установама социјалне заштите?
- ▶ Колики број особа са инвалидитетом станара установа социјалне заштите је оболео од COVID-19?
- ▶ Које мере сте предузели ради омогућавања наставка пружања дневних услуга у локалној заједници и услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Које мере сте предузели ради омогућавања финансирања и наставка рада организација особа са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Које мере сте предузели ради омогућавања финансирања и наставка рада предузећа за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Које мере сте предузели ради доставе заштитне опреме послодавцима који запошљавају особе са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?

- ▶ Које мере сте предузели ради омогућавања доставе хуманитарне помоћи у намирницама и хигијенским средствима особама са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?

Питања за Министарство здравља

- ▶ Које мере сте предузели ради заштите здравља особа са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Које мере сте предузели како би мере дијагностике и здравствене заштите у систему КОВИД-19 амбуланти и болница биле инклузивне и приступачне особама са инвалидитетом?
- ▶ Које мере сте предузели како би информације о мерама здравствене заштите од КОВИД-19 биле приступачне особама са сензорним инвалидитетом и особама са интелектуалним инвалидитетом?
- ▶ Колики број особа са инвалидитетом је оболео од КОВИД-19?

Питања за Министарство просвете

- ▶ Које мере сте предузели ради заштите здравља ученика и студената са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Које мере сте предузели како би мере подршке и разумна прилагођавања за потребе ученика и студената са инвалидитетом били настављени током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Колики број ученика и студената са инвалидитетом је оболео од КОВИД-19?
- ▶ Које мере сте предузели како би информације о мерама заштите од КОВИД-19 биле приступачне ученицима са сензорним инвалидитетом и ученицима са интелектуалним инвалидитетом?

Питања за Министарство унутрашњих послова

- ▶ Које мере сте предузели ради заштите здравља и права особа са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Које мере сте предузели како би током ванредног стања омогућили неограничено кретање лица која помажу особама са инвалидитетом?
- ▶ Које мере сте предузели како би информације о мерама током пандемије и ванредног стања биле приступачне особама са сензорним инвалидитетом и особама са интелектуалним инвалидитетом?
- ▶ Које мере сте предузели ради омогућавања доставе хуманитарне помоћи у намирницама и хигијенским средствима особама са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања?

АНЕКС 5:

Питања за канцеларију Заштитника грађана о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се особе са инвалидитетом сусретале током пандемије COVID-19 и ванредног стања

- ▶ Колико притужби о наводним кршењима права сте примили од особа са инвалидитетом и чланова њихових породица током пандемије КОВИД- 19 и ванредног стања? На које проблеме у којим областима су се те притужбе најчешће односиле и како сте их решавали?
- ▶ Да ли сте покренули иницијативе за измене одређених прописа током пандемије COVID-19 и ванредног стања ради заштите права особа са инвалидитетом и чланова њихових породица?
- ▶ Да ли знате да је неко од запослених особа са инвалидитетом остао без посла током пандемије?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са подизањем пензије током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са подизањем додатка за туђу негу и помоћ током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са подизањем једнократне новчане помоћи грађанима током пандемије и уколико јесте, знате ли коју врсту проблема?
- ▶ Знате ли да ли су ученици са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања имали неку системску подршку за инклузивно образовање?

- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем дневних услуга у локалној заједници током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Са каквим изазовима и евентуалним ограничењем права су се особе са инвалидитетом смештене у домове - установе за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања? Да ли сте у својству националног механизма за превенцију тортуре вршили надзор домова - установа за трајни смештај суочавале током пандемије и ванредног стања?

АНЕКС 6:

Питања за канцеларију Повереника за заштиту равноправности о остваривању права и ограничењима и изазовима са којима су се особе са инвалидитетом сусретале током пандемије COVID-19 и ванредног стања

- ▶ Колико притужби о наводним кршењима права сте примили од особа са инвалидитетом и чланова њихових породица током пандемије COVID-19 и ванредног стања? На које проблеме у којим областима су се те притужбе најчешће односиле и како сте их решавали?
- ▶ Да ли сте покренули иницијативе за измене одређених прописа током пандемије КОВИД- 19 и ванредног стања ради заштите права особа са инвалидитетом и чланова њихових породица?
- ▶ Да ли знате да је неко од запослених особа са инвалидитетом остао без посла током пандемије?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са подизањем пензије током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са подизањем додатка за туђу негу и помоћ током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са подизањем једнократне новчане помоћи грађанима током пандемије и уколико јесте, знате ли коју врсту проблема?
- ▶ Знате ли да ли су ученици са инвалидитетом током пандемије и ванредног стања имали неку системску подршку за инклузивно образовање?

- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем дневних услуга у локалној заједници током пандемије и ванредног стања?
- ▶ Да ли знате да је неко од особа са инвалидитетом имао проблема са коришћењем услуга подршке за самостални живот током пандемије и ванредног стања?

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

342.726-056.24/49(497.11)
616.98:578.834

ТАТИЋ, Дамјан, 1968-

Ка инклузивном одговору на пандемију : утицај пандемије COVID-19 на положај особа са инвалидитетом у Србији и препоруке за остваривање и заштиту права ових особа у ситуацијама епидемиолошког ризика / [аутор истраживања Дамјан Татић]. - Београд : Национална организација особа са инвалидитетом Србије (НООИС), 2021 (Београд : Jovšić Printing Centar). - 184 стр. ; 24 cm

«Назив пројекта: 'Подршка систему управљања ванредним ситуацијама који укључује особе са инвалидитетом'» --> колофон. - Податак о аутору преузет из колофона. - Тираж 500. - Прилози: стр. 165-183. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-88639-11-8

а) Особе са инвалидитетом -- Правна заштита -- Србија б) Ковид 19 -- Пандемија -- Особе са инвалидитетом -- Србија

COBISS.SR-ID 33908745

